

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

Факультет лінгвістики

Кафедра теорії, практики та перекладу англійської мови

«На правах рукопису»
УДК 811.111`25`42:32](043.3)

До захисту допущено:
В.о. завідувача кафедри
_____ Марина КОЛІСНИК
« ____ » _____ 2024 р.

Магістерська дисертація

на здобуття ступеня магістра

**за освітньо-професійною програмою «Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська»**

зі спеціальності 035 «Філологія»

**на тему: «Мовні засоби репрезентації концепту КРИЗА в
англомовному політичному дискурсі: перекладацький аспект»**

Виконавля:
студентка II курсу, групи ЛАз-31мп
Пашкова Вікторія Вячеславівна

Науковий керівник:
Доц. КТППAM, к. пед. н, доцент,
Баклаженко Юлія Вікторівна

Рецензент:
Доц., к.пед.н.,
Школяр Л.В.

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних посилань.
Студентка Вікторія Пашкова _____

Київ – 2024 року

ЗАВДАННЯ

на магістерську дисертацію студентці

Пашковій Вікторії Вячеславівні

1. Тема дисертації **«Мовні засоби репрезентації концепту КРИЗА в англomовному політичному дискурсі: перекладацький аспект»**, науковий керівник дисертації: Баклаженко Юлія Вікторівна, доц. каф. теорії, практики та перекладу англійської мови, к. пед. н., затверджені наказом по університету від 16 вересня 2018 р., № 674.
2. Термін подання студентом дисертації: 28 листопада 2024 р.
3. Об'єкт дослідження: мовні засоби репрезентації концепту КРИЗА в англomовній картині світу.
4. Предмет дослідження: засоби вербальної репрезентації концепту «КРИЗА» в англomовній картині світу та способи його відтворення в українському перекладі.
5. Перелік завдань, які потрібно розробити: 1) розглянути особливості дослідження концептуальної і мовної картини світу у лінгвістиці; 2) розкрити поняття та структуру концепту; 3) визначити основні характеристики концепту «КРИЗА» в англomовній картині світу; 4) здійснити структурно-семантичний аналіз номінації «КРИЗА»; 5) визначити лексико-тематичні групи номінацій концепту «КРИЗА»; 6) проаналізувати мовні засоби вираження концепту «КРИЗА»; дослідити особливості вживання концепту «КРИЗА» в політичному дискурсі (на матеріалі видань «The Guardian» та «The Times»); 7) проаналізувати способи відтворення лексем, що наповнюють концепт «КРИЗА», в українському перекладі.
6. Орієнтовний перелік ілюстративного матеріалу: 100 джерел, зокрема видання The Guardian, The Times.
7. Орієнтовний перелік публікацій: тези на всеукраїнській конференції та стаття у фаховому науковому журналі.
8. Дата видачі завдання: 01 жовтня 2024 р.

РЕФЕРАТ

Пашкова В. В. Мовні засоби репрезентації концепту КРИЗА в англomовному політичному дискурсі: перекладацький аспект. Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня магістра зі спеціальності 035 «Філологія». КПІ ім. Ігоря Сікорського, Київ, 2024.

У кваліфікаційній роботі розглянуто особливості дослідження концептуальної і мовної картини світу у лінгвістичній науці, здійснено теоретико-методологічне обґрунтування поняття концепту, з'ясовано його структуру, окреслено характеристики концепту «КРИЗА» в англomовній картині світу, проведено структурно-семантичний аналіз номінації «КРИЗА» та обґрунтовано доцільність виділення лексико-тематичних груп номінацій концепту «КРИЗА», виявлено мовні засоби вираження концепту «КРИЗА», встановлено специфіку вживання концепту «КРИЗА» в політичному дискурсі, досліджено способи відтворення лексем, що наповнюють концепт «КРИЗА», в українському перекладі.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному дослідженні концепту «КРИЗА» в англomовному політичному дискурсі у лінгвістичному та перекладознавчому аспектах.

Практичне значення здобутих результатів полягає у тому, що дисертація збагачує дослідницький досвід сучасної германістики новими знаннями про концепт «КРИЗА», його репрезентацію в сучасній англійській мовній картині світу. Отримані результати поглиблюють уявлення про закономірність функціонування лексем, що наповнюють концепт «КРИЗА» в англomовному політичному дискурсі, особливості їх перекладу українською мовою та можуть бути використані в освітньому процесі, зокрема в теоретичних та практичних курсах теорії та практики перекладу та лінгвокультурології.

Апробація результатів дослідження. Основні результати і концептуальні положення дослідження обговорювалися на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Українська мова, культура та міжетнічна комунікація у глобалізованому світі» з подальшою публікацією тез.

Публікації. За результатами роботи подано до друку статтю на тему «Загальна характеристика концепту «КРИЗА» в англomовній картині світу» до фахового журналу категорії «Б» Advanced Linguistics.

Ключові слова: *концептуальна/мовна картина світу, концепт, концептосфера, концепт КРИЗА, лексико-тематична група, концептуальне поле, ядро, периферія, політичний дискурс, переклад.*

ABSTRACT

Pashkova V. V. Linguistic means of representing the concept of CRISIS in English-language political discourse: translation aspect. Qualification work manuscript. Dissertation for a master's degree in the speciality 035 "Philology". Kyiv Polytechnic Institute. Igor Sikorsky, Kyiv, 2024.

The qualification work considers the features of the study of the conceptual and linguistic picture of the world in linguistic science, carries out a theoretical and methodological analysis of the concept, clarifies its structure, outlines the characteristics of the concept "CRISIS" in the English-speaking world picture, conducts a structural and semantic analysis of the nomination "CRISIS" and justifies the expediency of allocating lexical and thematic groups of nominations of the concept "CRISIS", reveals the linguistic means of expressing the concept "CRISIS", establishes the specifics of the use of the concept "CRISIS" in political discourse, investigates the ways of reproducing lexemes that fill the concept "CRISIS" in Ukrainian translation.

The scientific novelty of the work lies in the comprehensive study of the concept "CRISIS" in English-speaking political discourse in linguistic and translation studies aspects.

The practical significance of the results obtained is that the dissertation enriches the research experience of modern English studies with new knowledge about the concept of "CRISIS", its representation in the modern English language picture of the world. The results obtained deepen the understanding of the regularity of the functioning of lexemes that fill the concept of "CRISIS" in English-language

political discourse, the features of their translation into Ukrainian and can be used in the educational process, in particular in theoretical and practical courses on the theory and practice of translation and linguoculturology.

Approbation of the research results. The main methodological, theoretical results and conceptual provisions of the study were discussed at All-Ukrainian conference.

Publications. The main provisions and results of the dissertation research are covered in 2 publications, of which: 1 article in a scientific professional publication of Ukraine, 1 - in the collection of materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference.

Keywords: *conceptual/linguistic picture of the world, concept, conceptosphere, concept CRISIS, lexical-thematic group, conceptual field, core, periphery, political discourse, translation.*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	7
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «КРИЗА» В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ	12
1.1. Дослідження концептуальної і мовної картини світу у лінгвістичній науці	12
1.2. Поняття та структура концепту.....	18
1.3. Загальна характеристика концепту «КРИЗА» в мовній картині світу	31
Висновки до першого розділу	39
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛЬНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ «КРИЗА» В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	41
2.1. Структурно-семантичний аналіз номінації «КРИЗА».....	41
2.2. Лексико-тематичні групи номінацій концепту «КРИЗА»	48
2.3. Мовні засоби вираження концепту «КРИЗА»	52
Висновки до другого розділу	70
РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ ВЖИВАННЯ КОНЦЕПТУ «КРИЗА» В АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТА СПОСОБИ ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ	72
3.1 Специфіка вживання концепту «КРИЗА».....	72
3.2 Способи відтворення лексем, що наповнюють концепт «КРИЗА», в українському перекладі в англомовному політичному дискурсі.....	83
Висновки до третього розділу	106
ВИСНОВКИ.....	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	110
ДОДАТОК	119

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЛСП – лексико-семантичне поле

ЛСГ – лексико-семантична група

ЗМІ – засоби масової інформації

ВСТУП

Сформоване тисячоліттями уявлення людства про світ знаходить своє відображення у мовах різних народів світу. Предмети, ідеї, концепти знаходять своє вербальне вираження, і лексична система виступає при цьому у ролі однієї з ключових форм об'єктивації мовної свідомості індивіда. Закладена в мові модель світу бере на себе функцію збереження і передачі національної самобутності, акумулювання духовних і культурних традицій того чи іншого народу. Різними народами протягом періоду їхнього існування сформовано унікальне усвідомлення та визначене ставлення до окремих елементів реальності, і такого роду сприйняття може значно відрізнятися у різних культурах. Ця робота присвячена когнітивному та лінгвокультурологічному дослідженню концепту «КРИЗА» в англійській мовній картині світу та способам його перекладацького відтворення українською мовою.

Актуальність цього дослідження пов'язана із зростанням наукового інтересу до вивчення англійської картини світу, аналізу її окремих елементів, зокрема, складових ядра лексики, що охоплюють значний обсяг культурологічної інформації світоглядного характеру і виражають світоглядні концепти. Реконструкція ментального універсуму, світоглядних пріоритетів людини, завдяки експлікації національних мовних і концептуальних картин світу, становить один із важливих напрямів сучасних лінгвістичних досліджень, зумовлених напрямом окремих розділів мовознавчої науки на етноцентризм.

Дослідження концепту «КРИЗА» є цікавим та актуальним для лінгвістики та перекладознавства через те, що дозволяє звернутися до національно та культурно-специфічних аспектів картини світу носіїв англійської мови, яка є засобом людського спілкування, знаряддям передачі думки, а також виступає як дзеркало національної культури. Сьогодні у лінгвістиці розглядається широке коло концептів. Концепт «КРИЗА» нині є особливо актуальним, оскільки він наповнений великою кількістю функціональних відтінків, які по-різному сприймаються і відбиваються у різних сферах життєдіяльності людини.

Концепт «КРИЗА» є однією з універсальї сучасного соціуму. Як особливе соціальне явище кризи мають давню історію, оскільки все у житті має циклічний характер, а одним з витків суспільного розвитку є криза, яка веде до поступу і прогресу. Кризові явища стали одним з істотних чинників поступального розвитку як в житті окремого індивіда, так світової цивілізації, стимулюють прогрес. Протягом останніх десятиліть концепт «КРИЗА» істотно трансформується у зв'язку зі зростанням частотності виникнення різноманітних кризових ситуацій в житті людини і суспільства у світовому масштабі. Криза виявляє приховані конфлікти та диспропорції. Впродовж тривалого часу криза була невід'ємним супутником суспільства і, безперечно, залишається постійним явищем у теперішній час. Криза часто виникає як об'єктивна реальність внаслідок загострення соціально-економічних та суспільно-політичних протистоянь, що порушує стабільне функціонування економічної, політичної, соціальної систем держави. На жаль, вона може набувати неправильного тлумачення серед громадськості та демонструє свої можливості концептуалізуватися за допомогою дискурсу.

Дослідження концепту «КРИЗА» дає змогу поглибити відомості про особливості взаємодії мови, культури й свідомості у вираженні концепту, розширити уявлення про обсяг семантичного наповнення концептів на позначення різних типів кризових явищ, їхнє місце й роль в англійській мовній картині світу.

Ступінь розробленості проблеми у науковій літературі. Теоретичну основу нашого дослідження склали роботи вітчизняних та зарубіжних науковців, які присвятили свою увагу дослідженню концептуальної і мовної картини світу (А. Кушнірова, Л. Осадча, К. Тараненко та ін.), поняттю та структурі концепту (Н. Плотнікова, Н. Таценко, Н. Фрасинюк, О. Хорошун та ін.). Не меншу наукову цінність мають роботи, які розкривають сутність концепту «КРИЗА». У цьому напрямі працювали Ф. Аллоді, Т. Ванг, К. Істхем, Д. Коутс та інші дослідники. Концепт через призму перекладознавчої науки

досліджували С. Воркачов, А. Гаврилюк, Н. Голубенко, С. Запольських, О. Пригодій, О. Шевченко, Т. Чрділелі та інші вчені.

Значущість теми дослідження обумовлена тим, що вивчення концептів в англомовній картині світу сприяє виявленню загальних і відмінних рис в концептосфері носіїв англійської мови і дозволяє відтворити мовну картину світу, властиву їхній культурі. Аналіз концепту «КРИЗА», що є одним з ключових в європейській культурі, раніше не проводився на матеріалі політичного дискурсу в англомовних ЗМІ.

Об’єктом дослідження є мовні засоби репрезентації концепту КРИЗА в англомовній картині світу.

Предметом дослідження є засоби вербальної репрезентації концепту «КРИЗА» в англомовній картині світу та способи його відтворення в українському перекладі.

Мета роботи – дослідження мовних засобів репрезентації концепту КРИЗА в англомовному політичному дискурсі в перекладацькому аспекті. Відповідно до поставленої у роботі мети, вирішено такі **завдання**:

- розглянути особливості дослідження концептуальної і мовної картини світу у лінгвістичній науці;
- розкрити поняття концепту та його структуру;
- окреслити характеристики концепту «КРИЗА» в англомовній картині світу;
- здійснити структурно-семантичний аналіз номінації «КРИЗА»;
- визначити лексико-тематичні групи номінацій концепту «КРИЗА»;
- виявити мовні засоби вираження концепту «КРИЗА»;
- розглянути специфіку вживання концепту «КРИЗА» в політичному дискурсі;
- проаналізувати способи відтворення лексем, що наповнюють концепт «КРИЗА», в українському перекладі в англомовних ЗМІ.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань магістерської роботи, основними методами дослідження є: аналіз лінгвістичної та навчально-

методичної літератури, необхідний для розуміння понятійного апарату дослідження; метод аналізу словникових дефініцій; методи контекстуального аналізу; описовий метод для аналізу мовних фактів, що включає етапи збору емпіричного матеріалу, спостереження, класифікації, узагальнення, висновків; метод спостереження, лінгвістичного та перекладацького аналізу.

Матеріалом дослідження слугували тексти політичного характеру в англомовних ЗМІ (The Guardian, The Times).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше здійснено лінгвістичний та перекладознавчий аналіз концепту «КРИЗА» на матеріалі політичних статей англомовних ЗМІ.

Практична значущість роботи полягає в можливості застосування результатів дослідження в практиці викладання: в курсах когнітивної лінгвістики, лінгвоконцептології, лінгвокультурології, етнолінгвістики, країнознавства, перекладознавства, на практичних заняттях у навчанні англійської мови, у науково-дослідній роботі студентів. Отримані результати можна використати у викладанні таких теоретичних курсах, як лексикології, стилістики англійської мови та основ когнітивної лінгвістики, перекладознавства, а також для здійснення подальшого аналізу вербалізації концепту «КРИЗА» в різних видах дискурсу та його перекладу, при написанні курсових, дипломних і магістерських робіт.

Апробація результатів дослідження. Основні результати і концептуальні положення дослідження обговорювалися на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Українська мова, культура та міжетнічна комунікація у глобалізованому світі» з подальшою публікацією тез.

Публікації. За результатами роботи подано до друку статтю на тему «Загальна характеристика концепту «КРИЗА» в англомовній картині світу» до фахового журналу категорії «Б» Advanced Linguistics.

Структура та обсяг роботи. Відповідно до поставлених мети і завдань дослідження, кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаної літератури (103 найменування). Загальний обсяг роботи складає 123 сторінки друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «КРИЗА» В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Дослідження концептуальної і мовної картини світу у лінгвістичній науці

Картина світу – це розумова модель реальності, сукупність ідей та знань про світ людини та життя в цілому. Картина світу – цілісний глобальний образ світу, що є результатом усієї духовної активності індивіда, що виникає у нього під час всіх контактів людини з навколишнім світом. Пізнаючи світ, людина формує власне уявлення про світ, тобто у її свідомості виникає певна картина світу, що відображається у мовній моделі світу [42, с. 33]. У загальному вигляді під картиною світу розуміють сукупність знань про дійсність, що сформувалася у суспільній свідомості. Картина світу проявляється в однаковій поведінці людей у певних ситуаціях, в одноманітності думок та оцінок оточуючої дійсності. У її структурі поєднується загальнолюдське та національно-специфічне, глобальне та приватне.

У лінгвокультурологічній науці прийнято розділяти мовну й концептуальну картину світу. Остання представляє собою не лише систему понять про сукупність реалій навколишньої дійсності, а й систему смислів, втілену в ці реалії через слова-концепти; мовна ж картина світу є системою взаємопов'язаних мовних одиниць, яка відображає об'єктивний стан речей навколишньої дійсності і внутрішнього світу людини [42, с. 34]. Концептуальна картина світу представлена у вигляді концептів, які в сукупності складають концептосферу, а мовна картина світу – у вигляді значень мовних знаків, які утворюють сукупний семантичний простір мови. Співвідношення між концептуальною і мовною картинами світу переважно тлумачать як систему, в якій мовна картина є вужчою, ніж концептуальна.

В останнє десятиліття серед найбільш актуальних проблем лінгвістики виділяється проблема особливостей мовних і мовленнєвих явищ в англійській мовній традиції, що дозволяють розглянути специфіку національного способу

мислення, ментальності носіїв англійської мови. Сьогодні значна увага сконцентрована на питанні мовної картини світу, що аналізується в тісному зв'язку з позамовною дійсністю і концептуальною картиною світу. Науковий інтерес до означеного питання пояснюється помітними змінами в науковій парадигмі, що намітилися на межі XX – XXI ст. і виявляються в домінуванні низки підходів та ідей щодо вивчення мови: антропоцентризму, який бере за основу людський фактор, зосереджується на осмисленні мови невід'ємно від людини і людини невід'ємно від мови; когнітивізму, із позицій якого мова слугує способом організації і передачі накопичених людиною знань і уявлень про навколишній світ; лінгвокультуралізму як принципу проголошення безпосереднього зв'язку мови з культурою народу.

Сам термін «картина світу» вперше застосовується на межі XIX і XX ст. фізиком В. Герцем і розуміється ним як сукупність внутрішніх образів зовнішніх об'єктів, що служать для виведення логічних суджень щодо поведінки цих об'єктів [46, с. 45].

Втілений у мові образ світу відповідає поняттю «мовна картина світу» (за термінологією американських когнітивістів – «концептуалізація світу, вміщена в мові»). Початки тези про мовну картину світу належать В. Гумбольдту, який стверджував, що «в кожній природній мові є характерний тільки для неї огляд світу». «Всяка мова, – розмірковував В. Гумбольдт, – позначаючи окремі предмети, насправді творить: вона формує для народу, який є її носієм, картину світу» [46, с. 45]. Погляди В. Гумбольдта сприйняли і розвинули неогумбольдтіанці. Для українського мовознавства величезну роль відіграли праці О. Потебні [46, с. 46], який розвинув ідеї В. Гумбольдта і певною мірою випередив етнолінгвістичні ідеї не тільки Е. Сепіра [46, с. 47] й Б. Уорфа [46, с. 45] (так звана гіпотеза мовної відносності), але й деякі концепції німецького неогумбольдтіанства XX ст. (Л. Вайсгербер та ін.), і водночас упритул підійшов до тих питань, які поставила американська когнітивна антропологія. Іншим джерелом ідеї «мовної картини світу» виступає американська етнолінгвістика та її припущення щодо лінгвістичної відносності Сепіра-Уорфа, яке передбачає,

що не лише тип мови залежить від типу культури, у межах якої він функціонує, а й тип культури породжений тим типом мови, в якому вона виникла і функціонує. Схожі фізичні явища дозволяють створити подібну картину всесвіту лише за умов схожості чи співвіднесеності мовних систем. Отже, мовна картина світу – це «спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу; інтерпретація навколишнього світу за національними концептуально-структурними канонами» [12, с. 144].

У межах мовної картини варто звернути увагу на поняття мовного стереотипу. «Стереотип поєднує конотації, так би мовити, енциклопедичні (що впливають із знань про світ) і мовні (що належать мовним знанням)», – вважає засновник польської школи етнолінгвістики Єжи [46, с. 45]. Визначаючи місце стереотипів у мовній картині світу, дослідник уточнює: «Мовна, тобто видима крізь призму мови картина світу складається як із сітки граматичних і семантичних категорій, за допомогою яких носії мови інтерпретують дійсність, так і з конкретних характеристик предметів, в яких стійкі уявлення поєднуються з оцінками та зразками поведінки», що і становить мовний стереотип. Стереотипна картина світу, як називає її Є. Бартмінський, є суб'єктивною картиною, яка безпосередньо є пов'язаною із системою норм та оцінок в соціумі, із діями та вчинками у конкретних життєвих ситуаціях. [14, с. 78].

Варто зазначити, що дослідження питання про мовну картину світу складає важливу теоретичну передумову наукового пізнання співвідношення мови і мислення, мови і культури. Нинішній етап розвитку лінгвістичної науки не зміг остаточно розв'язати питання про дослідження мовної картини світу. Сьогодні триває ґрунтовне вивчення загальнотеоретичних питань, таких як проблема дефініції, структури, стратифікації мовної картини світу, визначення базових понять. Ведуться спроби вирішення питань своєрідності

індивідуальних картин певних особистостей, національно-мовних картин світу, окремих складових та фрагментів мовної картини світу.

На відміну від концептуальної картини світу, мовна – це польова система мовних одиниць, взаємопов'язаних між собою, що через складну систему лінгвістичних і граматичних значень відбиває об'єктивний стан речей довкілля і внутрішнього світу людини [14, с. 78]. Варто зазначити, що ці дві досліджувані картини світу характеризуються відносною тотожністю, проте мають певні відмінності.

Базою концептуальної моделі світу є інформація, наведена в поняттях, а у мовній картині світу ключова роль відведена знанням, закріпленим за одиницями конкретних мов. Концептуальна модель побудована згідно з вимогами фізичних законів, усталених у природі, що робить її багатшою та цікавішою, мовна ж організована за вимогами мовних законів [43, с. 86]. Головна особливість сучасної англійської картини світу – актуалізація концептів, які віддзеркалюють специфіку національної ментальності та культури [43, с. 88].

Концепти, будучи одиницями знання/свідомості людини відображають світ національного світосприймання предметів і понять засобами тої чи іншої мови. Набір концептів складає концептуальну картину світу, що об'єднує знання, досвід результатів її діяльності людини і процесів пізнання нею навколишнього світу. Окремим аспектом наукового пізнання виступає роль культурного компонента, залежність світогляду народу від його культури та історії, що знаходить відображення в концептосфері.

Концепти посідають важливе місце у мовній картині світу. Аналіз наукових джерел показав, що в цей час концепт у лінгвістиці розуміється багатозначно: широко (до числа концептів входять лексичні одиниці, значення яких складають зміст національної мовної свідомості); більш вузько (це семантичні утворення, що мають лінгвокультурну специфіку, привнесену носіями певної етнокультури); у найвужчому сенсі (це семантичні утворення,

що є ключовими для розуміння національного менталітету як специфічного відношення його носіїв до світу).

Поняття «картина світу» належить до фундаментальних понять у лінгвістиці, що виражають специфіку людини та її буття, взаємовідносини її зі світом, найважливіші умови її існування у світі. Звернення до поняття «картина світу» акцентує діяльнісний підхід до розуміння процесу співвідношення індивіда з навколишньою дійсністю, зосереджує увагу на змістовно-онтологічних аспектах лінгвістичних досліджень [12, с. 145]. Сприяючи тісному зв'язку та єдності знання та поведінки людей у суспільстві, цей глобальний образ світу є природним універсальним посередником між різними сферами людської культури і цим виступає дієвим засобом інтеграції людей у суспільстві. Картина світу створюється внаслідок двох різних процедур:

- 1) експлікації, екстрагування, опредмечування, об'єктивування та осмислення образів світу, що лежать в основі життєдіяльності;
- 2) творення, розробки нових образів світу, здійснюваних під час спеціальної рефлексії, що має систематичний характер.

Картина світу створюється завдяки пізнавальній діяльності людини і відбиває здібності її мислення, найважливішою властивістю картини світу вважається цілісність, а елементом – сенс, який характеризується інваріантністю, актуальністю, суб'єктивністю, неповною експлікацією, недоступністю повному сприйняттю, континуальністю, динамічністю. Картина світу є надзвичайно складним явищем; вона варіативна, мінлива. Одночасно у ній є константи, властиві кожному індивіду, які забезпечують взаєморозуміння людей [49, с. 41].

У межах усталеної в сучасній науці антропоцентричної парадигми виникла потреба розглядати мову з позиції її участі в пізнавальній діяльності індивіда. Когнітивна лінгвістика, яка набула розвитку в останні десятиріччя, займається дослідженням процесів отримання, відображення та зберігання знань у мовних формах. Коли мова йде про згадані процеси, а також про формування думки та оцінки навколишнього світу й подальшого отримання

ними фізичної оболонки, «тіла знака», допускається існування одночасно різних форм їхньої репрезентації в людському мозку у вигляді певних структурних елементів свідомості. Такими структурами слугують концепти – «кванти знання», що сконцентровані на відображення онтології навколишнього світу у зв'язку з потребами суспільної дійсності [81, с. 44].

Основним елементом для дослідження культури етносів в контексті співіснування культурної і мовної знакових систем прийнято вважати культурний концепт. Незважаючи на активне розроблення проблеми концепту як питання визначення, деякі аспекти функціонування представлених структур на сьогоднішній день є відкритими, що достойменно відповідає принципові експанціоналізму лінгвістичної науки і визначає актуальність подальших наукових дискусій. У нашому дослідженні під культурним концептом будемо розуміти одиницю колективного знання/свідомості, для якого властиве мовне вираження з культурною специфікою.

Отже, концептуальна картина світу – це не тільки система понять про сукупність реалій навколишньої дійсності, а й сукупність смислів, втілена в реалії світу за допомогою слів-концептів; мовна ж картина світу – це сукупність взаємопов'язаних мовних одиниць, що відображає об'єктивний стан речей навколишньої дійсності і внутрішнього світу індивіда. Перша існує у вигляді концептів, які становлять семантичний простір мови. Для творення концептуальної картини світу необхідна участь різних типів мислення. Важливо зауважити, що не все пізнане людиною приймає словесну форму, не всі реалії навколишньої дійсності відображаються за допомогою мови, і не вся інформація, яка надходить ззовні, відображається в мові. У цьому контексті концептуальна картина світу – це не лише система понять про сукупність реалій навколишньої дійсності, а й система смислів, що втілюються у ці реалії через слово-знак і слово-концепт.

1.2. Поняття та структура концепту

Знання людини про об'єктивну дійсність сформовано у вигляді концептів, абстрактних ментальних структур, які забезпечують людину інформацією про різні сфери людської діяльності. Людина мислить концептами, поєднуючи їх, генеруючи нові концепти в процесі мислення. Тому концепт можна визначати як глобальну розумову одиницю, що представляє собою сукупність структурованого знання.

В етимологічному словнику термінів наводиться таке визначення поняття «концепт» (*concept, konzept*) – термін, який служить поясненню одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingua mentalis*), всієї картини світу, відображеної в людській психіці [15, с. 121].

Нині поняття «концепт» є об'єктом наукового пізнання багатьох гуманітарних наук: мовознавства, лінгвістики, філософії, літературознавства, психології, культурології. У наукових джерелах наведено багато визначень цього поняття, оскільки воно є одним із основних у вивченні мовної картини світу.

Найперше необхідно розглянути генезис терміна «концепт». Незважаючи на те, що «концепт» – це сучасний термін багатьох наук, його дослідженням займалися ще середньовічні вчені. У XII ст. П'єр Абеляр вважав, що імена, які звучать, за своєю природою, не входять в позначену ними річ, але існують в силу «накладання» їх людьми на речі. Це «накладання» дає людям Всевишній. При цьому імена виступають у П. Абеляра «знаряддями сприйняття речей», по суті мислитель розглядає концепт в контексті комунікації людей один з одним і з Богом. Концепт у П. Абеляра є Сенс [42, с. 64].

У XIV ст. точилися суперечки між номіналістами і реалістами. Предметом дискусій стало співвідношення імені, ідеї та речі. Зіткнення крайніх точок зору

призвело до виникнення «помірного номіналізму», що увійшов в історію філософії під назвою «концептуалізм». У філософії епохи Середньовіччя набуло поширення тлумачення концептів як особливих «психологічних утворень», які у певний спосіб несуть з собою «якусь смислове навантаження» [42, с. 64].

У сучасну науку одним з перших слово «концепт» ввів С. Аскольдов (1870 – 1945). Як і середньовічні номіналісти, С. Аскольдов визнавав «індивідуальне уявлення заступником всього родового обсягу». Однак, на відміну від них, він не ототожнював концепт з індивідуальним поданням, вбачаючи в ньому «спільність» [цит. за: 42, с. 65]. Дослідження окремих «концептуалізованих областей» об'єктивної дійсності вимагає розуміння того, що є концепт як факт реальності.

Сучасні вчені визначають концепт як «квант знання», як якийсь ідеальний об'єкт, як «згусток культури у свідомості людини, те, у вигляді чого культура входить в ментальний світ людини» [42, с. 7], як «одиницю ментальності даної культури» [24, с. 63]. Перше уявлення концепту – це одночасний прояв індивідуального і загального уявлення чогось. Концепт – це мікромодель культури, а культура – мікромодель концепту. Аналіз численної літератури дає підставу вважати, що концепти є нашим знанням про живі істоти, що оточують нас, і об'єкти, які реалізують «базову когнітивну сутність, що дозволяє пов'язувати зміст зі словом» і «з психологічної точки зору виконують функцію категоризації» [8, с. 159].

Слово «концепт» в протермінологічній функції стало активно вживатися в українській та зарубіжній лінгвістичній літературі з початку 90-х років XX ст. Сьогодні існують різні підходи до тлумачення феномена «концепт». У філософії та логіці він ототожнюється з «поняттям» на основі їхньої ідентичної ментальної природи. Проте найчастіше «концепт» і «поняття» розглядають як загальне і часткове. Іноді поняття трактується як синтез логічних і гносеологічних уявлень про об'єкт [55, с. 386]. Щодо опозиції концепт – поняття варто зауважити, що останнє виконує функцію одиницею, яка надає інформацію про фрагмент знання, а концепт, крім того – ще й інформує про

сферу його вживання. Тому у змістовому аспекті концепт ширший від поняття, оскільки він відображає будь-які ознаки об'єкта, у той час як поняття завжди пов'язане лише з позначенням сукупності необхідних і достатніх логічних ознак для його ідентифікації.

Поняття «концепт» є досить складним, оскільки в лінгвістичній науці існує велика кількість його тлумачень. На сьогодні відомо п'ять основних підходів до трактування цього терміна: лінгвокогнітивний, лінгвокультурологічний, логічний, семантико-когнітивний, філософсько-семіотичний. Незважаючи на різні тлумачення поняття «концепт», більшість науковців схиляються до думки, що концепт є лінгвокогнітивною одиницею, яка існує в людській свідомості, проте знаходить своє вираження в мові.

Чільне місце у сучасному лінгвокультурологічному підході до концепту насамперед посідають поняття духовної цінності: суспільні уявлення про добро і зло, прекрасне і потворне, справедливість, смисл історії і призначення людини у світі тощо. Результатом аксіологічного характеру культурних концептів М. Скаб називає «семіотичну щільність» – представленість у плані вираження низкою мовних синонімів (слів і словосполучень), тематичних рядів і полів, прислів'їв, приказок, фольклорних і літературних сюжетів і синонімізованих символів, що пояснюється їх значущістю в житті людини. Оскільки позитивні якості у народній свідомості мають бути нормою, то варто наголошувати на негативних рисах. Концепти у такому значенні є одиницями повсякденної філософської, переважно етичної свідомості, вони культурно значущі, аксіологічно забарвлені і світоглядно зорієнтовані [42, с. 7].

Вчені зазначають, що концепти утворюють інформаційну базу мислення, певний концептуальний каркас свідомості, що уможливорює подальший процес когнітивного опанування дійсності, вони складають той поняттєвий фонд, в якому містяться ресурси для здійснення мисленнево-мовленнєвої діяльності [38, с. 92]. Як одиниця пізнання світу концепт може мати різний ступінь інформативної насиченості, залишаючись при цьому цілісним утворенням, здатним поповнюватися, змінюватися і відображати людський досвід. Концепт

варіюється від концепту-мінімуму до концепту-максимуму й енциклопедичного доповнення в залежності від ступеня пізнання об'єкта.

Одні науковці обстоюють думку про те, що концепти повністю є вербалізованими, інші вважають їх частково вербалізованими [38, с. 69]. Існування вербалізованих і невербалізованих концептів пояснюється автономністю процесів мислення й вербалізації. Правомірною є остання точка зору, яка вважає, що тільки частина концептів отримує мовну інтерпретацію. Тим самим знання про світ включають як вербалізовані, так і невербалізовані концепти, а сфера концептотворення не обмежується межами мови. У мові зафіксовані максимально важливі для людей поняття, мовні засоби необхідні не для існування, а для повідомлення концепту.

О. Шевченко, акцентуючи увагу на основних методах дослідження концептів в лінгвістичній науці, наголошує, що сьогодні науковцями, які працюють у галузі когнітивної лінгвістики та лінгвоконцептології, виділено п'ять визначальних підходів щодо розуміння терміна «концепт» [55, с. 385]:

1) *лінгвокогнітивний* підхід тлумачить концепт як одиницю ментальних або психічних ресурсів людської свідомості. Згідно з цим підходом, концепт розглядають як багатомірне смислове утворення, в якому виділяються ціннісний, образний та поняттєвий боки, розуміють його як ментальну сутність, оперативну змістову одиницю загальної картини світу особистості;

2) *лінгвокультурологічний* підхід інтерпретує концепт як основоположну одиницю культури, її концентрат. Згідно з цим підходом, концепт виступає семантичним утворенням, якому властива лінгвокультурна специфіка, характерна представникам певного етносу. Концепт тлумачиться як культурно маркована понятійна система, цілісний комплекс уявлень про предмет у свідомості носіїв конкретної культури;

3) *логічний* підхід до розуміння терміна «концепт» аналізує концепти логічними методами, незважаючи на пряму залежність від їх мовної форми;

4) *семантико-когнітивний* аналізує лексичну і граматичну семантику мовних одиниць як основного критерію розуміння змісту концептів, засобу їх моделювання від семантики мови до концептосфери;

5) *філософсько-семіотичний* підхід акцентує увагу на когнітивні аспекти знакової природи концепту [55, с. 385].

Н. Плотнікова зауважує, що існуючі в сучасній науці підходи до тлумачення поняття «концепт» часто виступають як перехресні, співвіднесені та є комплексними, тому, зробивши огляд теоретичної літератури, робимо висновок, що найефективнішим є інтегративний підхід, який забезпечує можливість досліджувати концепт із лінгвістичного, психологічного, логічного, культурологічного поглядів, акцентуючи увагу на тих чи інших аспектах в розумінні цього явища, яке є перспективним для сучасної лінгвістики [43, с. 95].

У загальному аспекті концепти тлумачаться як одиниці ментальних і психічних ресурсів нашої свідомості та тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини [42, с. 90]. Інші науковці тлумачать концепт як репрезент інформації – досвідно-енергетичного кванту, який надходить до свідомості індивіда у вигляді різномірних інформаційних енергем, із яких він формується [57, с. 161]. Варто погодитися з думкою М. Полюжина, що концепт є сукупним, категоризуючим знанням про дійсність, про її елементи й перспективи [39, с. 35].

О. С. Джеріх тлумачить концепт як «ментальне утворення, синтез мовних і немовних засобів вираження, що закріплені у пізнанні індивідуума та суспільства та зберігаються у національній пам'яті носіїв мови» [13, с. 61]. Науковець серед визначальних ознак концептів виокремлює такі:

- ментальна природа (концепт тлумачиться як ментальна одиниця свідомості);
- комплексність (концепт спрямований на всебічне вивчення мови з урахуванням особливостей когнітивних, асоціативних, етнічних, культурологічних, рівнів);

– умовність та нечіткість, що зумовлено відмінністю індивідуального та колективного пізнання;

– мінливість, що зумовлена мінливістю навколишнього світу індивіда (концепт не може бути сталим, бо його структура повсякчас поповнюється новими елементами) [13, с. 61].

О. О. Хорошун розглядає концепт як оперативно-змістову одиницю пам'яті, яка володіє певною, хоча і не чіткою, структурою. Концепт складається з компонентів (концептуальних ознак), тобто окремих ознак об'єктивної та суб'єктивної дійсності. Зазначені ознаки диференційовано представлені у змісті концепту і володіють різним ступенем абстрактності. Дослідниця обґрунтовує такі інваріантні ознаки концепту:

– мінімальна одиниця людського досвіду в його ідеальному уявленні, вербалізована за допомогою слова і володіє польовою структурою;

– основні одиниці обробки, збереження та передачі знань;

– наявність гнучких змістових кордонів;

– концепт є соціальним, при цьому асоціативне поле обумовлює його прагматику;

– культурна маркованість [52, с. 149].

Одні дослідники вважають концепти повністю вербалізованими, інші – частково вербалізованими [42, с. 69]. Наявність вербалізованих і невербалізованих концептів пояснюється автономністю процесів мисленняй вербалізації. Правомірною є остання точка зору, яка вважає, що тільки частина концептів отримують мовну інтерпретацію. Тим самим, знання про світ включають як вербалізовані, так і невербалізовані концепти, а сфера концептотворення не обмежується рамками мови. У мові зафіксовані лише найважливіші для людей поняття, мовні засоби необхідні не для існування, а для повідомлення концепту [42, с. 69].

Отже, концепт як фіксований у свідомості та культурі результат осмислення та переживання людиною даного їй у досвіді фрагмента світу є базовим поняття когнітивної лінгвістики. Як відомо, він досі не має

однозначного тлумачення, що знаходить вираження у дискусійному характері багатьох питань, пов'язаних з визначенням його сутності та зі способами його вербалізації.

Дослідження концепту у сучасній лінгвістиці призвело до виникнення великої кількості наукових теорій та напрямів, які виявляють сутність поняття «концепт» та пропонують різні методи його вивчення. Найбільший внесок у розробку теорії концепту було зроблено такими вітчизняними та зарубіжними лінгвістами, як Н. Фрасинюк, О. Шевченко, С. фон Гумбольдт, Е. Сепір, Б. Уорф, О. Вежбицька, В. Карасік, В. Дем'яненко та ін. На підставі аналізу наймасштабніших досліджень у цій сфері спробуємо розкрити сутність поняття «концепт», що охоплює його найбільш загальні визначення та ознаки з погляду різних учених.

Для лінгвістичного дослідження актуальним є вивчення вербалізованих концептів, з чим пов'язана активізація пошуків у напрямку вивчення ролі концептів у дискурсивній практиці людини. Вербалізований концепт визначають як одиницю етнокультурної інформації, що відображає світ національного сприйняття предметів і понять, позначених мовою [10, с. 23]; як мінімальний «пакет» інформації, репрезентованим в одиницях мови та мовлення [14, с. 62].

У нашому дослідженні ми трактуємо вербалізований концепт як різносубстратну одиницю когнітивної лінгвістики, що відображає знання і досвід людини та репрезентується у мові (такими одиницями є представлення, гештальти, поняття, що являють собою різні рівні розумової абстракції). Однією з головних функцій концептів є інтерпретація отримуваних даних, тобто вербалізовані концепти репрезентують у мові зміст окремого кванту інформації про світ, надають можливість оперувати цим змістом у мовленні і зберігають цю інформацію у пам'яті.

Один і той самий концепт може бути вербалізованим різними мовними засобами: лексичними, фразеологічними одиницями, граматичними засобами, текстами.

Варто констатувати, що концепти є результатом двох тенденцій: прагнення відобразити діалектичність світу, тобто відобразити світ таким, яким він є; і прагнення конструктивізувати світ з метою підпорядкування його волі і бажанню людини, тобто представити світ простішим, жорсткішим і детермінованим до такої міри, яка необхідна і достатня людині для вирішення практичних завдань.

Моделювання світу свідомістю демонструє протиставлення логічного та лінгвістичного, тобто концепту і значення. Лінгвісти й когнітологи розглядають їхню повну тотожність, відношення перетину значення й концепту чи включення першого до другого або активацію значення в концептуальній структурі залежно від контексту й ситуації. Звідси випливає протиріччя між обсягом значень одиниці у мові й мовленні: у мові значення тотожне концепту, у мовленні воно представлене лише актуальним фрагментом концепту за умови гасіння неактуалізованого. До цього питання дотичною є дискусія щодо можливості виділення в концепті не лише денотативного, а й конотативного компонентів (оцінок, емотивності, прагматичних складників) [46, с. 51].

Вчені розглядають значення як штучні знакові конструкції, які є додатковими культурними засобами організації розуміння. Значення закріплюють нормативний зміст знаків та мовних виразів, зафіксований у парадигматиці [46, с. 51]. Отже, концепт є одиницею лінгво-когнітивною, а значення – суто лінгвальною. Концепт як узагальнене, абстрактне знання про дійсність виступає своєрідною «робочою формулою» в пізнанні дійсності за допомогою мови. Концепт не тотожний значенню, він опосередковує зв'язок знака з річчю, яку він позначає.

Різницю між вербалізованим концептом і значенням можна проілюструвати за допомогою різних підходів до аналізу змістовної сторони мовного знаку. Незважаючи на те, що семантичний аналіз окремого слова виявляє точки зіткнення з його концептуальним аналізом, їх кінцеві цілі різні. Якщо перший націлений на експлікацію семантичної структури слова, виявлення денотативного, сигніфікативного та конотативного значень, що її

реалізують, то концептуальний аналіз постає як пошук тих загальних концептів, котрі підведені під один знак і визначають буття знаку як відомої когнітивної структури [55, с. 386].

Кожен концепт має певну структуру, яка є необхідною умовою існування концепту і його входження в концептосферу. Структура концепту має складну будову. З одного боку, до неї відноситься все, що належить до побудови поняття, з іншого боку, в структуру концепту входить те, що робить його фактом культури – вихідною формою (етимологія); стиснута до основних ознак змісту історія; сучасні асоціації; оцінки, конотації [45, с. 48].

У складній багатоплановій структурі концепту можна виділити як конкретне, так і абстрактне, як раціональне, так і емоційне, як універсальне, так й етнічне, як загальнонаціональне, так і індивідуально-особистісне. Цим і пояснюється відсутність єдиного визначення.

Структуру концепту визначають як складну ментальну репрезентацію, утворену кількома каузально пов'язаними простими репрезентаціями, які, у свою чергу, формуються в результаті первинної взаємодії людини та середовища, яке її оточує [14, с. 71], тобто концепт народжується як образ, але, просуваючись щаблями абстракції, поступово перетворюється з чуттєвого образу у власне розумовий. Такий принцип формування ментальної репрезентації знань про світ дозволяє розглядати концепт як «поглинаючу польову структуру» [14, с. 71], до якої входять різні аспекти знання і досвіду, у тому числі світоглядний, раціональний, емотивний, культурологічний.

Лінгвісти говорять про наявність трьох структурних типів концепту: однорівневих, багаторівневих та сегментних, де однорівневий концепт включає в себе тільки ядро, тобто чуттєвий образ. Таку структуру можуть мати концепти у свідомості дитини, а також концепти у свідомості інтелектуально нерозвиненій особистості. Багаторівневий концепт включає в себе кілька когнітивних шарів, що розрізняються за рівнем абстракції, що відбивається ними. Сегментний концепт являє собою базовий чуттєвий шар, оточений кількома сегментами, «рівноправними за ступенем абстракції» [56, с. 129].

В структурі концепту виділяють найперше базовий шар, який включає певний чуттєвий образ – одиницю універсального предметного коду, що кодує даний концепт для розумових операцій, а також деякі додаткові концептуальні ознаки. Когнітивні шари, що відбивають розвиток концепту, його відносини з іншими концептами, утворюються концептуальними ознаками та доповнюють базовий когнітивний шар. Сукупність базового шару та додаткових когнітивних ознак та шарів становлять обсяг концепту та визначають його структуру. Невід'ємною складовою будь-якого концепту є базовий когнітивний шар, який містить в собі чуттєво-образне ядро а когнітивні шари у структурі концепту можуть бути відсутніми [56, с. 130].

Крім ядра, концепт має об'ємну інтерпретаційну частину – сукупність слабо-структурованих предикацій, що відображає інтерпретацію окремих концептуальних ознак та їхніх поєднань у вигляді тверджень, установок свідомості, що впливають у цій культурі із змісту концепту. Інтерпретаційне поле концепту складає його периферію. Суперечливість установок, що належать інтерпретаційному полю, пояснюється їхньою приналежністю до різних когнітивних ознак.

На периферії змісту концепту перебувають різноманітні визначення, відбиті у пареміях, афоризмах, крилатих висловлюваннях, притчах, у публіцистичних, художніх та наукових текстах.

Поняттєвий складник, за словами Р. Лангекара, формується фактуальною інформацією про реальний чи уявний об'єкт, що служить основою для утворення концепту: «Конститутивним у семантиці концепту може бути поняття, яке «мерехтить» у глибині» [80, с. 27]. Поняттєвий компонент концепту формують різноманітні семантичні ознаки: дефінітивні (визначені) / дистинктивні (розпізнавальні), які відрізняють його від суміжних концептів, та інші. На відміну від інших елементів концепту, поняттєвий складник завжди рефлектується носієм культури. Саме він містить певну суму інформації, необхідну для успішного спілкування в рамках певної культури. Поняттєвий складник – це те у змісті концепту, що не є метафорично-образним.

Образний компонент концепту пов'язаний зі способом пізнання навколишньої дійсності, він формується наївною картиною світу тої чи іншої мови, а тому містить всі наївні уявлення, закріплені в певній мові, внутрішні форми слів, що вербалізують даний концепт, «мисленнєві образи» (певне ототожнення механізмів становлення образів-уявлень, образів-перцептів та візуально-мисленнєвих образів). Наявність у структурі концепту образного компонента (типового уявлення, прототипу, стереотипу, гештальту, символу) забезпечує можливість чітко вирізняти його від поняття, яке не володіє наочністю [80, с. 54-57]. Варто додати, що саме цей структурний компонент концепту здатен виявляти його етнокультурну особливість та розкривати приховані культурні коди.

Концепти не лише мисляться, вони ще й емоційно переживаються, а оскільки концепт є одиницею культури, то в структурі концепту доцільно виокремлювати ціннісний складник. Центром концепту завжди буде цінність, оскільки концепт служить дослідженню культури, а в основі культури лежить власне ціннісний принцип [56, с. 128].

Основою для породження концепту є явища реальної дійсності, які обрані в якості об'єкта оцінки. Щоб оцінити об'єкт, індивід має «пропустити» його через себе, а момент «пропускання» і оцінювання стає моментом утворення якого-небудь концепту в свідомості носія культури. На рівні ціннісно-оцінного компонента слід виокремити «когнітивну пам'ять слова»: смислові характеристики мовного знака, пов'язані із національним менталітетом та системою духовних цінностей носіїв мови [51, с.69]. Тому окреслюємо цей складник структури концепту як ціннісно-оцінний. Таким чином, погоджуємось з трикомпонентною будовою концепту «КРИЗА»: наявність у його структурі поняттєво-значеннєвого, образного та ціннісно-оцінного складників [51, с.69].

Концепт складається з компонентів (концептуальних ознак), тобто окремих ознак об'єктивного чи суб'єктивного світу, які диференційовано відображені у його свідомості і розрізняються за ступенем абстрактності. Концепти можуть бути особистими (каляки-маляки – про що-небудь страшне),

віковими (щастя, радість) і загальнонаціональними (душа, туга, журба, Батьківщина), загальнолюдськими (сім'я, родина).

У структурі концепту виділяють низку компонентів: загальнонаціональний, груповий (що належать певній соціальній, віковій, професійній, статевій та іншим групам), регіональний, або локалізований (що відображає специфіку того чи іншого регіону), та індивідуальний. Індивідуальними компонентами називають ті характеристики, які вкладає в даний концепт кожна конкретна людина [43, с. 30]. Індивідуальні компоненти чинять сильний вплив на формування загальноприйнятих уявлень в певній концептосфері. Незважаючи на відмінності індивідуальних компонентів концепту, розуміння стає можливим завдяки збігу досвіду індивідів [13, с. 62]. Але найбільш істотним в концептуальному плані є культурноетнічний компонент концепту, який визначає специфіку семантики одиниць природної мови і відображає мовну картину світу його носіїв [13, с. 62].

Будова концепту відзначається «нашарованістю». Кожен його шар можна розглядати як результат, «осад» культурного життя різних епох. Він складається з історично різних верств, різних за часом утворення, походженням і семантикою. Структура концепту включає в себе:

1. основну (актуальну) ознаку;
2. додаткову (пасивну, історичну) ознаку;
3. внутрішню (зазвичай не усвідомлювану) форму. Внутрішня форма, етимологічна ознака (етимологія), відкриваються лише дослідникам, для інших вона існує опосередковано, як основа, на якій містяться інші верстви значень.

Існують й інші точки зору щодо структури концепту. Так, на думку Н. Голубенко, центром концепту завжди виступає цінність, оскільки концепт слугує для дослідження культури, а в основі культури лежить саме ціннісний принцип. Показником наявності ціннісного ставлення є застосовність оціночних предикатів. Якщо про певний феномен носії культури можуть сказати «це добре» (погано, цікаво, втомлює і т.д.), цей феномен формує в даній культурі

концепт. Крім уже названого ціннісного елемента, в його складі виділяються фактуальний і образний елементи [10, с. 87].

Таким чином, зі сказаного випливає, що лінгвокультурний концепт багатовимірний, тому до визначення його структури можливі різні підходи. Кожен концепт як складний ментальний комплекс включає в себе, крім смислового змісту, ще й оцінку, ставлення людини до того чи іншого відображуваного об'єкту, його оцінку й інші компоненти:

1. загальнолюдський, або універсальний;
2. національно-культурний, обумовлений життям особистості в певному соціокультурному середовищі;
3. соціальний, зумовлений приналежністю особи до деякого соціального прошарку;
4. груповий, який визначається приналежністю мовної особистості до певної вікової та статевий групи;
5. індивідуально-особистісний, що формується під основі особистісних показників – освіти, виховання, психофізіологічних особливостей, індивідуального досвіду.

У більш широкому сенсі структуру концепту можна подати у вигляді кола, в центрі якого лежить основне поняття, ядро концепту, а на периферії знаходиться все те, що привнесено культурою, традиціями, народним і особистим досвідом.

На нашу думку, концепт – одночасно індивідуальне і загальне уявлення про дійсність. Таке розуміння зближує його з художнім образом, який охоплює у собі узагальнюючі і конкретно-чуттєві моменти. Але слід відзначити, що не можна сплутувати поняття концепту і поняття образу. Різниця між образом і концептом полягає, по-перше, у тому, що образ – це прямий «відбиток» дійсності, який ми одержуємо в результаті чуттєвого сприйняття, а концепт – це узагальнений, абстрагований відбиток, опосередкований розумовою діяльністю. По-друге, різниця між цими формами відображення дійсності полягає в тому, що образ – це неподільне відображення цілісного, а концепт – це розчленоване

відображення спеціального як частини загального, відображення характеристик сутності предмета [10, с. 87].

Вчені диференціюють концепти за ступенем узагальнення, розділяючи їх на конкретно-чуттєві образи, уявлення, схеми, прототипи, пропозиційні структури, фрейми, сценарії (скрипти), гештальти [43, с. 76]. Така точка зору є доречною, але слід додати, що наведений перелік можна розглядати як окремі прояви одного концепту, що різняться ступенем зв'язку з досвідом сприйняття.

Найважливішою характеристикою концепту є його цілісність, завдяки чому він усвідомлюється як така оперативна одиниця нашої свідомості, якою людина оперує як гештальтом (вже зібраною одиницею, тобто готовим пучком ознак, думкою об'єднаних в одне ціле). Саме завдяки таким властивостям концепти (як і знаки) можуть заміщати у розумовій діяльності структури (знань, поглядів та оцінок), які є різними за своїм об'ємом та складністю (від найпростіших образів до досить складно організованих фреймів), а головною їхньою функцією виявляється заміна.

1.3. Загальна характеристика концепту «КРИЗА» в мовній картині світу

Впродовж тривалого часу криза була перманентним супутником людського життя і, безперечно, залишається постійним явищем сучасності. З одного боку, криза часто виникає як об'єктивна реальність внаслідок загострення соціально-економічних та суспільно-політичних протиріч, що порушує стабільне функціонування політичної системи. З іншого боку, вона часом проявляється у спотвореному вигляді у зрізах громадської думки, настроях політиків, журналістів, експертів та демонструє свої можливості концептуалізуватися за допомогою дискурсу.

Одними з труднощів у визначенні терміна «криза» є те, що його значення значною мірою різняться в різних дисциплінах, таких як економіка, політика, медицина, психологія тощо. Крім того, важливо виявити, як термін «криза»

сприймається, інтерпретується та реалізується в різних соціокультурних контекстах з різних позицій.

Трансформація широковживаного терміну «криза» на універсальну схему тлумачення всіх викликів може спровокувати тривіалізацію та плутанину. Історизація та контекстуалізація терміну «криза» необхідні, щоб уникнути плутанини [69]. Хоча на сьогодні немає чіткої історії поняття «криза», спробуємо окреслити деякі віхи його появи та становлення в історії людської думки [69].

Щодо етимології досліджуваного концепту, то слід зазначити, що коріння поняття «криза» походить з грецької мови. Вираз «*krisis*» походить від дієслова «*krino*», що означало розділяти, вибирати і приймати рішення між двома протилежними виборами, життям і смертю, успіхом і невдачею [79, с. 47]. Слово «криза» саме по собі вказує на небезпечний стан, важкий вирішальний момент, фундаментальний момент, коли необхідно вирішити важливе питання (щодо результату, подальшого існування чи подальшого розвитку), момент, коли люди відчують невпевненість, розгубленість і труднощі.

У давньогрецькій мові слово «*κρίσις*» означає критичну точку або критичну фазу в розвитку хвороби, тобто точку, в якій пацієнт судить про те, що він живе або помере [69]. Широке поширення поняття «криза» відбулося, насамперед, завдяки медицині Гіппократа, в якій за допомогою цього поняття позначався короткий період у перебігу хвороби, коли вирішується питання, жити пацієнту чи померти. Згідно з медичним значенням цього слова, під час кризи пацієнт знаходиться на межі життя і смерті. Криза – критична точка прогресування хвороби, коли все можливо. Або хвороба переможе і призведе до смерті пацієнта, або природні процеси змусять пацієнта одужати. Бути в кризі означає бути на межі між життям і смертю.

Юридичне значення терміна «криза» (*κρίσις*) у Стародавній Греції було пов'язане з рішенням суду («законне рішення»). Суд у Стародавніх Афінах міг вирішувати, чи обвинувачений невинний чи винний і чи повинен він/вона жити чи померти [69].

Фукідід використовував це поняття для зображення політичних подій і військових конфліктів [102, с. 204]; воно також стало одним із головних компонентів драми чи літературного твору, який містить кульмінацію сюжету; у класичній драматургії походить від зіткнення протилежних сил і напрямків.

У XVII – XVIII ст. поняття «криза» поширюється у значенні складного вирішального моменту в суперечках стосовно вирішення політичних стосунків і військових протистоянь того часу. Ще до Французької революції це поняття, на думку Р. Козеллека, стає центральним інструментом інтерпретації політичної та соціальної історії і, отже, перебуває між основними історичними поняттями [78, с. 206]. Вираз «економічна криза» з'явився в XIX ст. і означає радикальне, явне погіршення економіки. Р. Козеллек, який цікавиться кризою насамперед як одним із базових концептів, за допомогою яких людство намагається зрозуміти історію, виділяє три семантичні моделі, які містили це поняття [78, с. 207-213; 79, с. 50-52]. Автор пояснює першу модель, цитуючи Шиллера: «Всесвітня історія – це суд над світом», який, на його думку, виражає «якусь тимчасову притаманну подібність останнього суду, що постійно і невтомно відбувався» [78, с. 208]. Історія в цій концепції розглядається і трактується як триваюча криза. Саме поняття «криза» тут стає процесуальною категорією, яка виражає константу, незмінну рису людської історії. Криза в другому випадку пов'язана з перетином різних епох, зі швидким переходом від однієї стадії до іншої. Мова йде про ітераційну концепцію, згідно з якою криза періодично з'являється в історії як рушійна сила розвитку або прогресу. У цьому випадку криза сприймається як одноразовий процес, що прискорюється, в ході якого нова ситуація виникає і розвивається внаслідок руйнування існуючої системи. Історик Я. Буркгардт зупинявся на питанні історичних криз у XIX ст. в межах цієї концепції [67, с. 125-160]. У третьому випадку криза сприймається як остання криза історії, метафорично кажучи, як її «судний день» або «фінал великої кризи» [78, с. 212]. Р. Козеллек стверджує, що в даному випадку криза, на відміну від попередніх концепцій, є поняттям «чистої природи майбутнього», пов'язаної з конкретним очікуваним «остаточним рішенням», після якого

історія виглядатиме зовсім інакше, ніж раніше. Це уявлення, за твердженням дослідника, у XIX столітті мало утопічний характер, але «з сучасними інструментами, які допускають самознищення, воно має всі шанси здійснитися» [79, с. 51].

«Криза» стала ключовим поняттям для розгляду як сучасності, так і постмодерності. Це знаменує нове розуміння історії, яке відрізняється як від давньої, циклічної моделі часу, так і від сучасної ідеї поступового, лінійного, накопичувального прогресу [69]. Поява різних форм кризи кидає виклик «вірі Просвітництва в незворотній прогрес людства до щастя» [69, с. 86]. Р. Козеллек досліджував динамічний зв'язок між критикою та кризою в період модерності [78, с. 109].

Поняття «криза» використовувалося в різних значеннях: «ланцюг подій, що ведуть до кульмінаційного, вирішального моменту, коли потрібно діяти»; «...унікальний і останній момент, після якого якість історії зміниться назавжди»; «критична ситуація, яка може постійно повторюватися, або ситуації, в яких рішення мають суттєві наслідки» та «...історично іманентна перехідна фаза» [78, с. 371–372].

У сучасному суспільствознавстві криза особливо близька до таких понять, як «ризик», «катастрофа» і «колапс». Ці терміни часто вживаються для вираження занепокоєння, яке в деяких випадках набуває навіть апокаліптичних розмірів. Ризик зазвичай пов'язаний з тим, що може передувати кризі і вплинути на її появу; катастрофа або крах, навпаки, пов'язані з результатом, який виникає внаслідок розвитку факторів ризику або неконтрольованої кризи. Таким чином, криза сприймається як те, що безпосередньо передує катастрофі або колапсу, що породжує і викликає їх. Катастрофа і крах, у свою чергу, сприймаються як вища або завершальна фаза кризи, як негативний кульмінаційний момент кризового розвитку. Власне, катастрофу можна сприймати як синонім колапсу, або колапс можна розглядати як катастрофу абсолютно руйнівного характеру.

З часом концепція «ризик» набувала популярності і ця проблема стала широко обговорюваною серед науковців у другій половині 1980-х років, перш

за все завдяки У. Беку, який постулював, що сучасне індустріальне суспільство створює як несвідомий наслідок свого економічного зростання і технологічного розвитку такий ризик, який перевищує «міру терпимості і стає самознищуючою пристрастю». Суспільство, яке створює небезпеку та ризик у масових масштабах, є «суспільством ризику» [63, с. 89].

Британський соціолог Е. Гідденс [86, с. 33] стверджує, що ідея ризику бере свій початок у системі страхування, яка виникла у зв'язку з морськими подорожами в XVII – XVIII ст. Ризик – це потенційна небезпека, це те, що можливе, але не обов'язково станеться. Спочатку це поняття стосувалося небезпеки, пов'язаної з подоланням великих відстаней. Пізніше його почали застосовувати до банківських операцій та інвестиційної діяльності, які пов'язані з часом і з наслідками економічних рішень. Таким чином, ризик пов'язаний з визнанням ймовірності і невизначеності.

Капіталізм, який підкреслює масштаби майбутнього таким чином, що постійно розраховує очікувані прибутки та збитки, нерозривно пов'язаний із ризиком, тому широко використовується у сфері страхових систем. Завдяки страхуванню люди починають вірити, що мають можливість впливати на майбутнє та керувати ним. Таким чином, ідея ризику з самого початку була невід'ємною частиною сучасності, однак природа сьогоденних ризиків є новою та іншою.

Індустріалізм XIX ст., який встановив систему страхування своїх ризиків, що ґрунтується на точному розрахунку рівня ризику та обґрунтованому розрахунку відшкодування понесених збитків, намагався внести певну раціональність у сферу невизначеності і потенційної загрози. Проте з огляду на поточні ризики такі захисні заходи минулих років є неефективними. Це ризики неможливо обмежити соціально; їх новою особливістю є те, що загрози стосуються не просто якогось конкретного місця (наприклад, промислового підприємства), а життя на планеті в усіх його проявах у цілому, тобто, це глобальні ризики.

Суміжним до кризи є явище катастрофи. Катастрофа – слово грецького походження – вказує на подію, яка негативно змінює попередній стан речей і призводить до великих збитків. Теорія катастроф розроблена як галузь математики (її засновниками є Рене Том [95, с. 24]), яка також застосовується в інших дисциплінах, таких як біологія, психологія та медицина. Тому дана теорія розглядає, перш за все, проблему того, як важливі події катастрофічного характеру можуть статися в результаті накопичення невеликих ефектів [66].

У сфері соціальних наук інтерес до катастроф, зокрема екологічних, був викликаний працею Чарльза Перроу «Звичайні аварії: Життя з технологіями високого ризику» [88, с. 109] і отримав подальший розвиток завдяки фокусуванню на проблемах модернізації ризиків, який було започатковано працею Ульріха Бека. Рене Том досліджує, зокрема, питання про те, чи проявляється криза через будь-які видимі ознаки чи морфологічні симптоми. Він стверджує, що фактори ризику у випадку живих істот залишаються відносно невидимими, а іноді навіть неіснуючими. Це пояснюється тим, що зазвичай, поки функція піддається несприятливим впливам під час кризи, структура часто залишається недоторканою [95, с. 23]. З цієї точки зору, на думку дослідників, необхідно чітко розрізняти кризу і катастрофу.

Катастрофа «це явище, яке за своєю природою є видимим; це певний спостережуваний розрив, очевидний «факт» [95, с. 23]. Криза може бути прихованою або підкратися підступно. Досить часто це проявляється лише в кількісному (але не якісному) збої конкретного процесу регулювання: це, наприклад, може бути інфляційною кризою в економіці. Однак існує очевидний зв'язок між кризою і катастрофою: криза часто сповіщає про катастрофу, передбачає або провокує її» [95, с. 23].

Якщо катастрофи характеризуються спадом або збоєм системи, який відбувається як некероване та неконтрольоване падіння, то можна говорити про колапс. У 1988 році американський археолог Джозеф А. Тейнтер у своїй книзі «Колапс складних суспільств» поставив питання: чому в минулому відбулося падіння багатьох цивілізацій, урядів чи інших складних форм організації

людського суспільства? Автор наводить близько двох десятків випадків суспільних колапсів, які мали місце в минулому (найвідомішими серед них є міста майя) [93]. Тема, порушена в цій роботі, стала популярною, особливо завдяки книзі Джареда Даймонда [70], і це обговорювалося в науковій літературі [92].

Мотивація такого широкого інтересу до проблеми колапсів підтримується страхом перед можливою небезпекою, що щось подібне трапиться і з нашою сучасною цивілізацією.

Кризи, навіть якщо вони не перекроюють історію і не змінюють її напрямок, діють як її прискорювачі. Через прискорення історії те, що здається неможливим, за короткий час стає можливим і реальним. Під час триваючих і безпрецедентних глобальних криз важливо думати, уявляти, навчатися та розвиватися нестандартно. Важливо розвивати міжнародні, міжнаціональні, міждисциплінарні, довгострокові дослідження глобальних викликів людству, таких як глобальна екологічна криза та надзвичайна глобальна нерівність у зв'язку з людським розвитком. У розпал безпрецедентних соціально-економічних та екологічних криз необхідно мислити глобально та локально та діяти глобально та локально з позиції соціальної справедливості.

Традиційно криза вважається тимчасовим станом. Однак сьогодні кризи стають довготривалими, постійними та ендемічними у світі, що швидко змінюється. «Коли одна криза закінчується, інша, яка тим часом обійшла наші кордони, вступає на її місце. Або, можливо, це та сама величезна криза, яка живиться сама собою та змінюється з часом, трансформуючись і регенеруючи себе, як жахлива тератогенна сутність» [62, с. 6–7]. Іншими словами, криза як «жахлива тератогенна сутність» стає «новою нормою». Нездатність запобігти кризам і неспроможність антикризового менеджменту є одним із найважливіших аспектів сучасних криз [62, с. 6–7].

А. Грамші запропонував виразну характеристику значення кризи: «Криза полягає саме в тому, що старе вмирає, а нове не може народитися; у цьому

міждарстві з'являється велика різноманітність хворобливих симптомів» [76, с. 276].

Отже, термін «криза» має довгу історію та означає різноманітність значень у різних дисциплінах. Починаючи з медицини Стародавньої Греції, цей термін був екстрапольований на політологію, політичну економію, соціологію та психологію сучасності. Висвітлюючи нелінійний характер історичного процесу, його неоднозначність і суперечливість, термін «криза» є важливим для концептуалізації сучасності. Пізніше поняття кризи було розширено, щоб відобразити зростаючу фрагментацію та гетерогенні, плинні процеси в постмодерністських умовах. Концепт «КРИЗА» належить до дуже значних складових концептосфери сучасної людини, знаходить свій відбиток у різних сферах життя, що свідчить про складність ситуації, яка, зазвичай, має затяжний характер, поширений у політичному дискурсі і характеризує суперечливі суспільно-політичні процеси. Це, своєю чергою, визначає особливу роль концепту у суспільно-політичному дискурсі. Важливо відзначити, що однією з функцій суспільно-політичного дискурсу, поряд із соціальноформуючою, стабілізуючою та нормативною, виступає маніпулятивна функція.

Висновки до першого розділу

У лінгвокультурології розмежують мовну й концептуальну картину світу. Концептуальна картина світу – це не лише система понять про сукупність реалій довкілля, але й система смислів, втілена в ці реалії через слова-концепти; мовна ж картина світу – це система взаємопов’язаних мовних одиниць, що відбиває об’єктивний стан речей довкілля і внутрішнього світу людини. Концептуальна картина світу існує у вигляді концептів, які утворюють концептосферу, а мовна картина світу – у вигляді значень мовних знаків, які утворюють сукупний семантичний простір мови. Співвідношення між концептуальною і мовною картинами світу найчастіше визначають як таке, за якого концептуальна картина є ширшою, ніж мовна.

Поняття «концепт» є досить складним, оскільки в лінгвістичній науці існує велика кількість його тлумачень. На сьогодні відомо п’ять основних підходів до трактування цього терміну: лінгвокогнітивний, лінгвокультурологічний, логічний, семантико-когнітивний, філософсько-семіотичний. Незважаючи на різні тлумачення поняття «концепт», більшість науковців схиляються до думки, що концепт є лінгвокогнітивною одиницею, яка існує в людській свідомості, проте знаходить своє вираження в мові.

Концепт «криза», безсумнівно, належить до найбільш соціально і культурно значущих одиниць концептосфери сучасної людини. Криза стала практично постійним явищем сучасного життя, тому важливо усвідомити, яке місце вона посідає у мовній свідомості сучасної людини. Аналіз базових концептів надає можливість глибше зрозуміти особливості англійської концептосфери загалом, отже, глибше поринути у англomовне свідомість, картину світу, наблизитися до осягнення менталітету носія англійської мови й почасти – національної самосвідомості.

Концепт «КРИЗА» включений у предметну галузь не тільки комунікативної та когнітивної лінгвістики, філософії, культурології, психології, але і є актуальним для політичної науки, він повною мірою є уявним

утворенням, що виступає як ядроутворююче поняття в комплексі споріднених предметів і явищ, що несуть зазвичай негативну конотацію.

РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛЬНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ «КРИЗА» В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

2.1. Структурно-семантичний аналіз номінації «КРИЗА»

У нашій роботі політичний дискурс досліджується на матеріалі статей ЗМІ політичного характеру.

Концепт «КРИЗА» як компонент економічного та політичного англomовного дискурсу, відноситься, безумовно, до найбільш значущих одиниць концептосфери сучасного соціуму та людини, оскільки він став практично невід'ємною частиною сучасного життя.

Англійське слово *crisis* походить від грецького слова *krirein* («decide») – *krisis* («separating, power of distinguishing, decision»). Основне значення поняття *crisis* також пов'язано з поняттям «переломний момент» (time of intense difficulty or danger; turning point), але, як показує етимологічне походження цього слова, значення, безперечно включає сему «прийняття рішення» [86, с. 109].

У словнику англійської мови «Oxford Dictionaries» нами виявлено такі визначення поняття «crisis»: 1. time of intense difficulty or danger; 1.1. Time when a difficult or important decision must be made. 1.2. The turning point of a disease when an important change takes place, indicating either recovery or death [87].

Словник «Cambridge Dictionary» дає такі визначення досліджуваного поняття: 1) a time of great disagreement, confusion, or suffering; 2) an extremely difficult or dangerous point in situation; 3) us as crisis point a moment during serious illness when there is the possibility of suddenly getting either better or worse.

Тлумачні словники, словники синонімів сучасної англійської мови дозволяють сформулювати наступну узагальнену дефініцію імені концепту: crisis – is a time of great danger, difficulty or uncertainty when problems must be solved or important decision must be made (криза – це період великої небезпеки, труднощів і невизначеності, коли необхідно вирішувати проблеми чи приймати важливі рішення) [86, с. 156-157].

Вивчивши визначення поняття «криза», ми сформували три групи значень. До першої групи належить найбільш широке поняття «crisis», представлене у політичному контексті.

Друга група передає стан нестабільності чи небезпеки, як у соціальних, так і політичних, міжнародних справах, що призводить до рішучих змін (*catastrophe* (катастрофа), *predicament* (скрутне становище), *plight* (важке становище), *quandary* (скрутне становище).

Третя група слів (*criticalpoint* (критична точка/момент), *criticalperiod* (критичний період), відбиває етап у послідовності подій, який визначає тенденцію всіх майбутніх подій (покращення чи погіршення); поворотний момент. Словники синонімів англійської мови не виділяють синонімічну групу зі значенням «загроза» та приділяють більшу увагу повсякденному життю людей та сфері медицини, що може говорити про важливість концепту «crisis» для простих обивателів.

Слід зауважити, що семантичний аналіз виявив наявність в концепті «КРИЗА» об'єктивації компонентів семантичної структури ключової лексики концепту *aggravated political situation* – «загострене політичне становище», *disorder of economic life* – «розлад економічного життя», *predicament* – «скрутне становище», *acute disadvantage* – «гострий недолік».

Компонентний аналіз базової номінації, проведений Т. Ван [99], дозволив виявити такі семи:

- 1) «процес наступу, існування, подолання певного етапу» (the shock data came, to face the future (crisis) with our optimism, we have been through a very long period – з'явилися шокуючі дані, ми подолали дуже довгий період, щоб з оптимізмом зустріти майбутнє (криза)),
- 2) «сфера існування» (медицина, фінанси, економіка),
- 3) «темпоральність» (ensuing recession – майбутня криза, current recession – поточний спад, тимчасовий характер, затяжний характер),
- 4) «стадії» (зародкова, загострення, хронічна, ліквідація);

- 5) виділяється сема масштабу впливу (людина, суспільство, країна), інтенсивності розвитку процесу (onslaught – стрімка атака), the subprime fiasco has spread like a wildfire – субстандартне фіаско, що поширюється подібно до пожежі) та форми його прояву (debt crisis – боргова криза, mortgage crisis – іпотечна криза, financial crisis – фінансова криза, management crisis – криза у сфері управління).

У мові концепт представлений значенням, або системою взаємозв'язаних значень, іншими словами лексико-семантичним полем (ЛСП), проте не кожна концептуальна сфера відповідає ЛСП, оскільки для цього вона повинна бути визначена (типізована) спільним концептом [45, с. 45]. У когнітивній семантиці ЛСП – це фіксований та вербалізований фрагмент знань носія мови.

Ідея дослідження лексики з семантичних (понятійних) полів пов'язується в лінгвістиці з ім'ям Й. Тріра [98], хоча сам термін у цій сфері вперше був ужитий Г. Іпсеном, який визначав поле як «сукупність слів, що мають загальне значення» [74]. Під понятійним семантичним полем Й. Трір розуміє насамперед структуру певної сфери чи кола понять [98]. Поняття – концепт загального, тобто узагальнена думка про суще та явища (речах, ознаках та ситуаціях). Воно формується у свідомості і міститься у пам'яті, ним оперує діючу свідомість, тобто мислення. Якщо не обмежуватися поняттям як логічною абстракцією, а розглядати його в цілісності, у повноті його властивостей і якостей, як реальну одиницю психічних структур, тобто підходити до нього з позицій когнітивної науки, то поняття постають як структурно надзвичайно складні і типологічно різноманітних утворень [98]. Понятійному полю відповідає у мові лексичне поле, яке вичленовується зі словникового складу, будучи співвіднесеним з якимось понятійним полем.

Лексичне значення являє собою сукупність семантичних ознак, що відносяться до опису номінованих словом сутностей (класу сутностей). Ці ознаки пов'язані залежностями і цим утворюють структуру лексичного значення. У структурі лексичного значення виділяються дві частини – інтенціонал та імплікаціонал. Інтенціонал – змістовне ядро лексичного

значення, імплікаціонал – периферія семантичних ознак, що оточують це ядро [46, с. 70]. Центральну частину семантичного поля поняття «криза» представляють такі синонімічні номінації, виявлені з опорою на лексикографічні джерела: *calamity, disaster, tragedy, catastrophe* (біда, лихо, катастрофа, нещастя). Дані одиниці номінують непередбачену ситуацію або подію, що представляє труднощі для будь-кого/чого-небудь, що загрожує існуванню великої кількості людей або несе великі руйнування. Однак актуальна інтенсивність їхньої семантики багато глибша за словникове значення поняття «криза», цей факт дозволяє віднести зазначені ознаки до імплікаційного значення досліджуваного концепту. Що стосується синоніму *emergency*, то його значення практично ідентичне значенню досліджуваного поняття *crisis*, тому ми, слідом за З. Бауман [62] вважаємо за можливе зарахувати обидва явища (*crisis, emergency*) до інтенціоналу ознакової градації, тобто до ядра семантичного поля досліджуваного концепту.

Периферійний синонімічний ряд (згідно з контекстуальними даними) заповнили: *turning point* (переломний момент), *change* (зміна), *break* (порушення, раптове падіння цін), *destruction* (руйнування), *decrease* (скорочення), *fall* (спад, зниження), *collapse* (колапс), *default* (дефолт), *destabilization* (дестабілізація), *inflation* (інфляція), *recession* (спад, рецесія). Протилежний за значенням антонімічний ряд склали такі іменники, як *development* (розвиток), *progress* (прогрес), *advance* (успіх), *revival* (відновлення). При всій протилежності значень антоніми, безсумнівно, відносяться до найтіснішої семантичної взаємодії лексичних одиниць у мові та мовленні [17, с. 14–16].

У широкому значенні структура концепту має вигляд поля, в середині якого розміщене основне поняття, яке є його ядром, а на периферії – все те, що принесено культурою, особистим і суспільним досвідом, а також народними традиціями. Аналізуючи відношення концепту і лексичного значення, варто зауважити, що як семантичний простір мови, так і концептофера мають мисленнєву природу. Іноді дослідники утотожнюють лексичне значення і

концепт, але більшість науковців розмежовують ці поняття. Зокрема, Р. Ленекер обґрунтовує думку про те, що лексичне значення – це надто вузьке поняття, яке є далеким від когнітивної реальності [80, с. 87]. Залежно від сфери вживання у структурі концепту містяться елементи лексичного значення, але його зміст завжди є глибшим, а об'єм – вужчим. Концепт значно ширший за лексичне значення. Різниця полягає лише в тому, що значення є квантом семантичного простору, який закріплений за мовним знаком, а концепт не пов'язаний з конкретним знаком і може бути виражений різними знаками, їх сукупністю, або не бути взагалі представленим в системі мови [46, с. 55].

Викладені вище положення дозволяють зобразити лексико-семантичне поле концепту «КРИЗА» у вигляді схеми (рис. 2.1), що відображає градацію ознак ядерного значення до периферії.

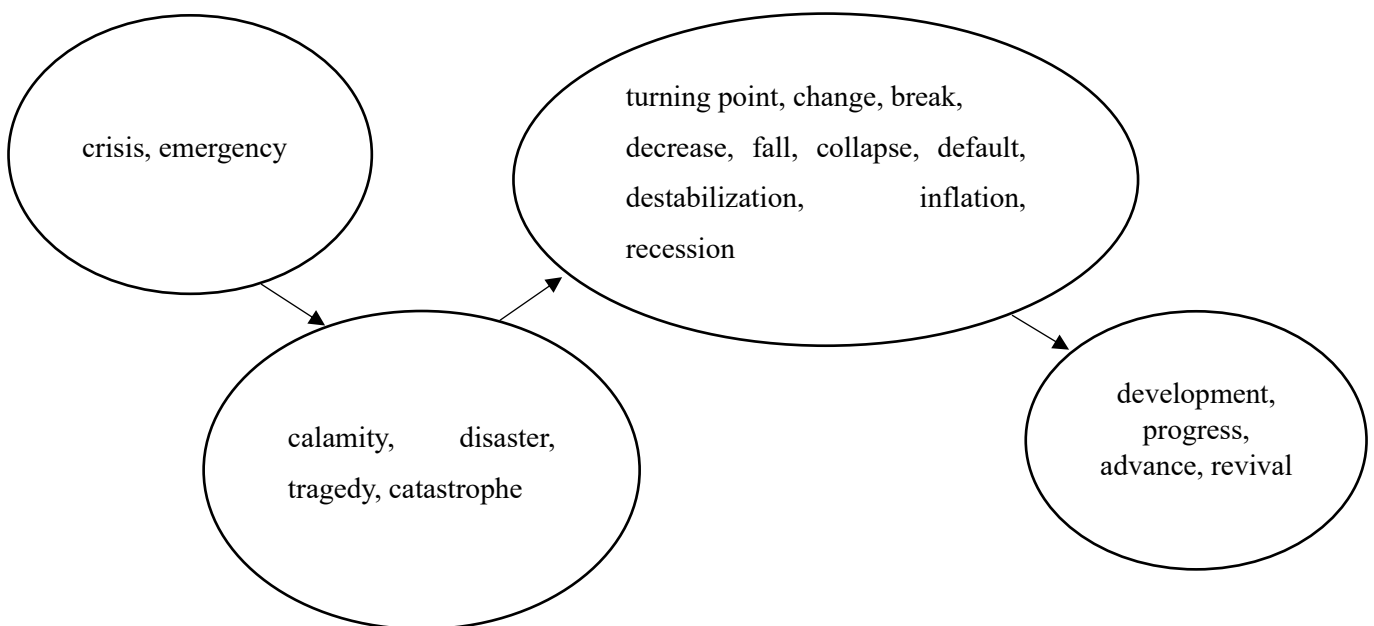

Рис. 2.1. Градація ознак, що складають лексико-семантичне поле концепту «КРИЗА» від ядерного значення до периферії

Асоціативні поля є лексичні множини, об'єднані інформантом по асоціації зі словом-стимулом «криза». Слово-стимул, що висувається, актуалізує певну систему знань про позначуваний цим словом об'єкт, його ознаки, зв'язки. Наприклад, досліджуючи контексти, що інформують про фінансову кризу, яка панує в економічній сфері різних країн, виявлено, що базова номінація

концепту – «КРИЗА» – у даних контекстах представлена як периферійні елементи поля. Даючи негативну/позитивну оцінку слова-стимулу та обґрунтовуючи наше рішення, ми виявили, що периферійні концептуальні ознаки концепту «КРИЗА», як і саме слово-стимул, отримує однозначно негативну оцінку, що свідчить про відкритий спосіб викладу інформації про негативну ситуацію, зумовлену кризою.

Так, у наведеному нижче тексті слово-стимул *crisis* характеризується іменниками з негативною конотацією *uncertainty* та *volatility*:

The 2008 global financial crisis and the worldwide financial turbulence that took place following the impact of the COVID-19 pandemic are examples. Periods of financial turbulence relate to heightened uncertainty and volatility in financial markets, and some of those periods can trigger financial crises.

Варто зауважити, що поряд з когнітивним і прагматичним типами значень концепту існує комунікативний (змістовний тип значення). Комунікативні значення не містять будь-якої інформації про безпосередній предмет мови, про її денотати або суб'єктивну оцінку, а відносяться до організації, будови та цілеустановки самого комунікативного процесу. Вони подібні до прагматичного значення тим, що підключені до когнітивних значень мовних одиниць, нашаровуються на них у вигляді важливого, не обов'язкового, а додаткового змісту. Тому їх прийнято об'єднувати в одну категорію комунікативно-прагматичних значень та засобів вираження або ж – при широкому тлумаченні прагматики – розглядати комунікативні значення та засоби як різновид прагматичних [50, с. 105]. У такий спосіб прагматичного уявлення лексичного концепту може виступити концепт-гіпероним.

Дж. Лайонз розрізняє слова, що мають більш приватне значення, визначаючи їх як гіпоніми, та слова з ширшою семантикою – гіпероніми [85, с. 79]. Цей спосіб цікавий з погляду подачі інформації. Відомо, що слухачі, на яких спрямована інформація, витягує з висловлювань та текстів багато іншої інформації, що становить їхнє пряме виражене мовними засобами значення. Явно виражене значення комунікативних актів не вичерпує інформацією, що

подається ними, воно становить лише частину їх сукупного значення і взаємодіє з іншою його частиною – прихованим значенням. У лінгвістиці використовується поняття «концепти-гіпоніми», що становлять групу, умовно названу «група А». Якщо ж метою мовця є породження інформації, він використовує концепти-гіпоніми, які умовно позначені як «група Б». Концепти-гіпоніми, своєю чергою, – це видові висловлювання родового поняття «криза». Інакше кажучи, концепт «криза» виступає у ролі гіпероніма. При цьому кожна з груп (А і Б) по відношенню одна до одної виявляє наявність семантично рівнорозташованих за значенням зв'язків. Так, загальне значення еквонімів, що входять до концептосфери «КРИЗА», – це скрутне становище, гострий недолік, брак чого-небудь (викликані фінансовими негараздами). Узагальним наші спостереження за допомогою наступної таблиці, що включає найбільш частотні одиниці та функціонально значущі гіпоніми за формулою N/Adj+N/N+(of)+object (табл. 2.2.):

Таблиця 2.2

Концепти-гіпоніми, що блокують інформацію (група А, евфемізми) та породжують інформацію (група Б, дисфемізми)

Гіпоніми групи А (евфемізми)	Гіпоніми групи Б (дисфемізми)
Collapse	Crack
Debt crisis / trouble	Debt contagion
Default	Debt debacle
Fallout	Disaster
Global issue	Dreaded scourge
Globalization	Increasing pressure
Inflation	Lack of yield
Insolvency	Language of fear
International financial turbulence	Pay and job losses
Onslaught	Rising panic
Rare outburst	Serious threat / true threat
Recession	Shockwaves
Roller-coaster ride	Sovereign debt woes
Serious situation	Total catastrophe
Suspended progress	Turmoil
Tension	Unemployment
Trade deficit	Worker's suffer

Зазначимо, що за результатами дослідження вибір того чи іншого слова у кожному випадку залежить від комунікативної установки. Так, евфемістичні номінації (компоненти групи А) використовуються авторами переважно на перших етапах зародження кризи. Не знаючи, що подія, яка описується, спричинить собою, якими будуть її наслідки, журналісти змушені евфемізувати негативне навантаження концепту «КРИЗА». На пізніших стадіях існування кризи, а вона обчислюється десятиліттям (наприклад криза 1930-х, 2000-х років), авторам повідомлення немає необхідності приховувати будь-що, оскільки читач відчуває собі всю реальність економічної кризи країни. Тому журналіст подає інформацію у дисфемістичній формі, тобто використовує гіпоніми групи Б.

Таким чином, вибір того чи іншого варіанта стратегічного представлення концепту «КРИЗА» в економічній, політичній, чи будь-якій іншій сфері є засобом комунікативно-прагматичного впливу на реципієнта, що, у свою чергу, стає визначальним фактором політичної та ідеологічної обумовленості його змісту на певних стадіях порушення збалансованості грошово-кредитної, політичної тощо системи.

Семантичний аналіз компонентів структури концепту «КРИЗА» в англійській мові засвідчив, що досліджуваний концепт охоплює такі дефініції, які, в першу чергу, визначають переломний момент. В структурі інформативного компоненту англійського концепту присутня ідея зламу, зміни, даний концепт пов'язує переломний момент з прийняттям рішення для подальшого розвитку.

2.2. Лексико-тематичні групи номінацій концепту «КРИЗА»

У лексико-семантичному полі концепту «КРИЗА» можна виділити кілька лексико-тематичних груп. Перед тим, як перейти до класифікації, визначимо поняття «тематична група». У словнику лінгвістичних термінів поняттю «тематична група» дається наступна дефініція – це «ряд слів, які більш-менш близько збігаються за своїм основним семантичним змістом, тобто за належністю до одного й того ж семантичного поля» [15, с. 118]. За словами

Т. Маркової та І. Домрачевої, тематичне угруповання лексики ґрунтується на «внутрішніх зв'язках між предметами і явищами дійсності й зумовлене насамперед предметно-логічними ознаками» [31, с. 76].

Актуальним для нашого дослідження є визначення О. Селіванової, яка розуміє під лексико-тематичною групою «класи слів, які об'єднуються однією і тією ж типовою ситуацією або темою, але загальна (ідентифікуюча) сема для них не обов'язкова» [46, с. 51]. Г. Межжеріна зауважує, що лексико-семантична група як структурно-семантична одиниця мови характеризується «семантичним зв'язком слів та їх значень, категоріальною спільністю лексичних одиниць, ієрархічним порядком їхньої організації, відносною автономністю одиниць, неперервністю смислового простору» [30, с. 119]. При виділенні тематичних груп «істотним є той факт, що, відображаючи ті чи інші явища дійсності, слова в мові пов'язані між собою, як і взаємопов'язані явища самої дійсності, що відображаються ними» [30, с. 119].

У процесі пізнання реального світу, вивчаючи речі та факти, визначаючи в них загальні та відмінні риси, людина ідентифікує предмети та явища, формує поняття про класи предметів та їх властивості, встановлює між ними певні зв'язки та взаємозалежність. Результатом такого пізнавального процесу є класифікація, що передає і розподіляє закономірні зв'язки істотних характеристик у речах, явищах, процесах [46, с. 65]. Така класифікація передбачає об'єднання явищ та предметів в один клас на основі того чи іншого принципу, тобто їх категоризацію. Якщо розглядати категорію як результат когнітивної та класифікаційної діяльності людини, спрямовану на створення системи класів на основі універсальної семантичної ознаки, то такими категоріями можна вважати час, форму, розмір, колір, оцінку тощо.

Системна організація лексичного аспекту мови різними лінгвістичними школами та дослідниками розуміється по-різному. Внаслідок цього існує невизначеність та різнобій у дефініціях і термінології. Наприклад, в основу класифікацій лексико-тематичних груп беруться різні характеристики, тому

виділяються лексико-семантичні групи, семантичні класи, тематичні парадигми, семантичні / тематичні поля та ін.

У процесі систематизації та класифікації номінацій концепту «КРИЗА» у англомовній картині світу нами були здійсненні спроби скласти список основних категорій і понять, що використовуються в цій концептосфері. Для цього були використані спеціалізовані словники, тезауруси, тексти обраної тематики і т. д. Виділення лексико-тематичних груп в певній предметній області здійснюється на основі екстралінгвістичних факторів і являє собою своєрідну її інвентаризацією. На цій підставі номінації, які наявні в ужитку англійської мови і наповнюють концепт «КРИЗА», ми будемо групувати відповідно в три основні лексико-тематичні групи:

1) лексеми на позначення людей, які зазнали кризи: *victim* (жертва), *sacrifice* (жертва), *immolation* (жертва), *injured* (поранений), *crisis-stricken* (жертва кризи) та ін.

Продемонструємо вживання лексичних одиниць цієї лексико-тематичної групи концепту «КРИЗА» в англомовних медіаресурсах:

*In recent weeks, Bolivia has been **the victim** of a true humanitarian **crisis*** (The Times, 09. 06.2023). – *Останніми тижнями Болівія стала **жертвою** справжньої гуманітарної **кризи***; *In all **crisis-stricken** countries, however, following currency depreciations, the commodity sector has performed considerably better than other parts of the economy* (The Times, 24.06.2022). – *Однак у всіх країнах, які **постраждали від кризи**, після знецінення валюти товарний сектор показав значно кращі результати, ніж інші частини економіки*; *The experience of **crisis-stricken countries** of East Asia had shown that developing countries should first and foremost persist in their own road toward development* (The Guardian, 16.05.2024). – *Досвід **постраждалих від кризи** країн Східної Азії показав, що країни, що розвиваються, перш за все повинні наполегливо йти власним шляхом розвитку*;

2) лексеми на позначення явищ, які мають кризовий характер: *default* (дефолт), *disaster* (лихо), *crisis* (криза), *disaster* (лихо), *difficulty* (труднощі),

scarcity (нестача). Ця ЛТГ широко представлена в англомовних ЗМІ. На підтвердження цього наведемо такі приклади:

*These actions averted a potentially **devastating** government **default*** (The Guardian, 16.05.2024). – Ці дії запобігли потенційно **руйнівному дефолту** уряду.

*Landfills and dumps of waste storage have become comparable to the zones of **ecological disaster*** (The Times, 11. 06.2024). – Полігони та звалища зберігання відходів стали порівнювати із зонами **екологічного лиха**.

*Labour unions and women's groups cite age discrimination as a major employment **difficulty** which especially affects women, especially those aged 30 or above* (The Times, 21. 03.2024). – Профспілки та жіночі групи називають дискримінацію за віком основною **проблемою** при працевлаштуванні, яка особливо впливає на жінок, особливо віком 30 років і старше;

3) лексеми на позначення процесів, які ведуть до негативних наслідків, породжують кризовий стан: *aggravation* (загострення), *victim* (страдати), *snowfall* (занепад), *ruination* (руйнація) та ін. Наведемо приклади вживання лексичних одиниць даної ЛТГ у ЗМІ:

*Young people are among the primary **victims** of this crisis* (The Times, 16. 03.2024). – Серед головних **жертв** цієї кризи – молодь; *Strengthening the countermeasures by China can cause **aggravation** of economic relations* (The Times, 12. 06.2024). – Посилення контрзаходів Китаєм може спричинити **загострення** економічних відносин; *They have seen all that **devastation** and **ruination** committed by German Wehrmacht in their own land; Never in history has such **ruination** – physical and moral – been associated with the name of one man* (The Guardian, 16.05.2024). – Вони бачили все те **спустошення та руйну**, вчинене німецьким вермахтом на їхній власній землі; Ніколи в історії така руйна – фізична і моральна – не була пов'язана з іменем однієї людини.

Виходячи з виділених лексико-тематичних груп, можна судити про те, що за змістом і формою дана концептосфера не є абсолютно новою. Усі три виокремлені ЛТГ широко представлені в англомовних політичних текстах.

2.3. Мовні засоби вираження концепту «КРИЗА»

Сучасні лінгвокогнітивні дослідження беруть за основу лінгвістичні методи опису семантики репрезентуючих концепт мовних одиниць, за допомогою яких можна отримати уявлення про зміст концепту у свідомості носіїв тієї чи іншої мови. Мовні засоби є важливими, хоч і другорядними, допоміжними засобами вираження концепту «КРИЗА», урахування яких забезпечує можливість виявити і уточнити ті концептуальні ознаки, які для реципієнта часто не зовсім помітні або завуальовані.

Номінативний інвентар поняття «криза» представлений безліччю номінацій з різною граматичною, словотворчою та семантичною характеристикою. Особлива властивість сучасної англійської мови пов'язана з надзвичайною продуктивністю в ній словоскладання та запозичення з інших мов.

Під час концептуального аналізу стало очевидно, що номінація концепту «КРИЗА» в англomовній картині світу вербалізується за допомогою іменників – *crisis, decline, depreciation, default, fall, slump* та ін.

Продemonструємо приклади вираження концепту «КРИЗА» за допомогою іменників:

*These actions averted a potentially devastating government **default**.* – Ці дії запобігли потенційно руйнівному **дефолту** уряду;

*Recommendations regarding the development of guidance on the definition and the procedure **depreciation** is proposed.* – Запропоновано рекомендації щодо розробки методичних рекомендацій щодо визначення та порядку нарахування **амортизації**;

*The financial **crisis** threatened to swallow up the small business.* – Фінансова **криза** загрожувала поглинути малий бізнес.

Для конкретизації кризи в англійській мові існує велика кількість прикметників: *economic, financial crisis, protracted, global* та ін.

Продemonструємо вживання прикметників на означення типу кризи в текстах англomовних ЗМІ: *The events triggered Spain's most severe **political crisis***

in decades; The **financial crisis** presented us with another new aspect of the epidemic – the economic one; The report made it clear that there will be no early resolution to the **global financial crisis** (The Guardian, 09.04.2023). – Події спровокували найгострішу **політичну кризу** в Іспанії за десятиліття; **Фінансова криза** представила нам ще один новий аспект епідемії – економічний; У звіті було чітко зазначено, що дострокового вирішення **глобальної фінансової кризи** не буде; The **economic crisis** has put Europe, and not only, in a very difficult situation; We have a critical and deepening global financial crisis that demands large-scale job-creating investment (The Guardian, 17.03.2023). – **Економічна криза** поставила Європу, і не тільки, у дуже складну ситуацію; У нас критична глобальна фінансова криза, яка поглиблюється, і вимагає масштабних інвестицій у створення робочих місць; The emerging global response to the economic crisis provides a unique opportunity (The Guardian, 16.02.2023). – Глобальна реакція на **економічну кризу** відкриває унікальну можливість.

У мовній картині світу Великобританії існують дієслова на позначення концепту «КРИЗА». Ця група включає наступні лексичні одиниці: *destabilize, collapse, leads out, create, destabilize, shake* та ін. Наведемо приклади з англomовних ЗМІ:

*On 15 September 2008 the investment bank Lehman Brothers **collapsed**, sending shockwaves through the global financial system and beyond.* – 15 вересня 2008 року інвестиційний банк *Lehman Brothers* **розвалився**, викликавши шок у світовій фінансовій системі та за її межами.;

*A reduced interest rate, of course, gradually **leads** the country **out** of crisis, as it contributes to the development of the industrial sector.* – Знижена відсоткова ставка, безумовно, поступово **виводить** країну з кризи, оскільки сприяє розвитку промислового сектора.;

*This was the first attempt to try to **destabilize** and reshape the peace in central Europe.* – Це була перша спроба **дестабілізувати** та змінити мир у Центральній Європі.

Контекстуальний аналіз дає також можливість виявити структурні схеми (формули) поєднання базової номінації концепту «КРИЗА».

Потенційна сполучність як властивість форми та значення слова, тобто валентність, сформована наступним чином:

– Adj+N: *economic crisis* (економічна криза), *global crisis* (глобальна криза), *credit bubble* (кредитна бульбашка), *total catastrophe* (всесвітня катастрофа), *banking crash* (банкрутство банків), *international financial turbulence* (міжнародна фінансова турбулентність);

– N+of+Object: *collapse of the global economy* (колапс всесвітньої економіки), *the loss of a home* (втрата житла), *the collapse of Lehman Brothers* (крах «Леман Бразерс»), *expectation of default* (очікування дефолту);

– N+V: *The crisis is worrying* (криза викликає занепокоєння), *the crisis gives rise to appeals* (криза породжує заклики), *the crisis has reached an extreme degree of excitement* (криза досягла крайнього ступеня збудження);

– V+N: *create a sudden change in policy* (створити раптову зміну політики).

Дериваційне наповнення концепту «КРИЗА» значною мірою залежить від екстралінгвістичних умов, які, безперечно, визначають актуалізацію його периферійних концептуальних ознак, що обумовлює вибір засобів вербалізації.

Так, конкретні лексичні одиниці: *at stake* (під загрозою), *bad hit* (сильний удар), *crack* (розкол), *debt contagion* (боргова інфекція), *default* (дефолт), *destabilizing a financial system* (дестабілізуючи фінансову систему), *suspended progress* (прогрес у підвішеному стані), *disaster* (лихо), *tension* (напруга), *total catastrophe* (загальна катастрофа), *turmoil* (безлад), *trade deficit* (зовнішньоторговельний дефіцит), *worker's suffer* (страждання робітників), *unemployment* (безробіття) – знаходяться між собою у різноманітних семантичних відносинах (синонімічних, антонімічних, синтагматичних, дериваційних, парадигматичних).

В англomовному політичному дискурсі нами зафіксовані випадки синонімічного вживання прикметників: *economic, financial*. Наприклад: *The report made it clear that there will be no early resolution to the global financial crisis*

(The Times, 09.04.2024). – У звіті було чітко зазначено, що дострокового вирішення глобальної фінансової кризи не буде; *We have a critical and deepening global financial crisis that demands large-scale job-creating investment* (The Guardian, 17.03.2024). – У нас критична глобальна фінансова криза, яка поглиблюється, і вимагає масштабних інвестицій у створення робочих місць; *The emerging global response to the economic crisis provides a unique opportunity* (The Guardian, 16.05.2024).

Поряд із випадками взаємозаміни словосполучень *economic, financial crisis* в англійській мові широко представленою є семантична вказівка на їхнє повне розрізнення, відмінність семантичних значень, що, зокрема, виявляється в одночасному вживанні цих словосполучень у спільному контексті. Наприклад: *The drivers of the financial and economic crisis are complex and multifaceted* (The Times, 09.04.2024). – Рушійні сили **фінансово-економічної кризи** складні та багатогранні; *It takes on special significance under conditions of the deepening international financial and economic crisis* (The Guardian, 12.10.2009). – Особливого значення воно набуває в умовах поглиблення міжнародної **фінансово-економічної кризи**; *A looming hard landing in China will bring the financial and economic crisis of the past five years to a climax in 2023* (The Times, 12. 06.2024). – Загрозлива жорстка посадка в Китаї призведе до кульмінації **фінансово-економічної кризи** останніх п'яти років у 2023 році; *After a decade of financial and economic crisis, the hot topic of "globalization" in the past years is no longer relevant* (The Guardian, 22.01.2024).

Словосполучення *financial and economic crisis* має функціональне навантаження у таких реченнях: *The current financial and economic crisis has exacerbated the problem of the growing right-wing radical reaction to the influx of foreign migrants* (The Times, 12. 04.2024). – Нинішня **фінансово-економічна криза** загострила проблему посилення праворадикальної реакції на приплив іноземних мігрантів (The Guardian, 07.06.2024); *A large-scale financial and economic crisis affected almost all economies of the world* (The Guardian, 07.06.2024). – Масштабна **фінансово-економічна криза** торкнулася майже всіх

економік світу; Ukraine was among the countries most affected by the global financial and economic crisis (The Times, 07.01.2022).

Отже, словосполучення *economic/financial crisis* втілюють загальне значення нестабільності, мінливості, порушення діяльності економічної/фінансової системи, що охоплює не лише фінансову кризу, а й кризи в кредитній, біржовій, борговій, банківій сферах економіки та ін. Водночас варто зауважити, що словосполучення *financial crisis* демонструють конкретніше значення деструкційних порушень саме у фінансовій системі. Однак в англомовних ЗМІ фіксуються випадки їхнього синонімічного вживання на позначення економічних труднощів та негараздів.

В досліджуваних текстах англомовного політичного дискурсу лексема *debt* досить часто вживається з лексичною одиницею *crisis*, знаходиться у групі частотних контекстуальних партнерів даної одиниці концептосфери «КРИЗА». Поширеність в текстах англомовних ЗМІ словосполучення *debt crisis* (боргова криза) свідчить про підвищену увагу з боку економістів та громадськості до проблем боргової залежності юридичних та фізичних осіб від фінансових установ. Наведемо приклади з тексту: *Because the majority of loans granted by big banks are governed by English law, the government could legislate to force lenders to stop demanding payments from countries facing a debt crisis (The Guardian, 07.06.2024).* – *Оскільки більшість позик, наданих великими банками, регулюються англійським законодавством, уряд міг би прийняти закон, щоб змусити кредиторів припинити вимагати платежі від країн, які зіткнулися з борговою кризою; Among other possible stresses that the world economy may face, the "fiscal cliff" in the USA, a sharp slowdown in the pace of economic growth in the PRC and the debt crisis in Japan, the IMF notes (The Times, 03.08.2024).* – *Серед інших можливих стресів, з якими може зіткнутися світова економіка, "фіскальний обрив" у США, різке уповільнення темпів економічного зростання в КНР і боргова криза в Японії, зазначає МВФ; Investors are worried about both the eurozone debt crisis and the weakening economic recovery in Europe and the US (The Times, 03.05.2024).*

Крім розглянутих вище словосполучень, значення заборгованості розкриває прикметник *banking*. Наприклад: *That could risk massive capital flight and a **banking crisis*** (The Guardian, 04.02.2024); *A **banking crisis** reflects losses of banks and their borrowers* (The Guardian, 22.05.2024).

Вказівку на економічну кризу відображає поширене в останні роки словосполучення *eurozone crisis*, *cost-of-living crisis*, що фіксуються в текстах англomовних ЗМІ на позначення фінансових труднощів у країнах-членах Європейського Союзу. Наприклад: *The **Eurozone crisis** is having a double-edged effect on deals* (The Guardian, 25.07.2024). – *Криза в євразоні має подвійний вплив на угоди*; *The **European Sovereign Debt Crisis** refers to the financial **crisis** that occurred in several European countries as a result of high government* (The Times, 03.08.2024). – *Криза європейського суверенного боргу стосується фінансової кризи, яка сталася в кількох європейських країнах внаслідок високого уряду*; *In Solihull, a leafy suburb of Birmingham, unemployment is below average, but **the cost-of-living crisis** is acute* (The Guardian, 04.12.2023). – *У Соліхаллі, зеленому передмісті Бірмінгема, рівень безробіття нижчий за середній, але криза вартості життя гостра*.

Ядерна одиниця концепту «КРИЗА» – crisis – реалізує також значення «political crisis». Найчастотнішими контекстуальними партнерами цієї лексичної одиниці виявляються одиниці *trust*, *capitalism*, *political*, *confidence*, *refugee* та ін. Звернення авторів публікацій до проблеми кризи довіри (crisis of confidence) обумовлене соціальними викликами сьогодення та відображає взаємозалежність між кризою і довірою з боку суспільства: зниження чи відсутність довіри веде до поглиблення кризових проявів на всіх рівнях соціальної держави, а наявність кризових явищ посилює відчуття недовіри з боку населення. Словосполучення crisis of confidence знаходимо у таких уривках з текстів англomовних ЗМІ: *The debt crisis led to a **crisis of confidence** for European businesses and economies* (The Guardian, 05.08.2023). – *Боргова криза призвела до кризи довіри для європейського бізнесу та економіки*; *The result is a **crisis of confidence** in our*

major institutions (The Times, 31.03.2024).– Результатом є **криза довіри** до наших основних інституцій.

Контекстуальні партнери ядерних одиниць *political* відрізняються функціональним навантаженням. Наведемо приклади вживання словосполучення *political crisis* в англomовних ЗМІ: *Today, the aggravation of the **political crisis** leads to an uncontrolled escalation of violence in various countries of the world* (The Guardian, 23.01.2024). – Сьогодні загострення **політичної кризи** призводить до неконтрольованої ескалації насильства в різних країнах світу; *The developments over the past week have only confirmed the cyclical nature of Thailand's ongoing **political crisis*** (The Times, 05.06.2009).– Події минулого тижня лише підтвердили циклічний характер триваючої **політичної кризи** в Таїланді.

Поняття *political crisis* в англomовному матеріалі розкриває й інше словосполучення *crisis of the political system*, що демонструє значну вживаність в ЗМІ. Наприклад: ***Crisis of the political system** is in many ways endemic to parties as they battle over losing elections, retaining members and finding suitable leaders* (The Guardian, 28.04.2024). – **Криза політичної системи** багато в чому властива партіям, які борються за поразку на виборах, утримання членів і пошук відповідних лідерів; *As Thaksin's camp and the conservatives negotiate over the imminent selection of a new Prime Minister, the progressive movement is intent on breaking Thailand's cycle of **crisis of the political system*** (The Guardian, 28.04.2024). – Поки табір Таксіна та консерватори ведуть переговори щодо неминучого обрання нового прем'єр-міністра, прогресивний рух має намір розірвати цикл **кризи політичної системи** в Таїланді.

Нами були виявлені також одиночне вживання словосполучень, що містять компоненти концепту «КРИЗА»:

1) *domestic political / ideological / institutional / planetary / diplomatic / coalition / constitutional / socio-political / management crisis*;

2) *crisis of diplomacy / mistrust / international law / political system / statehood / regime / post-war life / European civilization / legitimacy*;

3) *a crisis of global capitalism / trust / the neoliberal order;*

2) *European / militant / hostage / world / constitutional / leadership crisis.*

В англійськомовних ЗМІ фіксуються такі контекстуальні партнери ядерної лексеми досліджуваного концепту *crisis* як *immigration, refugee, migrant*, що розкривають ще один аспект політичної кризи – загострення проблеми еміграції та зростання числа вимушених мігрантів. Наведемо приклади з тексту: *It remains a staggering **refugee crisis** for the European continent, the worst in decades, the outcome of which may determine the future of Europe and democracy* (The Times, 05.06.2024). – Це залишається приголомшливою **кризою біженців** для європейського континенту, найгіршою за десятиліття, результатом якої може визначити майбутнє Європи та демократії; *Europe knows that everyone is watching how it handles this **refugee crisis*** (The Times, 05.06.2024). – Європа знає, що всі спостерігають за тим, як вона впорається з цією **кризою біженців**; *The immigration crisis at Calais would become even worse if the UK left the EU, Blunkett warns* (The Guardian, 25.08.2023); *An escalating **migration crisis** is testing the European Union's commitment to human rights and open borders* (The Guardian, 25.05.2024). – Ескалація **міграційної кризи** випробовує прихильність Європейського Союзу правам людини та відкритим кордонам; *While some **migrants** are fleeing conflict and persecution, others, known as economic **migrants**, are fleeing poverty, hunger, and lack of opportunity* (The Guardian, 21.02.2024). – У той час як деякі **мігранти** тікають від конфлікту та переслідувань, інші, відомі як економічні **мігранти**, тікають від бідності, голоду та відсутності можливостей.

Ядерні одиниці лексико-семантичного поля *crisis* реалізують також значення «ecological crisis», «lack». До найчастотніших контекстуальних партнерів відносимо одиниці *ecological, environmental, food, climate, environmental pollution* та ін.

У засобах масової інформації фіксується високий ступінь функціонування словосполучень *ecological crisis, climate crisis*. Наприклад: *To spread doubt about whether there's actually consensus on the scientific grounds of the **climate crisis*** (The

Times, 23.05.2024). – Поширювати сумніви щодо того, чи дійсно існує консенсус щодо наукового обґрунтування **кліматичної кризи**;

One reason why the climate and ecological crisis is so hard to communicate is that there's no magical date when everything is beyond saving (The Times, 23.05.2024). — Однією з причин, чому так важко повідомити про **кліматичну та екологічну кризу**, є те, що немає чарівної дати, коли все буде неможливо зберегти;

*Oladosu is campaigning to increase awareness about the social, political, economic and **ecological crises** in the Lake Chad Basin* (The Times, 12.05.2024).

В англomовному політичному дискурсі фіксується значне вживання словосполучення *environmental crisis*, що відображає небезпеку, яку несуть екологічні зміни, погіршення стану довкілля. Наприклад: *Only in this case **the environmental crisis** will not turn into a catastrophe with a complete destruction of the biosphere* (The Guardian, 23.01.2023). – Тільки в цьому випадку **екологічна криза** не переросте в катастрофу з повним знищенням біосфери; *The danger of the globalizing world is exacerbated by **the environmental crisis*** (The Times, 25.05.2024). – Небезпека глобалізації світу посилюється **екологічною кризою**.

У текстах англomовних ЗМІ знаходимо мовні засоби, які відображають негативні явища в соціальних сферах. Нами виявлено словосполучення *food crisis*, яке функціонує в мові на позначення наслідків екологічних порушень, змін в значенні «ecological crisis», «lack»:

*But tis **food crisis** tsannot be attributed entireli to natural chaus.*

Словосполучення, що зустрічаються в ІІІ 1 раз

1) *physical / poaching / cattle / air quality / oil spoil / food supply / conservation / warming / water / climatic / floods / existential / biodiversity / resources crisis*. Наприклад: *Conflict, economic shocks, climate extremes and soaring fertilizer prices are combining to create a **food crisis** of unprecedented proportions* (The Guardian, 22.01.2012);

2) *the crisis of climate change, intense droughts, severe fires, water scarcity, flooding, rising sea levels, melting polar ice.*

Поряд із названими вище лексемами в матеріалі вибірки поширеним словосполучення *climate crisis*, яке вказує на небезпеку, яку несуть кліматичні зміни як в локальному, так і глобальному масштабах. Наприклад: ***Climate crisis: why business must do more to protect children's rights*** (The Guardian, 14.04.2024). – ***Кліматична криза: чому бізнес повинен робити більше для захисту прав дітей; Climate change is real and human activities, largely the release of polluting gases from burning fossil fuel (coal, oil, gas), is the main cause*** (The Guardian, 05.05.2024). – ***Зміна клімату реальна, і головною причиною є діяльність людини, здебільшого викид забруднюючих газів від спалювання викопного палива (вугілля, нафти, газу).***

Значення «identity crisis» реалізується в слововживаннях ядерної одиниці *crisis* із такими контекстуальними партнерами: *identity, consciousness, spirituality, social, psychological, moral, spiritual, quarterlife / mid-life / later life, humanitarian* та ін.

Продемонструємо вживання цих лексем у ЗМІ:

Humanitarian crises, including man-made conflict, natural disasters and pandemics, sometimes combined, result in human rights concerns and exacerbate pre-existing human rights vulnerabilities (The Times, 20.05.2024). – ***Гуманітарні кризи, включно зі спричиненими людиною конфліктами, стихійними лихами та пандеміями, іноді разом, призводять до занепокоєння щодо прав людини та посилюють існуючу вразливість до прав людини; Disasters – from earthquakes and storms to floods and droughts – kill approximately 40,000 to 50,000 people per year*** (The Guardian, 15.05.2024). – ***Луха – від землетрусів і штормів до повеней і посух – щороку вбивають приблизно 40 000-50 000 людей.***

Рідше зустрічаємо словосполучення *manners, human, personality, poverty, senior, civilization, childcare, care, drug crisis; understanding, crisis of masculinity, values*. Наведемо приклади вживання у текстах ЗМІ:

Some conservatives blame a crisis of masculinity, but the problems – and their solutions – are far more complex (The Times, 20.01.2022). – ***Деякі консерватори***

звинувачують **кризу маскулінності**, але проблеми та їх вирішення набагато складніші.

Найбільш уживанішим у досліджуваному матеріалі виявляються словосполучення *identity crisis*: *An **identity crisis** is defined as a period of uncertainty or confusion in a person's life* (The Guardian, 01.11.2022). – **Криза ідентичності** визначається як період невизначеності або плутанини в житті людини.

Акцентуація проблеми внутрішнього світу особистості розкривається в англomовних ЗМІ за допомогою словосполучень *moral crisis*, *spiritual crisis*. Наприклад: *The world war was primarily a manifestation of the **spiritual and moral crisis** of modern civilization and initiated the unfolding of a historical drama lasting almost a century* (The Times, 19.12.2024). – Світова війна стала насамперед проявом **духовно-моральної кризи** сучасної цивілізації та поклала початок розгортанню історичної драми тривалістю майже століття; ***Moral and environmental crisis** are two sides of the same phenomenon. It is about the loss of a sense of the integrity of the world* (The Guardian, 21.01.2024). – **Моральна та екологічна криза** — дві сторони одного явища. Йдеться про втрату відчуття цілісності світу. Крім вказаних вище, у текстах англomовних ЗМІ фіксуються словосполучення, що втілюють семантику психологічного стану людини. Наприклад: *There are a number of **psychological crises** in human development* (The Guardian, 06.12.2023). – У розвитку людини існує ряд **психологічних криз**; *A **midlife crisis** can happen when men think they've reached life's halfway stage and feel time is running out* (The Guardian, 19.04.2024). – **Криза середнього віку** може статися, коли чоловік думає, що досяг середини життєвого шляху, і відчуває, що час спливає.

У зазначеній групі прикметників переважають лексичні одиниці, що розкривають специфіку кризи у політиці (наприклад: *political*, *foreign policy*, *geopolitical*, *internal political crisis*). Наприклад: *It should be taken into account that the **political crisis** in USA today is closely interconnected with the **economic crisis*** (The Guardian, 07.02.2014); *If we talk about the current context of the*

*situation, then it is necessary to answer the question why there was a **foreign policy crisis** in the country and in general in the world (The Guardian, 02.11.2022); **Geopolitical risks** posed by elections, polarisation and conflicts within and between states have inevitable knock-on effects on the economy, both globally and for individual countries (The Guardian, 17.11.2023).*

На кризу в системі адміністрування політичних установ вказують прикметники *managerial / constitutional / administrative / parliamentary / coalition*. Наприклад: *And, taking into account the peculiarities of the management and political culture of the post-Soviet countries, analysts warned that **management crises**, deadlocks and collapses will regularly occur (The Times, 21.02.2024).* – А враховуючи особливості менеджменту та політичної культури пострадянських країн, аналітики попереджали, що **управлінські кризи**. На масштаби політичної кризи вказують лексеми *European / Ukrainian / Crimean / Georgian / Hungarian*. Наприклад: *At the same time, R. Fitso criticized the European Union, accusing it of having unjustifiably "tempted" Ukraine into membership, and thus blamed the global phenomenon, which the world calls today the **Ukrainian crisis** (The Times, 27.03.2022).* – Водночас Р.Фіцо розкритикував Європейський Союз, звинувативши його в тому, що він невинуватно «спокусив» Україну до членства, і таким чином звинуватив глобальне явище, яке сьогодні світ називає **українською кризою**.

Крім згаданих одиниць в текстах англomовних ЗМІ широко вживаними є прикметники, що містять семантичну вказівку на сферу економіки та визначають особливості розладу економічної системи, пов'язані з наслідками кризи (*economic, currency, debt, mortgage, stock, budget, food crisis*). Наприклад: *Therefore, the situation of tension and confrontation in the country will deepen the **currency crisis** (The Times, 21.03.2024).* – Тому ситуація напруженості та протистояння в країні поглибить **валютну кризу**.

На кризові явища в довкіллі вказують прикметники *environmental, demographic, energy, oil, agricultural* та ін. Наприклад:

*It is safe to say that the epicenter of the **ecological crisis** has moved from the environment to the inner environment of each of us* (The Guardian, 14.07.2024). – Можна з упевненістю сказати, що епіцентр **екологічної кризи** перемістився з навколишнього середовища у внутрішнє оточення кожного з нас; *The oil crisis became the first world energy crisis, as a result of which the world oil prices increased* (The Guardian, 03.11.2023); *The existing **agricultural crisis** in the country encourages unemployed owners to engage in rural tourism* (The Guardian, 03.04.2022). – Існуюча **аграрна криза** в країні спонукає безробітних господарів займатися сільським туризмом.

Окремо слід виокремити англійські прикметники, що позначають різні сфери впливу кризового явища. Ця група представлена в лексичними одиницями, що розкривають час кризи як труднощі в економіці (economic, financial, banking), в політиці (political, election, opposition), довкілля (ecological, agrarian, environmental, natural, climatic) тощо. Наведемо приклади вживання в текстах англomовних ЗМІ: *Developments from **electoral** conducts and outcomes are posing strong and real **threats to democracy**, peace and stability within the countries in particular* (The Guardian, 17.03.2024). – Події, пов'язані з проведенням та результатами виборів, становлять сильну та реальну **загрозу демократії**, миру та стабільності, зокрема, у країнах.

В англійській вибірці значна кількість прикметників вживається для часової характеристики кризового явища та найменування етапів її розвитку. Серед одиниць зазначеної групи розрізняємо вказівку на конкретні часові аспекти кризових проявів: теперішнього часу (наприклад: *present, immediate, ongoing, current, continuing crisis*), минулого (наприклад: *last, latest, nowadays, recent crisis*), майбутнього (наприклад: *future, next crisis*). Наприклад: *If the world wants to get out of the crisis as soon as possible, it needs first and foremost that every civilized country adds its political and economic weight to the process of recovery and restoration of success* (The Times, 23.03.2024). – Якщо світ хоче якнайшвидше вийти з кризи, йому необхідно, перш за все, щоб кожна цивілізована країна додала свою політичну та економічну вагу до процесу

відновлення та відновлення успіху; *There are clear parallels between the **current crisis** and the events that took place at the end of the 20th century* (The Guardian, 12.11.2023). – Є чіткі паралелі між **нинішньою кризою** та подіями, що відбулися наприкінці 20 століття.

Прикметники *permanent, drawn-out, long-running*, що виявлені в англomовних ЗМІ, відображають семантичну ознаку тривалості та протяжності того чи іншого кризового явища. Наприклад: *The **long-running crisis** in the Democratic Republic of the Congo showed no signs of abating in 2023. Over a quarter of the population – 25 million people – are facing emergency levels of food insecurity*, while violence in the east of the country is intensifying* (The Guardian, 11.11.2022). – У 2023 році **тривала криза** в Демократичній Республіці Конго не почала вщухати. Понад чверть населення – 25 мільйонів людей – стикаються з надзвичайною проблемою продовольчої безпеки*, тоді як насильство на сході країни посилюється; *It would not be an exaggeration to say that the scale of potential migrants illegally arriving in Germany and other European countries as a **permanent crisis*** (The Guardian, 21.03.2024). – Не буде перебільшенням сказати, що масштаб потенційних мігрантів, які нелегально прибувають до Німеччини та інших європейських країн, є **перманентною кризою**.

Лексичні одиниці *decennial, centenary, dual, double*, в свою чергу, містять значення часового виміру, етапності, різнобічності періодів протікання кризи. Наприклад: ***Double Crisis** is a special expansion of the XY Series of the Pokémon Trading Card Game* (The Guardian, 11.11.2022). – **Подвійна криза** — це спеціальне розширення серії XY колекційної карткової гри Pokémon; *Marx never developed this vague idea of a **decennial crisis** cycle based on the period of renovation of fixed capital* (The Guardian, 14.04.2024). – Маркс ніколи не розвивав цю туманну ідею **десятирічного кризового циклу**, заснованого на періоді оновлення основного капіталу; *Two teams of villains emerge from their hideouts to clash over the fate of the world in Pokémon TCG:**Double Crisis!*** (The Guardian, 20.09.2023). – Дві команди лиходіїв виходять зі своїх схованок, щоб зіткнутися за долю світу в Pokémon TCG: **Подвійна криза!**

Окремо слід виокремити групу англійських прикметників, що характеризують масштаби впливу кризи на людину і суспільство. В англійській мові кризові явища характеризують лексеми, що вказують на глобальний вплив кризи (наприклад: *eradefining, global, international crisis*); на особливості поширення (наприклад: *big, massive, deep, deep-rooted, deepening, deep-seated, looming crisis*); на локалізацію (наприклад: *systemic crisis, internal crisis*) та ін. Так, частотне використання в англомовних ЗМІ прикметників *world, global* свідчить про підвищену увагу медійних джерел до теми кризи як спільної проблеми усієї світової громадськості. Наприклад: *The third level concerns the **global crisis**, which is associated with the redistribution of international markets and connections, which will lead to radical structural changes in the world* (The Guardian, 11.02.2023). – *Третій рівень стосується **глобальної кризи**, яка пов'язана з перерозподілом міжнародних ринків і зв'язків, що призведе до радикальних структурних змін у світі*; *It is through this company continues its development, even in difficult times of **world crisis*** (The Guardian, 07.03.2024). – *Саме завдяки цьому компанія продовжує свій розвиток навіть у важкі часи **світової кризи**.*

Також варто зазначити, що в текстах англомовних ЗМІ має місце широке використання прикметника *global* для позначенні різноманітних труднощів та катаклізмів в економічній системі (наприклад: *global economic downturn, financial crisis, recession, catastrophe, depression, financial meltdown, financial crash, economic slowdown* та ін.) продемонструємо сказане прикладами з текстів ЗМІ: *Today scientists have already predicted a **global catastrophe** on Earth* (The Times, 21.03.2023). – *Сьогодні вчені вже передбачили **глобальну катастрофу** на Землі*; *The Euro collapses, exports grind to a halt, and then... your basic **global depression*** (The Guardian, 27.03.2023). – *Євро падає, експорт зупиняється, а потім... **ваша глобальна депресія***; *Since the **global financial crash** of 2008, central bank policy has focused on buying up bonds in large quantities and cutting interest rates to record lows* (The Guardian, 10.02.2015). – *Після **світової фінансової катастрофи** 2008 року політика центрального банку була*

зосереджена на скупці облігацій у великих кількостях і зниженні процентних ставок до рекордно низького рівня; *After the **global financial meltdown** of 2008, the government of China took aggressive measures to stimulate the economy* (The Guardian, 13.10.2022). – Після **світової фінансової кризи** 2008 року уряд Китаю вжив агресивних заходів для стимулювання економіки; *The consequences of the global food crisis are being felt, and are compounded by drought* (The Guardian, 18.09.2023). – Відчутними є наслідки **глобальної продовольчої кризи**, яка посилюється посухою.

В англomовних ЗМІ нами зафіксовано частотне слововживання прикметників *world, global* на вказування на світові масштаби екологічної кризи. Наприклад: *This essentially means **global environmental default** of the country* (The Guardian, 27.04.2023). – Це фактично означає **глобальний екологічний дефолт** країни; *We may perish not because of one powerful **global catastrophe**, but because of the total degradation caused by our unpreparedness for escalating dangers* (The Times, 21.01.2024). – Ми можемо загинути не через одну потужну **глобальну катастрофу**, а через тотальну деградацію, спричинену нашою неготовністю до ескалації небезпек; *Integrate a strong development perspective into the challenges of **global climatic change*** (The Guardian, 17.03.2009). – Інтегруйте сильну перспективу розвитку **викликої глобальної зміни клімату**; *The elimination of distorting elements in international trade is also fundamental if we are to resolve **the world food crisis*** (The Guardian, 02.11.2023). – Усунення спотворюючих елементів у міжнародній торгівлі також має фундаментальне значення, якщо ми хочемо вирішити **світову продовольчу кризу**.

Групи англійських прикметників, в яких наявні ознаки оцінювання явища кризи в медіатекстах представлені одиницями з вказівкою на значущість періодів прояву кризових явищ (наприклад: *great, serious crisis*); на (не)прогнозованість кризи (наприклад: *real, occasional, uncontrollable crisis*); на силу прояву кризових ситуацій (наприклад: *worsening, worst, severe crisis*) та ін.

Наведемо приклади з текстів англомовних ЗМІ: *The whole development is causing a severe crisis within NATO, and has put the EU on edge* (The Guardian, 28.04.2024). – *Весь цей розвиток подій спричинив **серйозну кризу** всередині НАТО та поставив ЄС на вимог*; *At the same time, the current acute crisis is a chance not only to feel all your painful experiences, but also provides an opportunity to radically recover* (The Times, 11.03.2024). – *Водночас **нинішня гостра криза** – це шанс не лише відчувати всі свої болючі переживання, а й дає можливість кардинально одужати*; *Out of every great crisis comes some recognition that the old order has failed* (The Guardian, 26.12.2022). – *З кожної **великої кризи** випливає певне визнання того, що старий порядок зазнав краху*; *The former British colony was plunged into the worst crisis since it returned to Chinese rule in 1997* (The Guardian, 26.09.2023). – *Колишня британська колонія занурилася в **найгіршу кризу** з моменту повернення під владу Китаю в 1997 році*.

Проведений аналіз лексичної сполучуваності англійської лексеми *crisis* в текстах англомовних медіаресурсах продемонстрував домінування лексико-семантичних варіантів «economic crisis», «political crisis» в матеріалі англійської мови. Найчастотнішими контекстуальними партнерами виявилися лексеми *economic, financial, banking, political, food, ecological, climate, environmental* та ін. Вивчення прикметників, контекстуальних партнерів ядерних лексем, засвідчило, що в англомовному матеріалі вибірки домінують прикметники із вказівкою на різні сфери впливу кризи (*spiritual, moral and ethical, military, ecological, climatic, energy crisis*), а також прикметники з вказівкою на часову характеристику, етапи вияву кризового явища в тій чи іншій сфері життєдіяльності (*present, recent, expected, future crisis*).

У результаті розгляду класу прикметників, контекстуальних партнерів ядерної лексеми *crisis* (за формулою *adjective + crisis*) виявлено велику кількість англійських одиниць, які умовно представлено за такими групами:

1) прикметники, що містять семантичну вказівку на оцінку кризового явища;

2) одиниці, що інтерпретують масштаб впливу кризи на певну сферу діяльності людини;

3) прикметники, що відтворюють часову характеристику та етапи вияву кризового явища;

4) лексеми, що вказують на певну сферу впливу кризи.

Можна стверджувати, що в текстах англомовних ЗМІ переважають прикметники, що характеризують кризове явище в певній сфері суспільного життя: політиці, економіці, довкіллі тощо.

Отже, в англійській мовній картині світу функціонують різні мовні засоби вираження концепту «КРИЗА». Найбільш частотними є іменники (*crisis, fall, impoverishment, ruin, default, impoverishment, decline* та ін.) та прикметники (*economic, financial, political, environmental, global, local, past, expected* та ін.). Нами було виявлено менша кількість дієслів, які презентують компоненти, що входять до досліджуваної концептосфери (*destabilize, collapse, leads out, create, destabilize, shake* та ін.).

Висновки до другого розділу

У ході аналізу ключової лексики концепту «КРИЗА» було встановлено, що в англійській мові лексема *crisis* має велику кількість значень. Зважаючи на те, що криза – явище глобальне, дана лексема має загальний компонент «переломний момент» («крутий перелом»). У тлумачних словниках англійської мови представлені такі компоненти, як: «overproduction of goods», «turning point in the course of the disease», «predicament», «acute disadvantage», «aggravated political situation», «disorder of economic life», які є в семантичній структурі лексики криза. Важливим також є компонент «source of danger», відбитий у структурі лексики криза.

Синонімічний ряд концепту «КРИЗА» можна представити таким чином:

- an extremely difficult or dangerous point in a situation – decisive point/ moment, critical point/ moment, turning point/ moment, critical period, Rubicon;
- peak – culmination, climax, height, head;
- time which was planned before – zero hour, point/moment of no return;
- choice – dilemma, moment of truth;
- a time of great disagreement, confusion, suffering – cataclysm, calamity, catastrophe, emergency, contingency, deadlock, disaster, difficulty, distress, hardship, plight, predicament, trouble.

В англійській мові зафіксовано понад п'ять десятків найчастотніших одиниць ЛСП «КРИЗА»: *crisis, change, difficulty, risk, fear, financial, economic, political, debt, fall, need, want, poverty, poor, climate, water, ecological, food, population, nation, world, society, power, people* тощо. Висока частотність окремих лексем ЛСП «КРИЗА» зумовлюється специфікою їхньої семантичної структури, що реалізується в значному потенціалі відображати найсуттєвіші ознаки кризового явища в сучасному інформаційному просторі.

В англійській мові виявлено такі лексико-семантичні варіанти лексики *crisis*: 1) a vitally important or decisive stage in the progress of anything; a turning-point; 2) economic crisis (times of difficulty, insecurity, and suspense in commerce);

3) political crisis (times of difficulty, insecurity, and suspense in politics); 4) ecological crisis; 5) identity crisis; 6) deficiency

Вивчення лексичної сполучуваності ядерних одиниць концепту «КРИЗА» дало можливість виявити їхніх найчастотніших контекстуальних партнерів у зіставляваних реєстрах текстів. У межах аналізу груп лексичних одиниць зі значенням «економічна криза», «політична криза» розглядалися лексеми, що реалізували такі формули: *crisis + noun*, *crisis + of + noun*, *adjective + crisis*.

Нами виокремлено три основні лексико-тематичні групи концепту «КРИЗА»: 1) лексеми на позначення людей, які зазнали кризи: *victim*, *sacrifice*, *immolation*, *injured*, *crisis-stricken* та ін.; 2) лексеми на позначення явищ, які мають кризовий характер: *default*, *disaster*, *crisis*, *disaster*, *difficulty*, *scarcity*; 3) лексеми на позначення процесів, які ведуть до негативних наслідків, породжують кризовий стан: *aggravation*, *victim*, *snowfall*, *ruination* та ін.

Вербалізація концепту «КРИЗА» можлива за допомогою іменників, прикметників та дієслів сучасної англійської мови. В англійській картині світу досліджуваний концепт вербалізується за допомогою іменників – *crisis*, *decline*, *depreciation*, *default*, *fall*, *slump* та ін., а також прикметників (*economic*, *financial*, *ecological*, *food*, *military* та ін.). У сучасній англійській мові використовуються також і дієслова, які називають кризові процеси (*destabilize*, *collaps*, *leads out*, *create*, *destabilize*, *shake* та ін.). Ці одиниці здатні репрезентувати концепт «КРИЗА», відображаючи більшою мірою образно-емоційний і національно-специфічний боки досліджуваного концепту, вони розкривають його зміст з якісного боку.

РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ ВЖИВАННЯ КОНЦЕПТУ «КРИЗА» В АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТА СПОСОБИ ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

3.1 Специфіка вживання концепту «КРИЗА»

Суспільство у ХХІ столітті, незважаючи на високий рівень технологічного розвитку, а також внаслідок цього, опинилося під владою різноманітних криз економічного, соціального, культурного, психологічного, медичного та світоглядного характеру. Криза характеризує багато аспектів життя сучасної людини. Концепт «криза» відноситься до дуже значущих складових концептосфери особистості, знаходить відображення у різних сферах життєдіяльності, що говорить про складність ситуації, яка, як правило, має затяжний характер, широко поширений у політичному, економічному та медичному дискурсах та характеризує суперечливі суспільно-політичні та економічні процеси. Це, своєю чергою, визначає особливу роль концепту у суспільно-політичному дискурсі. Важливо відзначити, що однією з функцій суспільно-політичного дискурсу, поряд із соціальноформуючою, стабілізуючою та нормативною, виступає маніпулятивна [54, с. 70].

Здійснимо аналіз особливостей вживання концепту «КРИЗА» в суспільно-політичному дискурсі на матеріалі англomовних ЗМІ «The Guardian» і «The Times», на сторінках яких висвітлюються злободенні теми, пов'язані, зокрема з кризовими явищами у різних галузях.

Поняття «crisis» широко застосовується в суспільно-політичному дискурсі і свідчить про складність ситуації, що склалася як в зовнішній, так і внутрішній політиці багатьох країн світу. Як відомо, США і Великобританія є на сьогоднішній день передовими країнами, світовими лідерами, що обумовлює їхню активну зовнішню військову політику, яку вони ведуть досить жорстко. У газеті «The Time» ми читаємо про те, що Державний департамент США звинувачує Російську Федерацію у застосуванні хімічної зброї у війні проти України: *The United States has accused Russia of using **chemical weapons** against*

*Ukrainian troops in violation of the international ban on their use. – США звинуватили Росію у застосуванні **хімічної зброї** проти українських військ всупереч міжнародній забороні на її використання.*

Ще більшу загрозу несе ядерна зброя, про що неодноразово писалося на сторінках «The Time», «The Guardian» та інших англомовних медіаресурсів. На підтвердження цього наведемо такі приклади:

***Nuclear weapons** were first declared contrary to Islamic teachings by Ayatollah Ruhollah Khomeini, a position hardened by the use of chemical (The Times, 02.05.2024). – **Ядерна зброя** вперше була оголошена суперечністю ісламським вченням аятолою Рухоллою Хомейні, позицію, посилену використанням хімічних.*

*He called on China, which has cautioned Russia against using **nuclear weapons**, to reiterate to Moscow that “rattling the nuclear sabre” was unacceptable (The Times, 27.09.2024). – Він закликав Китай, який застеріг Росію від використання **ядерної зброї**, повторити Москві, що «бряцати ядерною зброєю» неприйнятно.*

В англомовних ЗМІ зустрічаємо інші лексичні одиниці, що вербалізують концепт «КРИЗА», як-от *military crisis*. Військова криза в теперішній час передбачає загострення регіональної чи міжнародної військово-політичної ситуації, за умов якої вичерпуються можливості врегулювання спірних питань дипломатичними засобами, і зростає реальна загроза застосування військової сили. У сучасному світі ми спостерігаємо військову кризу у різних регіонах. На Близькому Сході, Африці, в Тихоокеанському регіоні, Україні відбувається різке посилення усіх видів політичного, військового та економічного протиборства ворогуючих сторін, має місце форсоване проведення військових приготувань, навмисна демонстрація військової сили, застосування різноманітних політичних та економічних санкцій, встановлення військової блокади та інші ворожі дії. З 24 лютого 2024 року розпочалося повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну. З цього приводу провідні медіаресурси світу систематично висвітлюють питання військової кризи:

*The Russian Federation has no reserves to respond to the **military crisis**; all the servicemen are dead, wounded or in Ukraine (The Times, 24.05.2024).– Російська Федерація не має резервів для реагування на **військову кризу**; всі військовослужбовці мертві, поранені або в Україні;*

*This is not the moment to foment a second **military crisis** on the other side of the planet (The Times, 24.03.2022). – Зараз не час для розпалювання другої **військової кризи** на іншому кінці планети.*

Проте англомовні ЗМІ висвітлюють не лише військову кризу, пов'язану з російсько-українською війною. Так, газета «The Time» описує кризові явища у військовій сфері Китаю:

*In a news conference, Liu Tai-yi, an official of the ministry's All-out Defence Mobilisation unit, "(We) are providing information on how citizens should react in a **military crisis** and possible disasters to com (The Times, 12.04.2022). – Під час прес-конференції Лю Тай-І, посадовець відділу мобілізації всебічної оборони міністерства, «(ми) надаємо інформацію про те, як громадяни повинні реагувати на **військову кризу** та можливі катастрофи. У цій статті високопосадовець описує, як громадяни повинні реагувати на військову кризу та можливі катастрофи, які неминучі у найближчій перспективі.*

На сьогоднішній день поняття «crisis» найчастіше вживається у контексті військової політики та описує стани різних регіонів. Військові дії спричиняють виникнення інших локальних військових криз, як-от *Syria crisis, Taiwan crisis, Middle East crisis* та ін. Продемонструємо вживання цих лексичних одиниць концепту «КРИЗА» в аналізованих ЗМІ:

*More than any other recent **crisis**, **Syria** has exposed the fatal impotence of a divided UN security council (The guardian, 2020, 09.02.2020). – Більше, ніж будь-яка інша недавня **криза**, **Сирія** виявила фатальну безсилля розділеної Ради безпеки ООН;*

*The United States has communicated to Iran and Israel that **conflict in the Middle East** must not escalate, secretary of state Antony Blinken said (The Guardian, 2020, 09.02.2020). – Держсекретар Ентоні Блінкен заявив, що*

*Сполучені Штати повідомили Ірану та Ізраїлю, що **конфлікт на Близькому Сході** не повинен загострюватися.*

Жоден військовий конфлікт не обходиться без загострень та критичних, кульмінаційних моментів. Вирази, що розглядаються, з одного боку, використовуються в суспільно-політичному дискурсі англомовних ЗМІ для привернення уваги реципієнтів до існуючої проблеми, з іншого боку, впливають на їх емоції та переживання [35, с. 16]. На підтвердження цієї тези наведемо такий приклад: *As a result of violent actions by the Israeli military, hundreds of Palestinians were killed and injured in the Gas Sector* (The Guardian, 15.09.2024). – *В результаті насильницьких дій ізраїльських військових сотні палестинців були вбиті і поранені в газовому секторі.*

Велику гуманітарну катастрофу спричинила атака Хамас на Ізраїль у жовтні 2023 року. Лікарі однієї з місцевих лікарень розповідали про те, що медичний персонал був не в змозі впоратися з великою кількістю постраждалих, які потребують екстреної допомоги після атак на Ізраїль у жовтні 2023 року. На сторінках «The Guardian» читаємо: ***Hamas' attack on Israel on October 7, 2023 is the largest and most extensive operation ever launched by the group from Gaza. ... Many people need work, but hospitals are overcrowded and staff are working around the clock to prevent a humanitarian crisis*** (The Guardian, 15.10.2023). – *Атака ХАМАС на Ізраїль 7 жовтня 2023 року є найбільшою та наймасштабнішою операцією, яку коли-небудь починало угруповання з Гази. ... Багато людей потребують роботи, але лікарні переповнені, а персонал працює цілодобово, щоб запобігти гуманітарній кризі.*

Газета «The Guardian» публікує інтерв'ю з наступним очільником НАТО Марком Рютером, який змінить Єнса Столтенберга. Політик очолить НАТО в небезпечний для України момент, коли їй належить пережити третю зиму в умовах ведення активних бойових дій, борючись із жорстоким вторгненням Росії. За словами М. Рютера, союзники по НАТО взяли на себе зобов'язання зміцнити довгострокову підтримку України, щоб вона могла перемогти у своїй

боротьбі за свободу. У тексті вжите словосполучення *perilous moment*, яке вербалізує концепт «КРИЗА» в англомовних ЗМІ:

*Mark Rutte, writes Jennifer Rankin, takes the reins of Nato at a **perilous moment** for Ukraine as it faces a third winter fighting Russia's brutal invasion. Nato allies recently pledged to bolster long-term support to Ukraine "so it can prevail in its fight for freedom" (The Guardian, 01.10.2024).* – Марк Рютте, як пише Дженніфер Ранкін, бере кермо НАТО в **небезпечний** для України **момент**, коли їй належить третя зима, борючись із жорстоким вторгненням Росії. Союзники по НАТО нещодавно пообіцяли посилити довгострокову підтримку України, «щоб вона могла перемогти у своїй боротьбі за свободу».

З наведених прикладів видно, що дані синтагматичні комбінації використовуються в контекстах, пов'язаних як з внутрішньою, так і з зовнішньою політикою, саме в описі військових подій, і відбивають найбільш критичний момент у низці критичних ситуацій.

Не менш загрозу людству несуть політична криза [35, с. 16]. На позначення цього явища в англомовних медіаресурсах вживається поняття *political crisis*. Політична криза розглядається в англомовному суспільно-політичному дискурсі як часткова або повна дезорганізація інституційного політичного порядку, коли норми та правила, що регулюють політичні взаємодії, перестають виконувати свою основну функцію. Зовні політична криза проявляється у наростанні політичного протистояння, у виникненні політичних конфліктів.

*Its collapse could precipitate France into its worst **political crisis** for almost 50 years (The Times, 25.09.2022).* – Його крах може призвести до найгіршої **політичної кризи** у Франції за майже 50 років.

Загострення виникло також на тлі політичної кризи в південноамериканській країні Венесуелі після виборів, у яких багато звинувачують Мадуро: *The allegation comes amid a **political crisis** in the South American country, after an election which Maduro is widely accused (The Times, 25.09.2022).* – Звинувачення з'явилося на тлі **політичної кризи** в

південноамериканській країні після виборів, у яких багато звинувачують Мадуро.

В іншому номері «The Times» описується негативна ситуація, що склалася навколо політичної системи Іспанії:

*The separatists launched a botched independence drive in 2017 that plunged Spain into its worst **political crisis** in decades but after running Catalonia for 14 years they lost their majority* (The Times, 25.09.2022). – У 2017 році сепаратисти розпочали невдалу боротьбу за незалежність, яка призвела до найгіршої **політичної кризи** за десятиліття в Іспанії, але після 14 років правління Каталонією вони втратили більшість. Автор статті стверджує, що у 2017 році сепаратисти розпочали невдалу боротьбу за незалежність, яка призвела до найгіршої політичної кризи за десятиліття в Іспанії, але після 14 років правління Каталонією вони втратили свій політичний вплив в країні.

В англійській мовній картині світу також простежується виділення проблем з мігрантами у загальносвітовому масштабі. Сьогодні більшість країн Європи і США відчують негативні явища, спричинені міграційними процесами громадян з бідних країн. Від потоку біженців у теперішній час страждають розвинені країни, особливо ті, які мають близькість розташування з Африкою та країнами Азії, а також ті країни, урядова політика в'їзду в країну яких не є надто жорсткою. Така ситуація призвела до збільшення частотності вживання поняття *migrant crisis* в англійській та американській пресі. Наведемо приклади використання цього елементу концепту «КРИЗА» в ЗМІ:

*The average price of a New York City hotel room surpassed \$300 per night for the first time as rates surged due to a shortage of beds fuelled by the city's **migrant crisis*** (The Times, 11.03.2024). – Середня ціна номеру в готелі Нью-Йорка вперше перевищила 300 доларів США за ніч, оскільки ціни різко зросли через нестачу ліжок, викликану **кризою мігрантів** у місті.

Поняття *migrant crisis* зустрічаємо у заголовку газети «The Time»:

*9 Democratic Governors Push Biden and Congress to Address **Migrant Crisis*** (The Times, 24.01.2024). – 9 губернаторів-демократів підштовхують Байдена та Конгрес до вирішення **кризи мігрантів**.

Для вербалізації концепту «КРИЗА» в міграційній сфері використовуються також такі словосполучення, як *forced migration, refugees, forced migrants, migration flows, state security, armed conflicts, humanitarian catastrophe* та ін.

У питаннях, пов'язаних з міграційною політикою, дана група слів наголошує на важкому становищі людей, вимушених залишити Батьківщину та потребують підтримки демократичних держав. Нерідко молоді люди, які стали нелегальними іммігрантами стикаються з можливою депортацією:

... FPÖ in 2021, took the party further to the right, promising the mass deportation of “uninvited strangers” and flirting with right-wing extremist groups ... (The Times, 29.09.2024). – ... FPÖ у 2021 році привела партію далі вправо, обіцяючи масову депортацію «непроханих чужинців» і заграючи з правими екстремістськими групами... У наведеному прикладі мова йде про австрійську політику протидії нелегальній міграції з країн третього світу. Один з політичних лідерів Австрії у своїх виступах обіцяє масову депортацію «непроханих чужинців» і заграє з правими екстремістськими групами.

Розглянемо ще один приклад, в якому вжиті лексеми на позначення *migrant crisis*:

*The **incident** is likely to fuel concerns that tighter security at the Channel ports has **forced migrants** and **people smugglers** to target smaller harbours along the south coast as entry* (The Times, 20.06.2016). – **Інцидент**, ймовірно, посилить занепокоєння тим, що посилення безпеки в портах Ла-Маншу **змусило мігрантів і контрабандистів** людей використовувати менші гавані вздовж південного узбережжя для входу.

У статті акцентується увага на проблемі мігрантів. Інцидент викликає занепокоєння французького суспільства. Посилення безпеки в портах Ла-Маншу змусило мігрантів і контрабандистів людей використовувати менші

гавані вздовж південного узбережжя для *проникнення на територію Франції, яка переповнена нелегальними мігрантами*.

Із наведених прикладів видно, що вирази цієї групи описують скрутне, кризове становище людей, причиною виникнення якого стали ті чи інші дії політичних лідерів.

Вирази *critical point, critical period* мають значення «поворотний, критичний момент». Необдумані внутрішньополітичні дії можуть призвести до невдоволення громадян, пов'язаного з різними областями їх життя, наприклад, з питаннями безпеки, екології, транспортними проблемами тощо:

*As a result of **police cutbacks** a few years ago during the recession, Greenfield, USA, experienced a rapid **increase in crime**. We're really at a critical **point** right now here* (The Times, 20.04.2022). – В результаті **скорочення поліції** кілька років тому під час рецесії в Грінфілді, США, різко **зріс рівень злочинності**. Зараз ми перебуваємо в критичній точці.

*Silicon Valley in India is in **a critical state**, the cause of which is the human factor: infected with the deadly Ebola virus, they broke out of a hospital that keeps them in quarantine in the Congolese city of Mbandaka in central Africa* (The Guardian, 12.04.2023). – Силиконова долина в Індії перебуває в **критичному стані**, причиною якого є людський фактор: заражені смертельно небезпечним вірусом Ебола вони втекли з лікарні, яка тримає їх на карантині в конголезькому місті Мбандака в центральній Африці.

У вищенаведеній цитаті зі статті мова йде про інфікованих смертельним вірусом Ебола людей, які вирвалися з лікарні. Ця ситуація може спричинити небезпеку населенню – Силиконова долина в Індії знаходиться в критичному стані.

*France's rail unions have launched a staff survey in response to **strikes** over government plans to create a leaner and more efficient public rail company* (The Guardian, 12.04.2023). – Профспілки залізничників Франції почали опитування персоналу у відповідь на **страйки** через плани уряду створити більш економічну та ефективнішу державну залізничну компанію. Про кризу ми дізнаємося,

зустрічаючи слово *strikes*. Залізничні профспілки Франції у відповідь на страйки провели опитування персоналу за планами уряду щодо створення більш компактної та ефективнішої громадської залізничної компанії. Автор статті говорить, що результати голосування знаменують собою початок критичного періоду в процесі реформування залізниці:

*The result of the vote marks the beginning of a **critical period** in the rail reform process* (The Guardian, 12.04.2023). – Результати голосування знаменують собою початок **критичного періоду** в процесі реформування залізниці.

Інше джерело повідомляє, що громади в західному Масачусеті втратили своє представництво в Сенаті після відставки сенатора Стена Розенберга:

*Though not listed on the joint statement with his fellow senators, Sen. James Welch, D-Springfield, said he has spoken with his colleagues and publicly vows his support to the district as the legislature enters a **critical period*** (The Guardian, 12.09.2022). – Незважаючи на те, що сенатор Джеймс Уелч від Д-Спрінгфілда не значиться у спільній заяві зі своїми колегами-сенаторами, він сказав, що спілкувався зі своїми колегами та публічно обіцяє свою підтримку округу, оскільки законодавча влада вступає в **критичний період**.

Близьким до поняття *migrant crisis* є поняття *humanitarian crisis*. Гуманітарні катастрофи ведуть до погіршення соціальних умов, голоду, епідемій та інших негативних явищ в суспільстві [35, с. 17].

Вторгнення російських збройних сил на територію незалежної України загрожує виникнення гуманітарної кризи на окупованих територіях нашої країни, а також на лінії зіткнення. Про це часто наголошують журналісти англomовних ЗМІ: *...the Russian invasion of Ukraine, which saw his department lead the response to the biggest **humanitarian crisis** we have seen in this country in recent times* (The Times, 24.09.2024). – ...російське вторгнення в Україну, в результаті якого його відділ очолював відповідь на найбільшу гуманітарну кризу, яку ми бачили в цій країні за останній час.

Синонімічний ряд поняття *humanitarian crisis* продовжують словосполучення *humanitarian catastrophe*, *humanitarian disaster* та ін. Наведемо прикладу з текстів ЗМІ:

*The **humanitarian catastrophe** in the blockaded Gaza Strip is absolutely unacceptable, and in this regard the European Union calls for an immediate ceasefire, said Janez Lenarcic, member of the European Commission responsible for humanitarian aid and crisis management, in an interview with Anadolu (The Guardian, 15.09.2024).* – **Гуманітарна катастрофа** в заблокованому секторі Газа є абсолютно неприйнятною, і у зв'язку з цим Європейський Союз закликає до негайного припинення вогню, заявив Янез Ленарчич, член Європейської комісії, відповідальний за гуманітарну допомогу та врегулювання криз, в інтерв'ю Anadolu;

*The US has also warned of a potential **humanitarian disaster** if Israel presses ahead with a full-scale incursion into the southern Gazan (The Times, 14.05.2024).* – США також попередили про потенційну **гуманітарну катастрофу**, якщо Ізраїль продовжить повномасштабне вторгнення в південну Газу.

За останні роки спостерігаємо стрімке зростання цін на продукти харчування та дефіцит їжі не лише в Африці, а у всьому світі. Продовольча криза в різних частинах світу сьогодні спричинена різними геополітичними, економічними та природними факторами, такими як аномальні природні явища (спека, повені та посуха). Останні пов'язані зі зміною клімату. Описуючи ситуацію з нестачею продуктів харчування, журналісти англomовних ЗМІ вживають поняття *food crisis*. Наведемо приклади:

*In the 2007-08 **food crisis**, civil unrest and anti-government protests took place across the country (The Times, 16.10.2023).* – Під час **продовольчої кризи** 2007-08 рр. громадянські заворушення та антиурядові протести відбулися по всій країні.

*The grain agreement had eased a global **food crisis** until Moscow withdrew from it this summer (The Times, 04.09.2023).* – Зернова угода полегшила **глобальну продовольчу кризу**, поки Москва не вийшла з неї цього літа.

В англійській лінгвокультурі використовується також поняття *humanitarian crisis* як наслідки воєнних конфліктів. Крім цього, дане поняття зустрічається в текстах, пов'язаних з невдоволенням внутрішньою політикою урядів багатьох країн і в економічному контексті [35, с. 17]. Найчастіше дана група слів зустрічається в контекстах, що описують внутрішньополітичні проблеми, пов'язані з діяльністю лідерів країн. Наприклад, невдоволення американців, ймовірно, переростуть у політичну кризу діючого президента США. Наведемо приклад з газети «The Time»:

*President Biden's re-election campaign was plunged into **crisis** after a faltering performance in the first TV debate with Donald Trump caused panic among Democrats about his chances of ...* (The Times, 04.09.2024). – Кампанія з переобрання президента Байдена занурилася в **кризу** після того, як невдалий виступ у перших теледебатах із Дональдом Трампом викликав паніку серед демократів щодо його шансів...

У цих контекстах використовуються вирази *plight* і *catastrophe*: Газета The Time обурена, що впродовж двох років керівництво Демократичної партії США ховало голову в пісок щодо загрозової виборчої кампанії Джона Байдена:

For two years, the leadership of the Democratic party has buried its head in the sand about this looming electoral catastrophe (The Times, 04.08.2024). – Протягом двох років керівництво Демократичної партії ховало голову в пісок щодо цієї загрозової **виборчої катастрофи**.

Ще раніше політику Д. Байдена критикував його опонент Д. Трамп. Попередник Байдена назвав «катастрофу» першого місяця перебування президента Байдена на посаді та сказав, що він «може навіть вирішити» знову балотуватися в Білий дім, коли повернеться в президентське крісло:

Donald Trump attacked the “catastrophe” of President Biden's first month in office and said he “may even decide” to run again for the White House as he returned (The Times, 01.03.2021). – Дональд Трамп критикував «катастрофу» першого місяця президентства Байдена і сказав, що він «навіть вирішить» знову балотуватися в Білий дім після повернення.

Отже, аналіз суспільно-політичного дискурсу представленого в англomовних ЗМІ «The Guardian» і «The Times» продемонстрував високу частотність вживання лексичних одиниць, які вербалізують концепт «КРИЗА». Нами виявлено такі словосполучення зі словами *crisis* і *conflict* як *political, military, humanitarian, economic, migration* та ін.

3.2 Способи відтворення лексем, що наповнюють концепт «КРИЗА», в українському перекладі в англomовному політичному дискурсі

Сьогодні зростає інтерес до суспільно-політичного дискурсу, який добре представлений в англomовних газетах, зокрема «The Guardian» та «The Times». Суспільно-політичний дискурс дає можливість людям бути добре обізнаними про події в світі, у тому числі дізнаватися про кризи у різних сферах, навіть, якщо читачі не володіють іноземними мовами та формувати своє ставлення до ситуацій, що складаються, та осіб, які причетні до даних кризових ситуацій. Неточності в перекладі чи перекручування фактів у текстах суспільно-політичного дискурсу може призвести до серйозних наслідків аж до виникнення конфліктів. Автор газетного тексту, маючи намір передати будь-яку інформацію, орієнтується на прагматичний контекст, в якому буде сприйнята інформація, закладена в дискурсі. Таким чином, одним з найважливіших параметрів тексту англomовних ЗМІ є його адресність, тобто орієнтація на певного одержувача інформації. Для точного сприйняття іншомовним читачем тексту оригіналу важливим є еквівалентний переклад.

Переклад – це процес міжкультурної та міжмовної комунікації, один з видів мовної діяльності, що передбачає передачу думок, висловлених однією мовою засобами іншої [11, с. 7]. У процесі перекладу часто виявляється неможливим використати відповідність слів і виразів, які дає словник. У подібних випадках перекладач звертається до трансформаційного перекладу, що полягає в перетворенні внутрішньої форми слова або словосполучення, або ж її

повній заміні для адекватної передачі змісту висловлення. Враховуючи наявні у формальних семантичних системах мови оригіналу та мови перекладу відмінності, перекладач для досягнення перекладацької еквівалентності має вміти здійснювати якісні міжмовні перетворення, тобто перекладацькі трансформації. Досягнення адекватності в перекладі пов'язане з умінням грамотно ідентифікувати перекладацьку проблему, і здійснювати необхідні перекладацькі трансформації. Текст перекладу має щонайбільше точно і в повному обсязі передавати всю інформацію, що міститься у мові оригіналу. У ході перекладу потрібно дотримуватися вимог цільової мови.

Існує низка причин, що викликають потребу здійснювати перекладацькі трансформації. Наприклад, в значенні слова в різних мовах часто виділяються різні ознаки одного і того ж явища або поняття. Іншими причинами, що викликають лексичні трансформації, є різниця в смисловому обсязі слова або відмінність в сполучуваності. Серед лексичних трансформацій розрізняють прийом лексичного додавання і опущення, генералізацію, конкретизацію, прийом смислового розвитку. Трансформації в перекладі здійснюються відповідно до принципів трансляції та модифікації. Дані принципи представлені в перекладі паралельно і функціонують на всіх рівнях тексту. Відповідно до зазначених принципів будується перекладацька діяльність. Одержувач перекладеного тексту має власну культурну традицію і перебуває в характерних для себе соціокультурних умовах. Перекладач повинен брати це до уваги та намагатися адаптувати текст перекладу, аби реципієнт міг його легко сприйняти.

Виділяють такі перекладацькі трансформації: лексичні (калькування, транскрипція та транслітерація, описовий переклад, лексичні заміни), лексико-граматичні (додавання, вилучення, компенсація, антонімічний переклад), граматичні (дослівний переклад, граматичні заміни, об'єднання речень, членування речень) [53, с. 162].

Для передачі лексичних засобів вербалізації концепту «КРИЗА» в англomовних ЗМІ в українському перекладі виділяють кілька основних способів (лексичні трансформації):

1. Перекладацька транскрипція. Терміном «транскрипція» позначають віднайдення максимально точного відповідника через запис звучання слів вихідної мови графемами мови перекладу [15, с. 127]. Продемонструємо вживання перекладачем транскрипції у перекладі аналізованого явища:

*The sit-down – which lasted less than an hour – could be **Zelensky's** last chance to head off a growing conflict with Trump, who has frequently made complimentary remarks about **Vladimir Putin** and has also at times said he would cut off aid to Ukraine in order to force Kyiv to negotiate a truce – under any terms – with Moscow (The Guardian, 28.09.2024).*

*Засідання, яке тривало менше години, могло стати останнім шансом **Зеленського** запобігти зростаючому конфлікту з Трампом, який часто робив похвальні зауваження щодо **Володимира Путіна**, а також часом заявляв, що припинить допомогу Україні, щоб змусити Київ домовитися з Москвою про перемир'я – на будь-яких умовах.*

Прийом транскрибування полягає у передачі українськими літерами не написання, а звучання англійського слова іншими словами, це передача звукової форми літерами. Перекладацька трансформація транскрибування має місце також при перекладі власних назв, які вжиті у наступному реченні:

*The acting head of the self-proclaimed **Donetsk People's Republic** says **Bakhmut** will now be known by its former Soviet name "**Artemovsk**" (The Times). – Виконувач обов'язків глави самопроголошеної **Донецької народної республіки** каже, що тепер **Бахмут** називатиметься колишньою радянською назвою "**Артемівськ**" (переклад автора).*

Слід особливо наголосити, що транскрипція лексичних засобів вербалізації концепту «КРИЗА» в новинних статтях передбачає механічне перенесення лексичної одиниці з вихідної мови до мови перекладу графічними засобами останньої з максимальним наближенням до оригінальної фонетичної

форми. Власне переклад таких одиниць, як прийом передачі їх на мову перекладу, застосовують, як правило, у тих випадках, коли транскрипція з тих чи інших причин є неможливою або небажаною. Мова може йти про запровадження неологізму, приблизний переклад реалій або про «контекстуальний переклад».

У нижче наведених прикладах доречним є використання транскрипції:

*With in a short time – less than six years – the weakness of **confederation** was apparent to all* (The Guardian). – *За короткий час – менше шести років – слабкість **Конфедерації** була очевидною для всіх* (переклад автора)..

Даний спосіб перекладу застосовано при відтворенні ключового поняття досліджуваної концептосфери – *inflation*:

***Inflation** and wages were “hitched together like two horses pulling the same chariot,” says David Cowling, a political analyst. “That meant that the inflationary spiral continued because prices went up [and] wages went up to match them.”* (The Time. 02.10.2022). – ***Інфляція** та заробітна плата були «зчеплені разом, як двоє коней, що тягнуть ту саму колісницю», – каже політичний аналітик Девід Коулінг. «Це означало, що інфляційна спіраль продовжувалася, тому що ціни зросли [і] зарплати зросли відповідно до них»* (переклад автора).

2. Перекладацька транслітерація. У лінгвістиці вважається, що транскрипція і транслітерація завжди взаємопов'язані, оскільки елементи транслітерації дають себе знати навіть при використанні транскрипції тієї чи іншої лексичної одиниці, це можна побачити у наступних аспектах: транслітерація невимовних звуків; транслітерація редукованих голосних; передача подвійних приголосних; за наявності кількох варіантів вимови вибір варіанта, ближчого до написання [41, с. 85].

Для наочності наведемо приклади транслітерації при перекладі лексичних одиниць, які вербалізують концепт «КРИЗА» в текстах англійськомовних ЗМІ:

*The UN chief and representatives from western countries berated Russia's top **diplomat** as he chaired a UN meeting Monday, accusing Moscow of violating the UN charter by attacking Ukraine and occupying part of its territory* (The Guardian). –

Глава ООН і представники західних країн розкритикували російського **дипломата** під час його головування на засіданні ООН у понеділок, звинувативши Москву в порушенні статуту ООН через напад на Україну та окупацію частини її території (переклад автора)..

Особливо часто транслітерація застосовується при перекладі ономастичних одиниць. Цей вид перекладацької трансформації вжито при перекладі власних назв. Зокрема в нижче наведеному прикладі *Antonio Gutterres* перекладається транслітерацією:

UN secretary-general Antonio Gutterres said the invasion of Ukraine was “causing massive suffering and devastation” (The Guardian). – Генеральний секретар ООН **Антоніу Гуттерріш** заявив, що вторгнення в Україну «спричинило величезні страждання та руйнування» (переклад автора)..

Лексичними одиницями – вербалізаторами концепту «КРИЗА» в англomовних ЗМІ є також власні назви, зокрема топонім *Zaporizhzhia nuclear power plant (ZNPP)*, а також антропоніми *Rafael Grossi* та *Alexey Likhachev*. Їх у перекладі також відтворено за допомогою транслітерації:

The chief executive of Russia’s state-owned nuclear energy business, Rosatom, discussed security at Ukraine’s Zaporizhzhia nuclear power plant (ZNPP) with International Atomic Energy Agency (IAEA) head Rafael Grossi. Alexey Likhachev was attending a meeting in Beijing (The Guardian). – Генеральний директор російського державного атомно-енергетичного бізнесу «**Росатом**» обговорив безпеку на українській **Запорізькій атомній електростанції** (ЗАЕС) з головою Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) **Рафаелем Гроссі** (переклад автора).

Топонім *Bakhmut* відтворено також за допомогою транслітерації:

World may have reached ‘more dangerous threshold’ than during cold war, Sergei Lavrov says; Russia has switched to defensive positions everywhere apart from, Ukraine official says (The Guardian). – Світ, можливо, досяг «більш небезпечного порогу», ніж під час холодної війни, каже Сергій Лавров; Росія

перейшла на оборонні позиції всюди, крім **Бахмута**, каже український чиновник (переклад автора).

3. Калькування. Коли справа стосується лексичних одиниць, що вербалізують концепт «КРИЗА» в англомовних ЗМІ, особливо тих, які так само відомі для реципієнта мови перекладу, найбільш популярною перекладацькою трансформацією служить калькування. Це перекладацький прийом, що полягає в тому, що складові частини слова (морфеми) або словосполучення у мові перекладу замінюються їх прямими відповідниками.

Прикладами калькування при перекладі досліджуваних засобів є такі: *brain drain* – «витік мозку»; *Ministry of Requirements* – Міністерство постачання; *shuttle diplomacy* – «човникова дипломатія», *the Fifth Column* – «П'ята колона»; «*shadow cabinet*» – «тіньовий кабінет», *the Nazi regime* – Нацистський режим; *Ukraine's armed forces* – «Збройні сили України»; *systemic problem* – «системна проблема»; *allies and partners* – «союзники та партнери»; *political arena* – «політична арена»; *sites of tragedy* – «місця трагедії»; *relative military weakness* – «відносна військова слабкість»; *military threat* – «військова загроза» та ін.

Продемонструємо прикладами з публікацій в газеті «The Guardian»:

*Unless these systemic institutional problems are resolved, it is likely that country will continue to experience a **brain drain*** (The Guardian). – При вирішенні цих системних інституційних проблем ймовірно **витік мозку** з країни припиниться;

Ukraine's navy chief has eye on liberating Crimea (The Guardian). – **Головнокомандувач ВМС України** прицілився до звільнення Криму (переклад автора).

*Some of them considered their father to be the victim of **nazi regime**; others sharply condemn his criminal activity, feeling their own responsibility for his actions* (The Guardian). – Одні вважають батька жертвою **нацистського режиму**, інші ж гостро засуджують його злочинну діяльність, відчуючи при цьому власну відповідальність за його дії (переклад автора).

The EU foreign policy chief, Josep Borrell, expressed confidence that the bloc would complete a plan within days to buy ammunition for Ukraine after Kyiv expressed frustration at wrangling among EU member states (The Guardian). – **Верховний представник ЄС із закордонних справ Жозеп Боррель** висловив упевненість, що блок протягом кількох днів завершить план із закупівлі боєприпасів для України після того, як Київ висловив розчарування суперечками між країнами-членами ЄС.

The EU foreign policy chief – це посадовець Європейської служби зовнішніх справ (Європейська дипломатична служба), який координує діяльність цієї важливої європейської інституції. В українському перекладі назву посади прийнято відтворювати за допомогою словосполучення *Верховний представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки*.

Розглянемо ще один випадок перекладу поняття, що входить до концепту «КРИЗА» за допомогою калькування. *Post-truth world* – «світ після правди» – обставини, за яких факти об'єктивної реальності менше впливають на аудиторію, ніж прямий заклик до емоцій.

We've entered a post-truth world and there's no going back (The Times). – *Ми увійшли до «світу після правди» і тепер немає шляху назад.*

Проаналізуємо ще один випадок застосування перекладацької трансформації калькування:

That could mean less attention to white-collar crime as the Justice Department puts a greater emphasis on more common street crimes (The Times). – *Це може означати менше уваги до злочинів, скоєних офісними працівниками, оскільки міністерство юстиції приділяє набагато більше уваги звичайним вуличним злочинам.*

White-collar – «білий комірець» – найманий освічений працівник, який виконує офісні, адміністративні та інші завдання. Під час перекладу використовується прийом калькування. *Justice Department* – «Міністерство юстиції України» – урядове відомство, що представляє українську державу у

всіх юридичних справах [30, с. 90]. Під час перекладу використовується прийом калькування.

*A political prisoner escapes from a high security **penitentiary** (The Guardian).* – Політичний в'язень втік із **виправної установи** суворого режиму.

Penitentiary – «виправна установа» – державна в'язниця для засуджених злочинців. Назву в'язниці в українському перекладі відтворено за допомогою калькування.

Як видно з проаналізованого матеріалу, особливу увагу автори перекладу приділяють калькуванню, яке так само належить до найпоширеніших прийомів перекладу текстів суспільно-політичного англomовного дискурсу. Домінанта калькування полягає в тому, що всі слова та вирази вихідної мови перекладаються за допомогою точного відтворення засобами перекладної мови зі збереженням морфологічної структури.

Отже, при перекладі вербалізаторів концепту «КРИЗА» в англomовних ЗМІ українською мовою часто використовується прийом калькування, тобто переклад складних слів іноземної мови шляхом заміни її складових частин – морфем або слів (у разі стійких словосполучень) їх лексичними відповідниками до мови перекладу.

4. Експлікація. Досить частотним видом перекладацької трансформації при відтворенні лексичних одиниць на позначення концепту «КРИЗА» є експлікація. Експлікація, або описовий переклад – це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця вихідної мови замінюється словосполученням, що есплікує її значення, тобто дає більш-менш повне пояснення або визначення цього значення у мові перекладу» [45, с. 260]. За допомогою експлікації можна передати значення більшості суспільно-політичних реалій, але даний спосіб перекладу є громіздким.

Описовий переклад вербалізаторів концепту «КРИЗА», який передбачає розгорнуте пояснення словосполучення або слова, застосовується перекладачем у таких випадках:

– коли в українській мові відсутня реалія, що позначається, наприклад, *maverick* – державний діяч, який займає позицію, відмінну від інших; *address* – виступ на пленарних засіданнях Генеральної Асамблеї до глав держав та урядів;

– через особливості поєднання слів в англійській мові: *negotiated settlement* – угода, досягнута в результаті переговорів; *Better-late-than-never admission* – визнання, зроблене за принципом «краще пізно, ніж ніколи»;

– коли повністю розходяться граматичні структури англійської та української мов:

Better late than never admission, the important document finally arrived at the office. – **Краще пізно, ніж ніколи**, важливий документ нарешті надійшов до офісу (переклад автора);

*To show our solidarity with the people of Ukraine and as a mark of respect for their bravery, endurance and resilience in the face of **overwhelming odds** and **unimaginable brutality**, The Times is making this article available in Ukrainian language for the first time.* – Для того, щоб продемонструвати нашу солідарність з народом України та на знак поваги до хоробрості, витривалості та стійкості українців перед обличчям **неймовірної жорстокості та нездоланих труднощів**, The Times вперше публікує статтю українською мовою («Моторошна тиша ... а потім розпочалася війна»: щоденник з України. <https://www.thetimes.com/world/russia-ukraine-war/article/shchodennyk-viiskovoho-korespondenta-z-ukrainy-entoni-loid-jmdw2jpq9>).

5. Лексичні заміни. Лексична заміна слова *drone* на український відповідник *безпілотник* використана при перекладі наступного речення:

*Russian forces have shot down "a large number" of **drones** in the southern Belgorod region, a local official has claimed* (The Guardian). – Російські війська збили "велику кількість" **безпілотників** на півдні Білгородської області, заявив місцевий чиновник (переклад автора).

Фраза «stop making excuses» буквально перекладається як «припинити робити вибачення» у наступному реченні перекладена як «перестати

виправдовуватися», тобто має місце перекладацька трансформація лексичної заміни:

It is time for the Nato alliance to “stop making excuses” and accept Ukraine as a member, as the country has demonstrated its readiness and has much to offer, Ukraine’s foreign minister, Dmytro Kuleba said (The Guardian). – Альянсу НАТО пора «**перестати виправдовуватися**» і прийняти Україну в члени, оскільки країна продемонструвала свою готовність і може багато чого запропонувати, заявив міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба (переклад автора).

У нижченаведеному реченні фразу *cultivating a memory* українською мовою відтворено за допомогою словосполучення *плекання пам’яті*, яке більш змістовно підходить. Цю трансформацію слід класифікувати як лексичну заміну:

Associated Press reports Stefanchuk thanked the families of the victims for cultivating a memory that “does not call for revenge or hatred, but which serves as a warning that nothing like that can ever happen between our nations again” (The Guardian). – Як повідомляє Associated Press, Стефанчук подякував родинам загиблих за *плекання пам’яті*, яка «не закликає до помсти чи ненависті, але є попередженням, що нічого подібного більше ніколи не може статися між нашими народами» (переклад автора).

У наступному прикладі слово *destroy* в українському перекладі передано за допомогою *забирати*

*The conflict in the Middle East continues to **destroy countless lives**. The scenes since 7 October from Gaza and Israel have haunted millions around the world and the crisis is being felt with an increasing intensity in Lebanon and the West Bank.* – Конфлікт на Близькому Сході продовжує **забирати незліченну кількість життів**. Сцени, які відбулися після 7 жовтня в Газі та Ізраїлі, переслідують мільйони людей у всьому світі, і криза відчувається все гостріше в Лівані та на Західному березі (переклад автора).

Лексичні заміни мають місце при відтворенні такого вербалізатора концепту «КРИЗА» як *volatile pound*. У мові перекладу його відтворено за допомогою словосполучення *хиткий фунт*:

The decades that followed relieved Britain of its “sick man of Europe” reputation. Yet echoes of the 1970s have returned: rising inflation, waning confidence and a volatile pound are stoking fears of a full-blown economic crisis (The Time. 02.10.2022). – Наступні десятиліття позбавили Британію її репутації «хворої людини Європи». І все ж відлуння 1970-х повернулося: зростання інфляції, падіння впевненості та хиткий фунт викликають побоювання повномасштабної економічної кризи (переклад автора).

Всього ми проаналізували 60 лексичних трансформацій при відтворенні вербалізаторів концепту «КРИЗА» в англomовних ЗМІ. За результатами дослідження окреслено найбільш поширені перекладацькі трансформації, що використовуються під час перекладу українською мовою досліджуваних засобів. Найчастіше використовувалися такі лексичні трансформації: транскрипція перекладу (25,0 %), транслітерація (13,3 %), калькування (20,0 %), експлікація (6,7 %), лексичні заміни (35,0 %). Більш детальне співвідношення застосованих лексичних трансформацій представлено на рисунку 3.1.

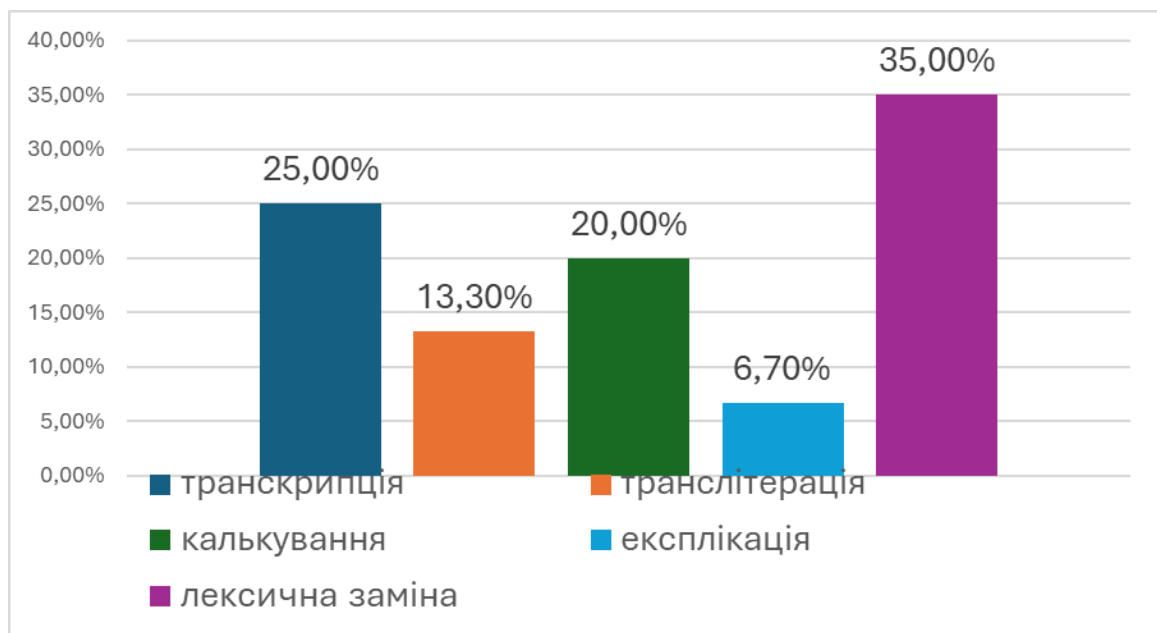

Рис. 3.1. Співвідношення лексичних трансформацій при відтворенні вербалізаторів концепту «КРИЗА» в англomовних ЗМІ

Через те, що мовні системи відрізняються одна від одної не тільки лексикою, а й граматиною, перекладачеві при відтворенні засобів вербалізації концепту «КРИЗА» в англійських ЗМІ українською мовою доводиться використовувати і граматичні трансформації (заміни) морфологічного та синтаксичного характеру. Граматичні трансформації можуть бути викликані різними причинами граматичного та лексичного плану. У деяких випадках вони тісно переплітаються і мають лексико-граматичний характер.

Граматична трансформація – один із прийомів перекладу, що полягає у зміні структури речення чи словосполучення при збереженні семантичної інформації. Це повна чи часткова реконструкція речення, заміна частин мови та членів речення під час перекладу [22, с. 187]. Широке використання граматичних трансформацій при перекладі досліджуваних одиниць пояснюється тим, що українське речення не збігається з англійським за своєю структурою: інший порядок слів, інший порядок розташування речень – головного, підрядного та вставного. Частини мови, якими виражені члени речення, можуть передаватися іншими частинами мови при перекладі. Стислість висловлювання в англійській мові можлива завдяки наявності цілої низки структур і форм, вимагає введення додаткових слів і навіть речень при перекладі українською мовою.

Найчастішими прийомами граматичних трансформацій є: дослівний переклад, прийом членування речень, прийом об'єднання речень, граматичні заміни, перестановки.

1. Дослівний переклад (нульова трансформація) – спосіб перекладу, у якому синтаксична структура мови оригіналу замінюється аналогічною структурою цільової мови. Дослівний переклад продемонструємо такими прикладами з аналізованих медіа:

We will continue to support Ukraine's military and its people in its quest for freedom, peace and justice.” (The Guardian). – Ми продовжуватимемо

підтримувати українську армію та її народ у прагненні свободи, миру та справедливості» (переклад автора);

*Today, the diminished power of unions means **inflationary spirals** are unlikely – but on the downside, it means workers are suffering some of the biggest falls in real wages for decades. Real pay excluding bonuses fell 2.8 per cent in the year to July, more than it did during the 2008 **financial crisis** (The Time. 02.10.2022).* – Сьогодні зменшення влади профспілок означає, що **інфляційні спіралі** малоймовірні, але, навпаки, це означає, що працівники страждають від найбільшого падіння реальної заробітної плати за десятиліття. Реальна заробітна плата без бонусів впала на 2,8 відсотка за рік до липня, більше, ніж під час **фінансової кризи** 2008 року (переклад автора);

*On the anniversary of President Putin's full-scale invasion of Ukraine, veteran war correspondent Anthony Loyd reflects on one year of **the largest conflict** in Europe since the second world war through a series of diary entries.* – До річниці повномасштабного вторгнення Путіна в Україну Ентоні Лойд, військовий кореспондент-ветеран, ділиться серією своїх записів, в яких висвітлює цей рік **найбільшого конфлікту** з часів Другої світової війни (переклад автора);

*After the **crisis meeting** with aides, he asked the Israeli government for permission to visit their country in a show of solidarity.* – Після **кризової зустрічі** з помічниками він звернувся до ізраїльського уряду з проханням про дозвіл відвідати їхню країну на знак солідарності (переклад автора).

2. Членування речення. Особливим видом граматичної трансформації при відтворенні засобів вербалізації концепту «КРИЗА» в англomовних ЗМІ українською мовою є так зване членування речення – поділ одного складного (рідше – простого) речення на два або простіші. Продемонструємо дану трансформацію таким прикладом з газети «The Guardian»:

In a video posted online this week, a visibly angry Markus said his brigade had lost five soldiers, not the large numbers claimed by Russia, and had inflicted far heavier losses on the Russian side (The Guardian). – У відео, опублікованому в Інтернеті цього тижня, був помічений розлючений Маркус. Командир заявив,

що його бригада втратила п'ятьох солдатів, а не таку велику кількість, як заявляє Росія, і завдала значно важчих втрат російській стороні (переклад автора).

Оскільки для англійських ЗМІ характерне вживання (особливо у вступному абзаці) довгих речень з численними підрядними та/або вставними зворотами, під час перекладу часто доводиться вдаватися до такої трансформації. Для стилю української преси характерне, навпаки, прагнення стислості речень, що містять інформаційні матеріали. Саме цим має керуватися перекладач, відтворюючи зміст повідомлення в українському перекладі.

3. Об'єднання речень. Прийом об'єднання речень продемонструємо таким прикладом із «The Guardian»:

It is reported that Xi Jinping made a loud announcement. He said that China "will not sit idly by, will not add fuel to the fire, and even more so will use the situation for its own benefit" regarding Ukraine (The Guardian). – Повідомляється, що Сі Цзіньпін зробив гучну заяву, виголосивши, що Китай «не буде сидіти склавши руки, не підливатиме масла у вогонь, а тим більше використовуватиме ситуацію для власної вигоди» щодо України (переклад автора).

В українському варіанті об'єднано два речення в одне. У результаті утворилося складнопідрядне речення.

4. Граматичні заміни – відмова від використання у перекладі аналогічних граматичних форм. Заміни може бути піддана граматична категорія, частина мови, член речення, речення певного типу. Найбільш поширеним прийомом граматичних трансформацій слід вважати заміну англійських іменників українськими дієсловами. Це пов'язане з багатством і гнучкістю дієслівної системи української мови. Прикметники можуть замінюватись іменниками, дієсловами та прислівниками. У нижче наведеному реченні виявлено заміну дієслова *had been wounded* у Past Perfect іменником *поранення*. Від цього сенс повідомлення не викривлено:

The Kremlin said it was concerned by unconfirmed media reports that a senior Chechen commander had been wounded in Ukraine (The Times). – У Кремлі висловили стурбованість непідтвердженими повідомленнями ЗМІ про поранення в Україні високопоставленого чеченського командира (переклад автора).

Пояснюючи предметну ситуацію, англійська мова часто використовує іншу, ніж українська, вихідну точку у викладі, вибирає інший предикат чи розташування ознак. Англійській мові, зокрема, властиво переважне вживання дієслівних форм. Для української, навпаки, характерно ширше використання дій та ознак опредмеченого характеру, що знаходить свій відбиток у частішому, ніж у англійській, вживанні іменників. Про це переконливо свідчить розглянути вище приклад. Проаналізуємо граматичні заміни у наступному реченні:

It was a one of a number of attacks across the country on Wednesday that left 13 civilians dead and 24 injured (The Guardian). – Це була одна з низки атак по всій країні в середу, в результаті яких настала смерть 13 мирних жителів і 24 отримали поранення (переклад автора).

У перекладі замість англійських дієслів *dead* і *injured* вжито відповідно українські іменники *смерть* та *поранення*. Також нами було виявлено граматичну заміну, коли в українському перекладі замість англійського іменника *forces*, вжитого у множині, використано *армія* – іменник в однині:

*He asked the pontiff for help to return children from the east of Ukraine who have been forcibly taken to Russia by Kremlin **forces** (The Times).* – Він звернувся до понтифіка з проханням допомогти повернути дітей зі сходу України, яких російська **армія** примусово вивезли до РФ (переклад автора).

5. Перестановка. Транспозиція передбачає торкання граматичних категорій. Як вид перекладацької трансформації, перестановка – це зміна порядку розміщення мовних одиниць у повідомленні перекладу порівняно з текстом оригіналу. Транспозиція, зокрема, включає перестановку складових речення мови оригіналу у мові перекладу, що забезпечує можливість

перекладачу отримати необхідне емоційне та оцінне навантаження певного фрагменту у тексті. У такий спосіб, передаючи передбачений автором публікації у ЗМІ вплив у перекладі, що, наприклад, досягається за допомогою членування заперечної конструкції з уведенням у неї прислівника, який в оригіналі знаходився поза такою конструкцією. У такий спосіб перекладач домагається підсилення оцінного ефекту:

Britain's UN ambassador, Barbara Woodward, said countries had seen "what Russia's idea of multilateralism means for the world" – the trampling of the UN charter and a war that had brought unimaginable suffering to Ukraine and been "an unmitigated disaster for Russia too" (The Guardian). – Посол Великої Британії в ООН Барбара Вудворд заявила, що країни побачили, «що російська ідея багатосторонності означає для світу» – порушення статуту ООН і війна, яка принесла неймовірні страждання Україні та стала «безперечною катастрофою для Росії також» (переклад автора).

*Russia's invasion of Ukraine, combined with a surge in economic activity after the pandemic, sent **prices soaring**. **Inflation** is currently 9.9 per cent in Britain, roughly the same level as across Europe (The Time. 02.10.2022). – Вторгнення Росії в Україну в поєднанні зі сплеском економічної активності після пандемії призвели до **стрімкого зростання цін**. Наразі інфляція у Британії становить 9,9 відсотка, приблизно такий самий рівень, як і в Європі (переклад автора).*

Такий вид трансформацій пов'язаний з відмінностями у комунікативному поділі речень українською та англійською мовами. Перестановки обумовлені низкою причин, у тому числі відмінністю ладу (порядку слів) речення в англійській та українській мовах. Як правило, речення в англійській мові починається з підмета або групи підмета, далі йде присудок або група присудка. Для англійської мови характерно, що на першому місці стоїть рема. Друга інформація про обставини місця та обставини часу розташовуються наприкінці речення.

Порядок слів в українській мові інший: на першому місці зазвичай стоять другорядні члени речення, за ними розташований присудок, а наприкінці

речення – підмет. Це слід враховувати під час перекладу речень, які містять концепт «КРИЗА». Таке явище відоме під назвою «комунікативне членування речення». На підтвердження сказаного наведемо приклад англійською мовою та його відтворення в українському перекладі:

*Achieving that gets harder as **global crises multiply*** (The Times). – *Досягти цього стає дедалі важче, оскільки **глобальні кризи множаться*** (переклад автора).

У вище наведеному прикладі вжито словосполучення *global crises multiply*, яке дуже влучно характеризує поглиблення світової кризи. В українському варіанті воно звучить *глобальні кризи множаться*:

Якщо в мові оригіналу підмет і приклад стоять на початку речення, то в українському варіанті повідомлення газети «The Times» порядок головних і другорядних членів речення міняється: спершу стоїть розширений додаток, а головні члени речення займають позицію наприкінці речення.

Елементи, які можуть зазнавати перестановки: слова, словосполучення, частини складного речення, самостійні речення. Найпоширеніший випадок перестановки – зміна порядку слів та словосполучень у структурі речення, пов'язаний із комунікативним членуванням. Приклад використання перестановки слова:

*He talks about his benefit single, growing up under Soviet repression, and **'freedom-fighter'** doing nothing to help* (The Guardian). – *Він розповідає про свій сингл-бенефіс, зростання під радянськими репресіями та **музикантів-«борців за свободу»**, які нічим не допомагають* (переклад автора).

При перекладі цього речення автор вдався до перестановки слова *musicians* перед стійким виразом *'freedom-fighter'*, що допомогло вибудувати речення логічно та закінчено. Наступне речення є прикладом перестановки словосполучення:

"In this conflict the advantage has always been with the defender" (The Times). – *«Перевага завжди була за захисником»* (переклад автора).

Трансформація шляхом перестановки словосполучення у цьому конфлікті на кінець речення, після словосполученням у цьому конфлікті є характерним для стилю української мови.

Далі розглянемо приклад перестановки частини складного речення:

The most obvious thing is to ensure they have the weapons, the supplies, the maintenance to continue to conduct the offensive,” Stoltenberg told journalists (The Times). – «Переконатися, що вони мають зброю, запаси, технічне обслуговування для продовження наступу – найбільш очевидна річ, — сказав Столтенберг журналістам (переклад автора).

У даному випадку перекладачем було переставлено частину складного речення *to ensure they have the weapons, the supplies, the maintenance to continue to conduct the offensive* з кінця речення на початок, перед реченням *the most obvious thing*. Це зроблено з метою адаптації перекладу під правила української мови.

Отже, транспозиція або перестановка передбачає зміну порядку слів в окремих фразах та реченнях через структурні розбіжності у вираженні теми та реми у мовах оригіналу та перекладу. Найчастіше перестановка під час перекладу відбувається у словосполученнях.

6. Додавання. Розглянемо приклад перекладу, в якому перекладач використовує граматичну трансформацію додавання:

Ukraine had also trained dolphins at an aquarium near Sevastopol, in a program born out of a Soviet-era scheme that fell into neglect in the 1990s. (The Times). – **Україна** також тренувала дельфінів в океанаріумі поблизу Севастополя за програмою, створеною з використанням схеми радянських часів. Дана розробка, на жаль, в 1990-х роках була занедбана (переклад автора).

У перекладі додано словосполучення дана розробка. Пояснення з додаванням додаткових слів використовується тут для того, щоб було зрозуміліше, про що йде мова у повідомленні.

Всього ми проаналізували 40 граматичних трансформацій. Проведений аналіз дає підстави говорити про частотність вживання граматичних

трансформацій при відтворенні текстів англомовних ЗМІ, які містять концепт «КРИЗА». Ми виявили, що дослівний переклад становить 17,5% усіх випадків; структура речень – 7,5 %; об'єднання речень – 10,0 %; граматичні заміни – 20,0 %; перестановка – 30,0 %; додавання – 15,0 %. Більш детальне співвідношення застосованих граматичних трансформацій у перекладі вербалізаторів концепту «КРИЗА» подано на рисунку 3.2.

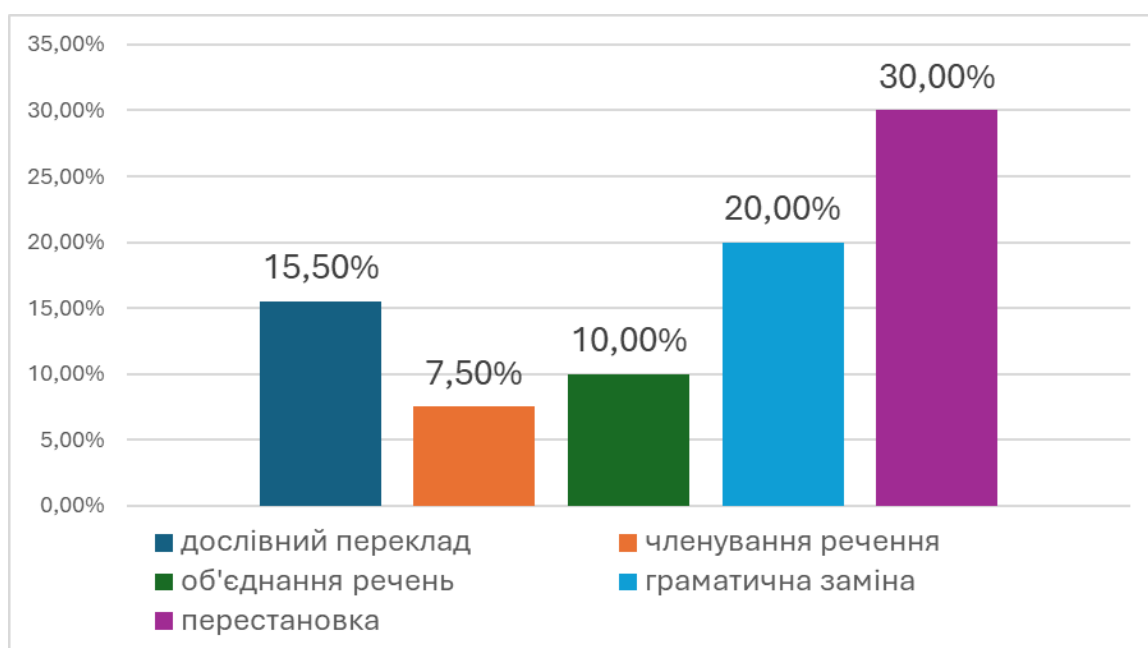

Рис. 3.2. Співвідношення граматичних трансформацій при відтворенні засобів вербалізації концепту «КРИЗА» в англомовному політичному дискурсі

З проаналізованого матеріалу можна дійти висновку, що вживання граматичних трансформацій при відтворенні засобів вербалізації концепту «КРИЗА» в англомовних ЗМІ в українському перекладі обумовлюються різними причинами – як суто граматичного, так і лексичного характеру, хоча основну роль відіграють граматичні чинники, тобто розбіжності у ладі англійської та української мов.

Метою стилістичних трансформацій при перекладі досліджуваних засобів є отримання структури в мові перекладу, що відповідає формальному і змістовному плану структури в мові оригіналу. Цей процес буде тим складнішим, чим довша лінгвістична тривалість одиниці перекладу в мові оригіналу. Крім того, на глибину і складність стилістичних перетворень буде впливати і низка інших факторів, серед них: денотативний фон, тобто фрагмент

дійсності навколишнього середовища, в якому створювався вихідний текст і індивідуальний авторський стиль, в якому відображається ставлення автора до подій, описуваних у новинах. Названі фактори передбачають глибоке знання перекладачем як денотативного фону, на якому розгортаються дії тексту мови оригіналу, так і особистості автора, який створює цей текст.

Стилістичні прийоми використовуються автором публікації в ЗМІ для надання тексту певної «окраски», тону, а також для вираження власної оцінки вихідних подій. Стилістичні прийоми різних мов в основі одні і ті ж, однак, їх функціонування в речах різне. При роботі з оригінальним текстом завдання перекладача полягає в тому, щоб визначити функцію використовуваного стилістичного прийому та прийняти необхідне рішення про можливість збереження цього прийому в тексті перекладу або про заміну його іншим стилістичним прийомом. Наприклад:

The first is that Russia appears to have all but taken Bakhmut after a long, slow and brutal fight which has reduced another thriving community to rubble, cost a staggering number of lives and consumed huge quantities of ammunition (The Guardian). – *Перший полягає в тому, що Росія, схоже, майже завоювала Бахмут після довгої, повільної та жорстокої боротьби, яка перетворила іншу процвітаючу громаду на руїни, коштувала приголомшливої кількості смертей і споживала величезну кількість боєприпасів (переклад автора).*

У мові перекладу перекладач дослівно передав мову оригіналу, зберігши емоційно гнівний тон в бік російських окупантів, які змітають все на своєму шляху, не зважаючи на високу ціну через масштабні втрати цивільного населення та військових як власної армії, так і противника.

Розглянемо ще один приклад. Для перекладу метафоричного виразу *meat grinder*, за допомогою якого автор намагається передати усі страхоття війни, яка нещадно нищить не лише будинки, інфраструктуру, а й забирає людські життя, використано не буквальный переклад – «м'ясорубка». Цю метафору в українському варіанті замінено на більш підходящий відповідник, а саме вжито реалію *жорна*:

Each side is thought to have suffered tens of thousands of casualties in the battle for a city that is more important to Moscow symbolically than strategically. Both sides have referred to the combat there as a “meat grinder” (The Guardian). – Вважається, що кожна сторона зазнала десятків тисяч втрат у битві за місто, яке для Москви важливіше символічно, ніж стратегічно. Обидві сторони назвали бойові дії там «жорнами» (переклад автора).

Вжиття для передачі означеного стилістичного засобу національно маркованої лексичної одиниці, на наш погляд, є виправданим, оскільки максимально наближає текст до україномовного читача.

У наступному прикладі автор публікації вживає метафоричний вираз *Inflation hits us all in the pocket*, за допомогою якого передає негативні наслідки інфляції для пересічних громадян. В українському перекладі цей експресивний вираз переданий дуже точно: *інфляція б'є по кишені всіх нас*:

Inflation hits us all in the pocket — but it also impacts the size of our national debt repayments. A quarter of national debt is indexed to inflation, so when inflation goes up, so does the amount of interest we have to pay back. – *Інфляція б'є по кишені всіх нас, але вона також впливає на розмір виплат державного боргу. Чверть державного боргу індексується на інфляцію, тому, коли інфляція зростає, зростає і сума відсотків, які ми маємо повернути* (переклад автора).

Стилістичну трансформацію виявлено у нижче наведеному реченні. Тут перекладач замінив англійське словосполучення *millions of people* на український варіант *багатомільйонне населення України*:

The damage resulting from the collapse has forced the evacuation of thousands of people, flooded national parks and jeopardised water supplies to millions of people [66]. – *Збитки, спричинені обвалом, змусили евакуювати тисячі людей, затопили національні парки та поставили під загрозу водопостачання багатомільйонне населення України* (переклад автора).

Цікавим виявилось дослідити особливості перекладу такого стилістичного прийому акцентування інформації у ЗМІ як риторичне питання.

Автор перекладу прийняв оптимальне, і, на нашу думку, адекватне рішення зберегти даний засіб виразності у перекладі:

“And how will the army be good, if everything else in the country is shit and mired in nepotism, sycophancy and servility?” [66]. – «А як армії буде добре, якщо в країні все лайно і загрузло в кумівстві, підлабузництві та раболепстві?» (переклад автора).

Поширеним стилістичним засобом у текстах англійськомовних ЗМІ є епітет. Останній являє собою слово, що визначає предмет або дію і виділяє в ньому певну визначальну рису. У ролі епітетів найчастіше виступають прикметники. У більшості випадків вжиті авторами публікацій епітети підкреслюють барвистість, образність того явища, що описують, змушують читача замислитися про зміст. Так, наприклад, для відтворення українською мовою епітета *unexpected* («неочікуваний») перекладач вживає епітет приголомшливий, який підкреслює надзвичайність ситуації на території Белгородської області Російської Федерації, де активізувалася діяльність Російського добровольчого корпусу та легіону «Свобода Росії»:

*The second development is the unexpected raid into Belgorod, a Russian border region – claimed by ethnic Russian, anti-Kremlin partisans, who Kyiv says act independently [66]. – Друга подія – це **приголомшливий** рейд у Белгород , прикордонний регіон Росії , на який претендують етнічні росіяни, антикремлівські партизани, які, за словами Києва, діють незалежно (переклад автора).*

Дану трансформацію слід класифікувати як лексичну заміну.

Перекладацьку трансформацію додавання вжито при передачі українською мовою епітета *devastated*, який дуже влучно характеризує непохитний Бахмут і його захисників. Але перекладач додає вставне словосполучення

In the past day, Ukrainian troops had advanced 200-500 metres in various areas near the largely devastated eastern city of Bakhmut, and 300-350 metres in the direction of the southeastern city of Zaporizhzhia [66]. – За минулу добу українські

війська просунулися на 200-500 метрів на різних ділянках поблизу значно зруйнованого східного міста Бахмут – **справжньої української фортеці** – і на 300-350 метрів у напрямку південно-східного міста Запоріжжя (переклад автора).

У заголовку газети «The Times» вжито словосполучення *a dead end*, яке входить до концептосфери «КРИЗА». При перекладі його відтворено за допомогою *глухий кут*:

Putin's forces will face a dead end in Donbas, Kyiv vows. – Путінські війська на Донбасі зайдуть у глухий кут, стверджує Київ (переклад автора).

Проаналізувавши передачу засобів вербалізації концепту «КРИЗА» в мові оригіналу на мову перекладу, можна дійти висновку, що для кращого відтворення змісту оригіналу найчастіше було вжито трансформацію додавання, а також граматичні заміни. В низці випадків застосовувався дослівний переклад або нульова трансформація. Власне стилістичні засоби передачі аналізованого концепту було також збережено в тексті перекладу і передано через прийом модуляції, для більш яскравого відображення висловлювання.

Висновки до третього розділу

Концепт «КРИЗА» відіграє особливу роль у суспільно-політичному дискурсі. Він широко представлений в англomовних ЗМІ. Поняття «crisis» широко застосовується в газетах «The Times» та «The Guardian» і свідчить про складність ситуації, що склалася як в зовнішній, так і внутрішній політиці багатьох країн світу. На сторінках газет виявлено такі одиниці, що вербалізують концепт «КРИЗА»: *economic crisis, socio-political crisis, global crisis, default, fall in the pound sterling exchange rate, economic decline* та ін.

Для точного сприйняття іншомовним читачем тексту оригіналу, в якому вжити концепт «КРИЗА» важливим є еквівалентний переклад. Для відтворення засобів вербалізації концепту «КРИЗА» використовують різні трансформації. Трансформації в перекладі засобів вербалізації цього концепту здійснюються відповідно до принципів трансляції та модифікації. Дані принципи представлені в перекладі паралельно і функціонують на всіх рівнях тексту. Відповідно до зазначених принципів будується перекладацька діяльність. При перекладі означених одиниць перекладачі вдаються до використання низки перекладацьких трансформацій (лексичних, граматичних та стилістичних).

Нами проаналізовано 60 лексичних трансформацій при відтворенні засобів, які вербалізують концепт «КРИЗА» в англomовних ЗМІ. Найчастіше використано такі лексичні трансформації: транскрипція перекладу (25,0 %), транслітерація (13,3 %), калькування (20,0 %), експлікація (6,7 %), лексичні заміни (35,0 %). Використання лексичних перекладацьких трансформацій доцільне при відтворенні вербалізаторів концепту «КРИЗА» в англomовних ЗМІ українською мовою у разі, коли лексичні одиниці є інтернаціональними та позначають загальнолюдські цінності та вади, або ж коли через семантично прозору структуру є повністю зрозумілими через усвідомлення значень їх окремих складових.

Проведений аналіз 40 граматичних трансформацій при відтворенні вербалізаторів концепту «КРИЗА» виявив частотність їх вживання: дослівний переклад становить 17,5% усіх випадків; структура речень – 7,5 %; об'єднання речень – 10,0 %; граматичні заміни – 20,0 %; перестановка – 30,0 %; додавання – 15,0 %.

ВИСНОВКИ

1. Концептуальна картина світу – це не лише система понять про сукупність реалій довкілля, але й система смислів, втілена в ці реалії через слова-концепти; мовна ж картина світу – це система взаємопов'язаних мовних одиниць, що відбиває об'єктивний стан речей довкілля і внутрішнього світу людини. Концептуальна картина світу існує у вигляді концептів, які утворюють концептосферу, а мовна картина світу – у вигляді значень мовних знаків, які утворюють сукупний семантичний простір мови. «Концепт» виступає одиницею ментального простору. Він структурує знання про світ і відображає національну специфіку членування світу. Когнітивна лінгвістика розглядає концепт як одиницю оперативної свідомості. В концептах закладений ключ до розуміння кожної культури.

2. Концепт – це, передусім, інтегративна, сумарна мисленнєва конструкція, яка у вербальній формі фіксує саме поняття, його цінність для концептоносіїв та образи їхньої мовної свідомості. В концепті як складно оформленій ментальній структурі сфокусовано результати освоєння людського світу. Рефлексія дійсності, яка базується на перцепції як способі пізнання, приводить до формування певних понять. «Концепт» виступає одиницею ментального простору. Він структурує знання про світ і відображає національну специфіку членування світу. Структура концепту включає в себе: основну (актуальну) ознаку; додаткову (пасивну, історичну) ознаку; внутрішню (зазвичай не усвідомлювану) форму. Внутрішня форма, етимологічна ознака (етимологія), відкриваються лише дослідникам, для інших вона існує опосередковано, як основа, на якій містяться інші верстви значень. Концептуальне поле – це сегмент концептосфери, що відповідає за організацію певного когнітивносемантичного простору й семантично і типологічно об'єднує однорідні концепти. Концептуальне поле представляє собою структуровану систему, яка складається з ядра та периферії. Ядро містить найважливіші слова, а периферія охоплює функціонально менш важливі слова.

Ядро того чи іншого концепту становлять найактуальніші для носіїв мови асоціації, а периферію – менш значущі асоціації.

3. Термін «криза» має довгу історію та означає різноманітність значень у різних дисциплінах. Починаючи з медицини Стародавньої Греції, цей термін був екстрапольований на політологію, політичну економію, соціологію та психологію сучасності. Висвітлюючи нелінійний характер історичного процесу, його неоднозначність і суперечливість, термін «криза» є важливим для концептуалізації сучасності. Пізніше поняття кризи було розширено, щоб відобразити зростаючу фрагментацію та гетерогенні, плинні процеси в постмодерністських умовах. Концепт «КРИЗА» належить до дуже значних складових концептосфери сучасної людини, знаходить свій відбиток у різних сферах життя, що свідчить про складність ситуації, яка, зазвичай, має затяжний характер, поширений у політичному дискурсі і характеризує суперечливі суспільно-політичні процеси. Це, своєю чергою, визначає особливу роль концепту у суспільно-політичному дискурсі. Важливо відзначити, що однією з функцій суспільно-політичного дискурсу, поряд із соціальноформуючою, стабілізуючою та нормативною, виступає маніпулятивна функція. Концепт «КРИЗА» як компонент суспільно-політичного англomовного дискурсу відноситься, безумовно, до найбільш значущих одиниць концептосфери сучасного соціуму та людини, оскільки він став практично невід'ємною частиною сучасного життя.

4. Ядро семантичного поля концепту «КРИЗА» представляють такі синонімічні номінації: *calamity, disaster, tragedy, catastrophe*. Дані одиниці номінують непередбачену ситуацію або подію, що представляє труднощі для будь-кого/чого-небудь, що загрожує існуванню великої кількості людей або несе великі руйнування. Що стосується синоніму *emergency*, то його значення практично ідентичне значенню досліджуваного поняття *crisis*, тому ми вважаємо за можливе зарахувати обидва явища (*crisis, emergency*) до інтенціоналу ознакової градації, тобто до ядра семантичного поля досліджуваного концепту. Периферійний синонімічний ряд концепту «КРИЗА»

утворюють номінації *turning point, change, break, destruction, decrease, fall, collapse, default, destabilization, inflation, recession*.

5. Нами виокремлено три основні лексико-тематичні групи концепту «КРИЗА»: 1) лексеми на позначення людей, які зазнали кризи: *victim, sacrifice, immolation, injured, crisis-stricken* та ін.; 2) лексеми на позначення явищ, які мають кризовий характер: *default, disaster, crisis, disaster, difficulty, scarcity*; 3) лексеми на позначення процесів, які ведуть до негативних наслідків, породжують кризовий стан: *aggravation, victim, snowfall, ruination* та ін.

6. В англійській мовній картині світу існує багато мовних засобів вербалізації концепту «КРИЗА». Найбільш частотними є іменники (*crisis, fall, impoverishment, ruin, default, impoverishment, decline* та ін.) та прикметники (*economic, financial, political, environmental, global, local, past, expected* та ін.). Нами було виявлено менша кількість дієслів, які презентують компоненти, що входять до досліджуваної концептосфери (*destabilize, collaps, leads out, create, destabilize, shake* та ін.).

7. Контекстуальний аналіз суспільно-політичного дискурсу представленого в англomовних ЗМІ «The Guardian» і «The Times» продемонстрував високу частотність вживання лексичних одиниць, які вербалізують концепт «КРИЗА». Нами виявлено такі словосполучення зі словами *crisis* і *conflict* як *political, military, humanitarian, economic, migration crisis/conflict, crisis of confidence* та ін. Подальше дослідження може спрямовуватися на докладне вивчення специфіки вживання концепту «КРИЗА» в англomовних ЗМІ економічного, соціального, політичного спрямування.

8. Для передачі лексичних засобів вербалізації концепту «КРИЗА» в англomовних ЗМІ в українському перекладі виділяють кілька основних способів: лексичні трансформації (калькування, транскрипція та транслітерація, описовий переклад, лексичні заміни), лексико-граматичні трансформації (додавання, вилучення, компенсація, антонімічний переклад), граматичні трансформації (дослівний переклад, граматичні заміни, об'єднання речень, членування речень).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень: підручник. Київ: Вц Академія, 2008
2. Бехта І. А. Аспекти дискурсного аналізу художнього твору. *Слов'янський вісник*, 2006. №6. С. 7–13.
3. Бехта І. А. *Оповідний дискурс в англomовній художній прозі: типологія та динаміка мовленнєвих форм* (автореф. дис. доктора філол. наук). Київ, 2010.
4. Бусел В. Т. (гол. ред.) (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (5-е вид). Київ: Ірпінь, Перун.
5. Бусел, В. Т. (гол. ред.) (2007). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун».
6. Гаврилюк А. П. Роль концепту у перекладознавстві. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2012. Вип. 25. С. 19–21.
7. Гайдук, Г. В. (2012). Концепт як базове поняття когнітивної лінгвістики. Доступ через http://www.rusnauka.com/27_SSN_2012/Philologia/3_117439.doc.htm
8. Гармаш, О. Л. (2016). Вербалізація англomовних техноцентричних лексикалізованих концептів, утворених за метакогнітивним механізмом афіксації. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки*, 1, 158-162.
9. Головачева, К. Р. (2014). Художній концепт як об'єкт наукового дослідження. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Сер.: Філологія. Доступ через http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIFL_2014_1107_70_11
10. Голубенко Н. І. Відтворення англomовних репрезентацій концептосфери американського півдня в українському художньому перекладі (на матеріалі американських романів ХІХ – ХХ ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2016. 219 с.
11. Гуз О. П. Основи перекладознавства : конспект лекцій. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 72 с.

12. Давиденко, І. В. (2016). Когнітивний аспект концепту ДІМ – HOUSE / HOME в англійській мові: особливості перекладу в межах різних доменів. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, 84. 143-150.
13. Джеріх О. С. «Концепт» у сучасній когнітивній лінгвістиці та лінгвокультурології: поняття та структура. *Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах*. 2018. Випуск 35–36. С. 60–69.
14. Домніч О.В. До питання про поняття лінгвокультурний концепт і методику його дослідження. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2017. Випуск 6. С. 71–80.
15. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / Мельничук, О. С. (гол. ред.). (1982). АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Київ: Наук. думка, Т. 1: А – Г.
16. Євенчук, О. Г. (2011). Аналіз номінативного поля концепту FAMILIE у німецькомовному дискурсі. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*, 16(І), 148-153.
17. Загнітко, А.П. (2007). Сучасні лінгвістичні теорії. (Вид.2-ге, випр. і доп.). Донецьк: ДонНУ.
18. Заньковська, Г. Д. (2015). Методи дослідження концептів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 19, 102-104.
19. Запольських С. П. Концепт «козацтво» в історичному дискурсі: перекладознавчий аспект: автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2005. 20 с.
20. Запорожченко, Ю. (2009). Концепт подорожі в сучасному постмодерністському тексті (Ю. Андрухович, А. Стасюк). *Слово і Час*, 7, 11-18.
21. Калінін В. Ю. Концепт кризи у світ-системному аналізі. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. 2014. № 3/4 (24). С. 28–33.
22. Кальнік, О. П., Воробйова, О. С., Симоненко, А. В. & Олешко М. В. (2019). Термінологічні проблеми перекладу наукових текстів у сфері ІТ технологій. *Молодий вчений*, 5.1 (69.1), 187-190.

23. Каратєєва, Г. М. (2014). Текстовий концепт-константа подорож: позиція мети (на матеріалі творів Ле Клезіо). *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*, 48, 192-194.
24. Каратєєва, Г.М. (2008). *Текстовий концепт подорож у французькій постмодерністській прозі (на матеріалі творів Ле Клезіо)* (Автореф. дис. ... канд. філол. наук). Київ.
25. Кожуховська, Ю. В. (2018). *Концепт ПОДОРОЖ у новогрецькій поезії ХХ ст.: лінгвокультурний та етнолінгвістичний аспекти* (Автореф. дис. ... канд. філол. наук). Київ.
26. Кононенко В. (). Концепти українського дискурсу: Монографія. ІваноФранківськ: Плай, 2004. 248 с.
27. Кушнєрова А. Мовна картина світу та її відтворення у англійській фразеології. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2023. № 1(36). С. 24–36.
28. Левченко, О. (2010). Когнітивна фразеологія. *Słowo. Tekst. Czas*, X, 397-404.
29. Літяга. В. (2013). Поняття “концепт” у парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 5, 48-50.
30. Межжеріна Г. В. Структурна організація семантичних одиниць (поле – лексико-семантична група – слово). *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. К.: ВПЦ «Київський університет», 2002. Вип.V. С.114–126.
31. Маркова Т. О., Домрачева І. Р. Лексико-семантична і тематична групи: принципи розмежування. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2018. Випуск 10. Том 2. С. 75–78.
32. Мельничук, О. С. (гол. ред.). (1982). Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Київ: Наук. думка, Т. 1: А – Г.

33. Моштаг, Є.С., Крохмаль, А.М. (2016). Концептосфера мандрівного дискурсу сучасних українських тревелогів. *Закарпатські філологічні студії*, 19(1), 41-46.
34. Огар А. Суперечливі аспекти поняття «концепт». *Проблеми гуманітарних наук. Філологія*. 2013. Вип. 32. С. 242–252.
35. Олійник Н. А. Концепт ЕКОНОМІЧНА КРИЗА в англomовному економічному дискурсі 1930-х і 2000-х років : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Харків : Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2015. 20 с.
36. Олійник Н. А. Лінгвокультурний концепт ЕКОНОМІЧНА КРИЗА як об'єкт міждисциплінарного дослідження. Когнітивна лінгвістика в міждисциплінарному контексті: теорія і практика : матеріали Міжнародної наукової конференції УАКЛіП (Черкаси, 8–10 жовтня 2016). Черкаси, 2016. С. 80–82.
37. Осадча Л. В. Мовна картина світу: культурологічний аналіз. *Культурологічний альманах*. 2022. № 4. С. 201–209.
38. Плотнікова, Н. В. (2020). Поняття «концептосфера» та «концепт» у сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, 31 ((70),(1)), 91-96.
39. Полюжин, М.М. (2014). Про теоретичні засади когнітивного підходу до дискурсивного аналізу. *Studia Germanica et Romanica*. Донецьк: ДонНУ, ((1(3))), 32-42.
40. Потапенко, С.І. (2014). Мовна особистість у просторі медійного дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу). Київ: Вид. центр КНЛУ.
41. Пригодій О. С. Концепт у сучасній перекладацькій науці. Науковий вісник *Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019 № 40 том 3. С. 84–86.
42. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики: монографія. Запоріжжя: Прем'єр, 2018.

43. Приходько, А. Н. (2013). Концепти і концептосистеми . Днепропетровск: Белая Е. А.
44. Рогальська-Якубова І. Концепт подорож як стрижень роману Ольги Токарчук «Бігуни». *Мовознавство. Літературознавство. Актуальні питання гуманітарних наук*, 2022. № 4(3). С. 120-126.
45. Селіванова О. О. Теоретичні засади й дослідницькі можливості концептуального аналізу. *Нова філологія : збірник наукових праць*. Запоріжжя: ЗНУ, 2007. № 27. С. 49-56.
46. Селіванова О. Світ свідомості в мові: монографія. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012.
47. Скаб М. Динаміка семантики концепту «душа» в українській мові. *Українська мова*, 2017. № 3. С. 80-89.
48. Стефаник Х. Термін концепт: діалог лінгвістики та літературознавства. *Volodymyr Hnatyuk National Pedagogic University of Ternopil*, (2014). № 36. С. 78-85.
49. Тараненко К. В. Мовна картина світу як відображення національного характеру українців. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34 (73), № 4. С. 40–44.
50. Таценко, Н.В. (2008). «Концепт» як ключове поняття когнітивної лінгвістики. *Вісник СумДУ. Серія «Філологія»*, 1, 105-110.
51. Фрасинюк Н. І. Концепт, поняття, значення у їх взаємозв'язку та взаємодії. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71), № 4, Ч. 2. С. 68–71.
52. Хорошун О. О. Концепт як основне поняття когнітивної лінгвістики. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 49. Філологічні науки. 2010. Вип. 49. С. 148–160.
53. Чрділелі Т. В. Роль аналізу концепту у перекладацькому процесі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Том 30 (69), № 1, ч. 1. С. 162–167.
54. Шевченко І., Морозова І., Шевченко В. Номінації агресії Росії проти України в англomовних медіа: когнітивно-прагматичний аналіз. *Вісник ХНУ імені*

В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. 2022. № 95. С. 70–77. <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2022-95-09>

55. Шевченко О. М. Методи дослідження концептів. *Modem Science: Problems And Innovations*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Стокгольм, Швеція, 2020 С. 385–390.

56. Шевченко О. М. Поняття концепту в сучасній перекладознавчій парадигмі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2021. № 48, том 4. С. 128–131.

57. Шепітько, С. В. (2008). Концепт “home”: аналіз смислового утворення. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія, 1, 161-167.

58. Юрук У. І. (2012). Концептуальне поле EXISTENCE. URL: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2012/Philologia/3_102564.doc.htm

59. Юрченко, О. В. (2008). Дефініція концепту в сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. пр. Філологічні науки. №2. С. 268–272.

60. Andrew M. (Ed.) (2006). *Colman Oxford Dictionary*. Oxford: Oxford Univ. Press.

61. Angus I. *Facing the Anthropocene*. Monthly Review Press; 2016.

62. Bauman Z, Bordon C. *State of crisis*. Polity Press; 2014.

63. Beck U. *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004.

64. Beck U. *World Risk Society*. Cambridge: Polity Press, 1999.

65. Bruner J. *Self-making and world-making. Narrative and Identity: Studies in Autobiography, Self and Culture*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Co, 2001. P. 25-37.

66. Buchanan M. *Všeobecný princip: Věda o historii*. Praha: Baronet, 2004.

67. Burckhardt J. *Úvahy o světových dějinách*. Praha: Melantrich, 1971.

68. Collins COBUILD Dictionary of Idioms. London (2004).

69. Dafermos M. Discussing the Concept of Crisis in Cultural-historical Activity Research: a Dialectical Perspective. *Hu Arenas*. 2022 May 3:1–20. doi: 10.1007/s42087-022-00289-4.
70. Diamond J. *Kolaps: Proč společnosti zanikají či přežívají*. Praha: Academia, 2008
71. Dijk T. A. van. Critical discourse studies: A sociocognitive approach. R. Wodak, M. Meyer (Eds), *Methods of critical discourse studies*. London : Sage Publishing, 2008. P. 63–85.
72. Doloughan, F. J. (2006). *Narratives of Travel and the Travelling Concept of Narrative: Genre Blending and the Art of Transformation*. *The Travelling Concept of Narrative Studies across Disciplines in the Humanities and Social Sciences*. Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies.
73. Eastham K., Coates D., Allodi F. The concept of crisis. *Can Psychiatr Assoc J*. 1970. № 15(5). P. 463–472.
74. The free dictionary by Farlex. Retrieved from <https://idioms.thefreedictionary.com/Live+out+of+a+suitcase>
75. The Future of Travel. Retrieved from <http://www.travelandleisure.com/articles/the-future-of-travel/2>
76. Gramsci A. *Selections from the prison notebooks*. Lawrence and Wishart; 1971.
77. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/uk>
78. Koselleck R. *Begriffsgeschichten: Studien zur Semantik und Pragmatik der politischen und sozialen Sprache*. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2006.
79. Koselleck R. Některé otázky spojené s dějinami pojmu “krize”. In: *Pojem krize v dnešním myšlení*. Praha : Filozofický ústav ČSAV, 1992. P. 47–57.
80. Langacker R. W. *Foundations of cognitive grammar // Theoretical prerequisites*. Stanford : Stanford University Press, 1987. V. 1. 540 p.
81. Langacker, R.W. (2000). *Grammar and conceptualization*. Berlin, N.Y.: Mouton de Gruyter.

82. Longman Dictionary of English Language and Culture (LDOELC). (2000). Harlow: Longman Group UK Ltd.
83. Michaels, M. (2020). It was the virus that did it. Retrieved 7 Oct 2021. URL: <http://surl.li/dtbsvw>
84. Moore, J. W. (2016). The rise of cheap nature. *Sociology Faculty Scholarship*, 2. Retrieved 7 Oct 2021. URL: https://orb.binghamton.edu/sociology_fac/2
85. New Horizons in Linguistics / Lyons John, ed. NY, 1970. 367 p.
86. Oxford Learner's Thesaurus A dictionary of synonyms. – Oxford University Press, Diana Lea, 2008. 1008 p.
87. Oxford English Dictionary (OED) (2008). Oxford: Collins Online English Dictionary. Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english> Oxford University Press, 2008. Retrieved from <http://oxforddictionaries.com/>
88. Perrow Ch. Normal Accidents: Living with High-Risk Technologies. New York: Basic Book, 1984.
89. Ramnani A. "The Role of Language in Shaping the International Cultural Tourism Experience of Student-travelers": Master's Theses. 4163. URL: <https://doi.org/10.31979/etd.g3jh-gkqr> https://scholarworks.sjsu.edu/etd_theses/4163
90. Roitman J. *Anti-crisis*. Duke University Press, 2014.
91. Shaver J. A. Metaphors on travel in the language of hymns: 1650 – 1800: a thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy in Linguistics. Glasgow: University of Glasgow, 2011
92. Šubrt J. Reflections on the concept "crisis". Economic and social changes: facts, trends, forecast. 2014. № 6 (36). C. 70–84.
93. Tainter J.A. Kolapsy složitých společností. Praha: Dokořán, 2009.
94. The Times. URL: <https://www.thetimes.com/>
95. Thom R. Krize a katastrofa. In: Pojem krize v dnešním myšlení. Praha : Filozofický ústav ČSAV, 1992. P. 23–28.
96. Tokarczuk, Olga Bieguni. (2015). Kraków: Wydawnictwo Literackie,. 456 s. Retrieved from https://is.muni.cz/el/1421/jaro2009/PJ_06/Tokarczuk-Bieguni.pdf

97. Trygar, Krosno Barbara (2015). Post-fenomenologiczna narracja w powieści Bieguni Olgi Tokarczuk. *Proza nowa i najnowsza tematy i konteksty*, 5 (10), 18-30.
98. Trier J. Der Deutsche Wortschatz. Bd. I. – Heidelberg: Winter in Sinnbezirk des Vestandes, 1931. S. 347
99. Wang T. A Philosophical Analysis of the Concept of Crisis. *Frontiers of Philosophy in China*. 2014. Vol. 9, no. 2. P. 254–67.
100. Warnke A., Tokarczuk O. «Bieguni». Retrieved from <https://culture.pl/pl/dzielo/olga-tokarczuk-bieguni>
101. Weretiuk O. Reflections on Identities in Andrzej Stasiuk's and Juriy Andruhovich's Travel Narratives. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Літературознавство, 2016. Vol. 44. P. 104-111.
102. Wierzbicka A. Lexicography and conceptual analyses. Ann Arbor, MI: Karom. 1985.
103. Žindžiuvienė, I. E. Travel Narratives in Retrospection: New Tendencies Versus Tradition. Kaunas, 2010. Vol., 145-153.

ДОДАТОК

Перекладацькі трансформації при перекладі концепту КРИЗА в політичному дискурсі

№	Мова оригіналу	Мова перекладу	Вид трансформації
1.	<i>The sit-down – which lasted less than an hour – could be Zelenskyy’s last chance to head off a growing conflict with Trump, who has frequently made complimentary remarks about Vladimir Putin and has also at times said he would cut off aid to Ukraine in order to force Kyiv to negotiate a truce – under any terms – with Moscow.</i>	<i>Засідання, яке тривало менше години, могло стати останнім шансом Зеленського запобігти зростаючому конфлікту з Трампом, який часто робив похвальні зауваження щодо Володимира Путіна, а також часом заявляв, що припинить допомогу Україні, щоб змусити Київ домовитися з Москвою про перемир’я – на будь-яких умовах.</i>	транскрипція
2.	<i>With in a short time – less than six years – the weakness of confederation was apparenttoall</i>	<i>За короткий час – менше шести років – слабкість Конфедерації була очевидною для всіх</i>	транскрипція
3.	<i>Inflation and wages were “hitched together like two horses pulling the same chariot,” says David Cowling, a political analyst. “That meant that the inflationary spiral continued because prices went up [and] wages went up to match them.”</i>	<i>Інфляція та заробітна плата були «зчеплені разом, як двоє коней, що тягнуть ту саму колісницю», – каже політичний аналітик Девід Коулінг. «Це означало, що інфляційна спіраль продовжувалася, тому що ціни зросли [і] зарплати зросли відповідно до них»</i>	транскрипція
4.	<i>The UN chief and representatives from western countries berated Russia’s top diplomat as he chaired a UN meeting Monday, accusing Moscow of violating the UN charter by attacking Ukraine and occupying part of its territory.</i>	<i>Глава ООН і представники західних країн розкритикували російського дипломата під час його головування на засіданні ООН у понеділок, звинувативши Москву в порушенні статуту ООН через напад на Україну та окупацію частини її території.</i>	транслітерація
5.	<i>UN secretary-general Antonio</i>	<i>Генеральний секретар</i>	транслітерація

	Gutterres said the invasion of Ukraine was “causing massive suffering and devastation”.	ООН Антоніу Гуттерріш заявив, що вторгнення в Україну «спричинило величезні страждання та руйнування».	
6.	The chief executive of Russia’s state-owned nuclear energy business, Rosatom , discussed security at Ukraine’s Zaporizhzhia nuclear power plant (ZNPP) with International Atomic Energy Agency (IAEA) head Rafael Grossi . Alexey Likhachev was attending a meeting in Beijing	Генеральний директор російського державного атомно-енергетичного бізнесу « Росатом » обговорив безпеку на українській Запорізькій атомній електростанції (ЗАЕС) з головою Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) Рафаелем Гроссі	транслітерація
7.	World may have reached ‘more dangerous threshold’ than during cold war, Sergei Lavrov says; Russia has switched to defensive positions everywhere apart from, Ukraine official says.	Світ, можливо, досяг «більш небезпечного порогу», ніж під час холодної війни, каже Сергій Лавров ; Росія перейшла на оборонні позиції всюди, крім Бахмута , каже український чиновник.	транслітерація
8.	Unless these systemic institutional problems are resolved, it is likely that country will continue to experience a brain drain	При вирішенні цих системних інституційних проблем ймовірно витік мозку з країни припиниться	калькування
9.	Ukraine’s navy chief has eve on liberating Crimea.	Головнокомандувач ВМС України прицілювся до звільнення Криму.	калькування
10.	Some of them considered their father to be the victim of nazi regime ; others sharply condemn his criminal activity, feeling their own responsibility for his actions.	Одні вважають батька жертвою нацистського режиму , інші ж гостро засуджують його злочинну діяльність, відчуючи при цьому власну відповідальність за його дії.	калькування
11.	The EU foreign policy chief, Josep Borrell, expressed confidence that the bloc would complete a plan within days to buy ammunition for Ukraine after Kyiv expressed frustration at wrangling among EU member states	Верховний представник ЄС із закордонних справ Жозеп Боррель висловив упевненість, що блок протягом кількох днів завершить план із закупівлі боєприпасів для України після того, як Київ висловив розчарування суперечками між	калькування

		країнами-членами ЄС	
12.	<i>Better late than never admission, the important document finally arrived at the office.</i>	<i>Краще пізно, ніж ніколи, важливий документ нарешті надійшов до офісу.</i>	експлікація
13.	<i>To show our solidarity with the people of Ukraine and as a mark of respect for their bravery, endurance and resilience in the face of overwhelming odds and unimaginable brutality, The Times is making this article available in Ukrainian language for the first time.</i>	<i>Для того, щоб продемонструвати нашу солідарність з народом України та на знак поваги до хоробрості, витривалості та стійкості українців перед обличчям неймовірної жорстокості та нездоланних труднощів, The Times вперше публікує статтю українською мовою</i>	експлікація
14.	<i>Russian forces have shot down "a large number" of drones in the southern Belgorod region, a local official has claimed.</i>	<i>Російські війська збили "велику кількість" безпілотників на півдні Білгородської області, заявив місцевий чиновник.</i>	лексична заміна
15.	<i>Associated Press reports Stefanchuk thanked the families of the victims for cultivating a memory that "does not call for revenge or hatred, but which serves as a warning that nothing like that can ever happen between our nations again".</i>	<i>Як повідомляє Associated Press, Стефанчук подякував родинам загиблих за плекання пам'яті, яка «не закликає до помсти чи ненависті, але є попередженням, що нічого подібного більше ніколи не може статися між нашими народами».</i>	лексична заміна
16.	<i>The conflict in the Middle East continues to destroy countless lives. The scenes since 7 October from Gaza and Israel have haunted millions around the world and the crisis is being felt with an increasing intensity in Lebanon and the West Bank.</i>	<i>Конфлікт на Близькому Сході продовжує забирати незліченну кількість життів. Сцени, які відбулися після 7 жовтня в Газі та Ізраїлі, переслідують мільйони людей у всьому світі, і криза відчувається все гостріше в Лівані та на Західному березі.</i>	лексична заміна
17.	<i>We will continue to support Ukraine's military and its people in its quest for freedom, peace and justice."</i>	<i>Ми продовжуватимемо підтримувати українську армію та її народ у прагненні свободи, миру та справедливості»</i>	дослівний переклад
18.	<i>Today, the diminished power of unions means inflationary spirals are unlikely – but on the downside, it means workers are suffering some of the</i>	<i>Сьогодні зменшення влади профспілок означає, що інфляційні спіралі малоймовірні, але, навпаки,</i>	дослівний переклад

	<i>biggest falls in real wages for decades. Real pay excluding bonuses fell 2.8 per cent in the year to July, more than it did during the 2008 financial crisis</i>	<i>це означає, що працівники страждають від найбільшого падіння реальної заробітної плати за десятиліття. Реальна заробітна плата без бонусів впала на 2,8 відсотка за рік до липня, більше, ніж під час фінансової кризи 2008 року</i>	
19.	<i>On the anniversary of President Putin's full-scale invasion of Ukraine, veteran war correspondent Anthony Loyd reflects on one year of the largest conflict in Europe since the second world war through a series of diary entries.</i>	<i>До річниці повномасштабного вторгнення Путіна в Україну Ентоні Лойд, військовий кореспондент-ветеран, ділиться серією своїх записів, в яких висвітлює цей рік найбільшого конфлікту з часів Другої світової війни</i>	
20.	<i>In a video posted online this week, a visibly angry Markus said his brigade had lost five soldiers, not the large numbers claimed by Russia, and had inflicted far heavier losses on the Russian side.</i>	<i>У відео, опублікованому в Інтернеті цього тижня, був помічений розлючений Маркус. Командир заявив, що його бригада втратила п'ятьох солдатів, а не таку велику кількість, як заявляє Росія, і завдала значно важчих втрат російській стороні.</i>	членування речення
21.	<i>It is reported that Xi Jinping made a loud announcement. He said that China "will not sit idly by, will not add fuel to the fire, and even more so will use the situation for its own benefit" regarding Ukraine (The Guardian). –</i>	<i>Повідомляється, що Сі Цзіньпін зробив гучну заяву, виголосивши, що Китай «не буде сидіти склавши руки, не підливатиме масла у вогонь, а тим більше використовуватиме ситуацію для власної вигоди» щодо України</i>	об'єднання речень
22.	<i>The Kremlin said it was concerned by unconfirmed media reports that a senior Chechen commander had been wounded in Ukraine</i>	<i>У Кремлі висловили стурбованість непідтвердженими повідомленнями ЗМІ про поранення в Україні високопоставленого чеченського командира</i>	граматична заміна
23.	<i>It was a one of a number of attacks across the country on Wednesday that left 13 civilians dead and 24 injured</i>	<i>Це була одна з низки атак по всій країні в середу, в результаті яких настала смерть 13 мирних</i>	граматична заміна

		жителів і 24 отримали поранення	
24.	<i>Britain's UN ambassador, Barbara Woodward, said countries had seen "what Russia's idea of multilateralism means for the world" – the trampling of the UN charter and a war that had brought unimaginable suffering to Ukraine and been "an unmitigated disaster fo Russia too"</i>	<i>Посол Великої Британії в ООН Барбара Вудворд заявила, що країни побачили, «що російська ідея багатосторонності означає для світу» – порушення статуту ООН і війна, яка принесла неймовірні страждання Україні та стала «безперечною катастрофою для Росії також»</i>	перестановка
25.	<i>Russia's invasion of Ukraine, combined with a surge in economic activity after the pandemic, sent prices soaring. Inflation is currently 9.9 per cent in Britain, roughly the same level as across Europe</i>	<i>Вторгнення Росії в Україну в поєднанні зі сплеском економічної активності після пандемії призвели до стрімкого зростання цін. Наразі інфляція у Британії становить 9,9 відсотка, приблизно такий самий рівень, як і в Європі</i>	Перестановка
26.	<i>Ukraine had also trained dolphins at an aquarium near Sevastopol, in a program born out of a Soviet-era scheme that fell into neglect in the 1990s.</i>	<i>Україна також тренувала дельфінів в океанаріумі поблизу Севастополя за програмою, створеною з використанням схеми радянських часів. Дана розробка, на жаль, в 1990-х роках була занедбана.</i>	додавання